redactat de un anume Călugăreanu, pandur recrutat la Cornățel, deci martor și participant la evenimentele revoluționare, pe ultima filă a cărții Muzio Clementi, Sonatines pour le piano (Leipzig, 1719), surprinde prezența lui Iancu Jianu alături de Tudor Vladimirescu, în județul Vîlcea, mergînd împreună de la Oteteliș (com. Bălcești, jud. Vîlcea), la mănăstirea Mușetești din județul Olt. Astfel, Călugăreanu, care și-a întocmit testamentul în noaptea de 6 spre 7 martie 1821, nota pentru posteritate că a văzut la mănăstirea Mușetești (Seaca) pe „domul Tudor, olteanul din Vladimiri, alăturea de Iancu (Jianu — n.ns., P.B.), marele haiduc dă poteră de pre apa Jiului, ce au venit de dincoa de Oteteliș, să vadă că este mare potiră ce sălășluește aicea pădurea mare, iar oastea o au mînat la Slatina". Testamentul pandurului Călugăreanu constituie singurul izvor documentar care permite stabilirea momentului și locului în care Iancu Jianu i s-a alăturat prietenului său de idei și de acțiune, Tudor Vladimirescu. După toate probabilitățile, întîlnirea dintre aceștia a avut loc la Oteteliș, în ziua de 3 martie. Se știe că aici, în noaptea de 2 spre 3 martie, Tudor a pedepsit cu moartea pe doi căpitani de arnăuți (Iova și Ienciu) pentru prădăciunile săvîrșite le Benești, cărora le-au căzut victimă boierii refugiați la conacul întărit al lui Iordache Otetelișanu, fiind jefuiți și maltratați ; cei doi prădaseră chiar și biserica satului.

În baza coroborării unor informații documentare, traseul drumului parcurs de Tudor Vladimirescu și Iancu Jianu s-a putut deja stabili. Cei doi luptători revoluționari, după cum se precizează în istoriografia noastră, au părăsit Otetelișul pe ziua de 3 martie. Au străbătut mai multe sate, au trecut apa Cernei, au traversat Obislavul, marea pădure a Măciucii, Spîrlenii și Crețenii și au ajuns la Drăgășani, unde au mers la casa Jianului, aflată în Capu Dealului, cartier al orașului. De aici au mers la tîrgul Drăgășanilor, pentru popas. Cu acest prilej, Tudor a lăsat comandant de garnizoară la Drăgășani pe Preda Drugănescu, căruia i-au fost dați în subordine Iova Bitoleanu (Iovancea), căpitan de panduri din Strejești, și Anastase arnăutul din Stănești (care avea misiunea de supraveghere a mănăstirilor Stănești și Mamu). După popasul de la Drăgășani, grosul armatei revoluționare s-a îndreptat spre Slatina, pe de o parte și alta a Oltului, pe cînd Turor și Jianu au trecut la Poganu, în stînga Oltului, de unde, însoțiți numai de cîțiva oameni, s-au îndreptat spre mănăstirea Mușetești din județul Olt, spre a recruta noi panduri și a organiaza mănăstirea pentru rezistență, așa cum se procedase și cu alte asemenea lăcașe de cult din țară, mai ales din Oltenia. Ei au fost prezenți la Mușetești și Cornățel între 5 și 6 martie 1821.

Haiducul Iancu Jianu văzut de pictorița Hortensia Popescu (Colecția Casei memoriale Iancu Jianu din Caracal)

Intrînd în focul revoluției, Iancu Jianu se afla în fruntea a 21 de oameni, foști tovarăși de luptă în anii haiduciei, toți avînd, deci, experiența armelor. Este firesc să le reținem numele acestor bravi ostași : Ceauș Duță, Logofătu Oană, Marin Vîntu, frații Ilie și Pantelimon, Dincă Țiplu, Nicolae Rusu, Ștefan Stinguleasa, Apostol Grecu, Ion Velea, Tatomir, Banaban, Preda Lupu, Zaharia Robu, Ion Bitan, Duduveică, Ion Turcitu, Scarlat Pătrașcu, Zlătaru și Nica Matei.

Întîlnindu-l pe Tudor în timpul marșului triumfal asupra Bucureștilor, acesta l-a și numit pe Iancu Jianu căpitan de panduri, ținînd seama nu numai de calitățile sale de bun oștean, ci și de profundele sentimente patriotice de care era însuflețit.

În ziua de 21 martie/2 aprilie — venind din tabăra ce

şi-o amenajase la Cotroceni, pe atunci în afara capitalei ţării — Tudor Vladimirescu intră în Bucureşti într-un adevărat triumf. Conducătorul „Adunării norodului" — după cum relatează C.D. Aricescu — era în fruntea pandurilor săi, în cea mai mare parte gorjeni şi mehedinţeni, „renumiţi pentru curajul şi statura lor". În mînă, Tudor purta o pîine mare — simbolul tradiţional al bunăstării şi belşugului. În dreapta lui, un preot purta crucea — crucea dreptăţii, dar şi a jertfei şi a suferinţei. Un brav pandur — nu i se ştie locul în „alai" — ducea steagul, stindardul cel mare al revoluţiei. Era o zi de primăvară însorită, cînd Dealul Mitropoliei se acoperise de „curioşi", veniţi să vadă alaiul. În onoarea lui Tudor, se descărcau focuri de armă. Comandirul şi-a stabilit „cartierul general" în casele „răposatului" Manolache Brîncoveanu, situate la „poalele malului Mitropolii".

„Tudor" — dealiu dintr-un tablou de C. Ioanid păstrat la Muzeul Cernica

este două zile de la intrarea lui Tudor în Capitală, mitropolitul, cei doi episcopi (de Buzău şi Argeş) şi 53 de boieri, între care şi Iancu Jianu, îl asigură pe conducătorul revoluţiei de devotament şi sprijin şi-i jură credinţă, deoarece „am cunoscut că pornirea dumnealui slugeru Tudor Vladimirescu nu este rea şi vătămătoare, nici în parte fiecăruia, nici patriei, ci folositoare şi izbăvitoare şi norodului spre uşurinţă, pe care, ca şi pe unul de binele ţării voitor şi de trebuinţă obştei norodului, l-au primit toată politia (oraşul — n.ns., P.B.) Bucureşti". Cei care îşi încălcau jurămîntul urmau a fi consideraţi „vrăşmaşi ai patriei noastre şi binelui obştesc" şi, ca urmare, pedepsiţi „după puerea pravililor". Între semnatarii angajamentului asumat faţă de Tudor se află şi boierii divaniţi. Exceptînd cazurile boierilor refugiaţi la Braşov şi Sibiu, în timpul conducerii ţării de către Tudor Vladimirescu, atitudinea boierimii faţă de revoluţie nu este deloc surprinzătoare. După cum se ştie, chiar Divanul a fost pus sub ascultarea lui Tudor. Poziţia boierimii se explică chiar şi prin obiectivele revoluţiei de la 1821. Prin aderarea boierimii la revoluţie se realiza solidaritatea naţională antifanariotă. „Ţelul politic urmărit de Tudor, subliniază unul dintre istoricii noştri, era, înainte de toate, prăbuşirea regimului fanariot".

Între măsurile iniţiate de Vladimirescu pentru apărarea şi consolidarea noului regim instaurat în Muntenia, se înscriu şi acţiunile pe tărîm diplomatic. Tudor a acţionat, pe mai multe căi, spre a evita un război cu Poarta, el sperînd să obţină chiar adeziunea sultanului (şi a ţarului) la schimbarea formei de guvernămînt în Principate. În cadrul campaniei diplomatice, este folosit şi Iancu Jianu, în care Tudor vede un om destoinic, care poate constitui un sprijin de nădejde pentru regimul revoluţionar. Deşi apreciat pentru calităţile sale de arme, şeful noului regim poliitc îi încredinţează lui Jianu o misiune diplomatică, considerîndu-l demn şi potrivit pentru aceasta. Bun cunoscător de oameni şi locuri, poate şi de limba greacă, el s-a bucurat de atenţia lui Tudor, mai ales că avea deja un bun renume în ţară. Încrederea acordată de Vladimirescu lui Jianu constituie un argument temeinic care pledează în sensul existenţei unor legături anterioare anului 1821 între cei doi patrioţi, ceea ce atestă iniţierea „diplomatului" romanaţean în planul revoluţiei.

În urma dispoziţiei date de Tudor, la 18/30 aprilie, Divanul hotărăşte ca pitarul Ioniţă Jianu şi stolnicul Constantin Borănescu, unul dintre boierii gorjeni care luase apărarea unor haiduci locali în timpul lui Caragea, să fie trimişi ca emisari ai noului regim la

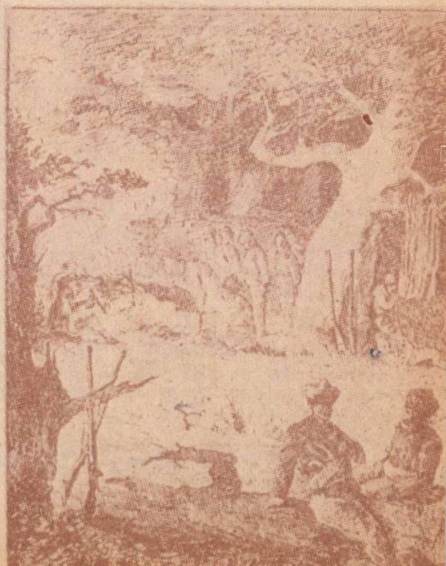
Iancu Jianu în viziunea pictorului Illi Franz (1975). De fapt o imitație după o stampă de epocă reprezentînd pe haiducul Radu Anghel

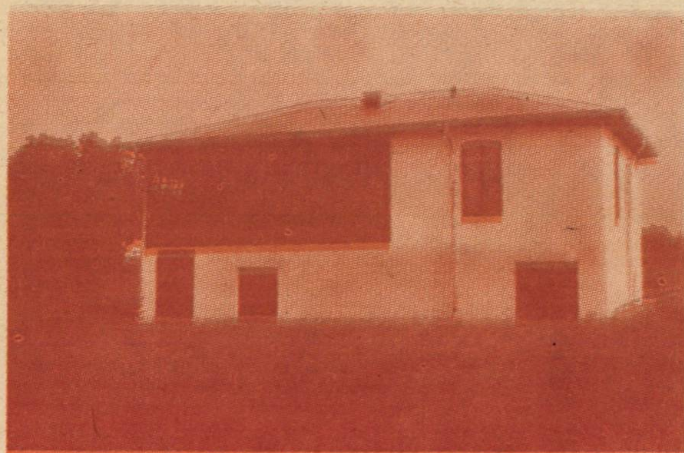
Mehmet-Selim, pașa de la Silistra, cu „cărți" din „partea țării" și „pentru trebuința țării", după cum se poate citi chiar în porunca dată de boierii divaniți. Cronicarul Ioan Dîrzeanu menționează că celor doi reprezentanți ai țării li s-a înmînat un „arz" destinat Porții, cuprinzător „de toate cerutele dreptăți ale țării, prin punturi anume". Totodată, mai spune autorul citat, Tudor își exprima intenția de a izgoni pe Al. Ipsilanti din țară, așteptînd numai porunca guvernului otoman. O variantă oarecum asemănătoare se întîlnește și la consulul austriac Fleischhackl, arătînd că Tudor a trimis, prin cei doi emisari, o adresă, prin care se angaja să izgonească pe Ipsilanti din Principate, dacă Poarta îndeplinea cererile exprimate prin „arzuri" (memorii). Cum evenimentele din Muntenia răzbăteau cu putere, prin ecoul lor, și în Transilvania, misiunea încredințată lui Jianu și lui Borănescu n-a putut scăpa neobservată autorităților habsburgice. Astfel, baronul Schustekh, general austriac, informînd, din Sibiu, pe contele Bánfi despre mersul revoluției în Muntenia, vorbea și despre misiunea diplomatică încredințată celor doi reprezentanți ai lui Tudor Vladimirescu pe lîngă pașa de la Silistra.

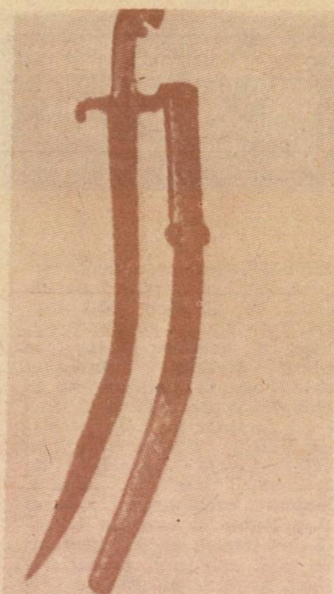

in aserțiunile menționate, reținem deci că Iancu Jianu și Costache Borănescu au primit misiunea de a merge la pașa de la Silistra, spre a-i înmîna unul sau mai multe memorii din partea țării, reprezentată de Tudor Vladimirescu, conducătorul noii administrații instaurată în Muntenia, la rîndul său, demnitarul otoman urmînd să le expedieze Porții. În general, în memoriile pe care Tudor le-a trimis guvernului otoman, în-

cepind din a treia decadă a lunii ianuarie, conducătorul revoluţiei declara că nu se ridicase împotriva autorităţii sultanului, critica tagma conducătoare din Principate şi ruga Poarta să consimtă la schimbarea regimului politic existent în Muntenia şi Moldova. Desigur, dată fiind intrarea lui Al. Ipsilanti în Principate şi manifestarea făţişă a intenţiei acestuia de a le ocupa, Tudor inserează, de data aceasta, în memoriile sale, şi dorinţa de a-l izgoni pe conducătorul „Eteriei" din ţară, planurile sale dovedindu-se cu totul străine revoluţiei de la 1821. Misiunea acordată lui Jianu şi lui Borănescu nu se limita, evident, numai la o simplă predare a memoriilor cu care plecau din ţară, ci presupunea şi angajarea acestora în cadrul unor negocieri diplomatice cu Mehmet-Selim, poate şi cu alţi demnitari otomani de la Silistra, cu prilejul cărora trebuiau să susţină şi să argumenteze doleanţele exprimate prin „arzuri". Astfel, emisarii lui Tudor urmau să capaciteze pe unii dintre funcţionarii otomani, dintre care un paşă, pentru a influenţa Poarta spre a da satisfacţie cererilor româneşti, de a consimţi la înlocuirea administraţiei fanariote din Principate.

Pentru a-şi putea realiza misiunea cu care fuseseră investiţi, Divanul a hotărît să se pună la dispoziţia celor doi emisari suma de 500 taleri. Cu toate acestea, la plecare, nu li s-a înmînat decît o mică parte. Astfel, la 19/31 aprilie, celor doi reprezentanţi ai ţării li s-au dat 51 taleri şi 40 de bani, precum şi 28 cai de poştă pentru 22 de ceasuri, spre a putea ajunge la Silistra. Dintr-o scrisoare a unuia dintre refugiaţii la mănăstirea Cernica, rezultă că pitarul Iancu Jianu şi stolnicul Constantin Borănescu au părăsit Capitala la 21 aprilie/2 mai. Odată ajunşi la Silistra, intervine însă un eveniment neaşteptat şi surprinzător pentru aceştia, deoarece au fost reţinuţi şi întemniţaţi, după ce au predat paşei Mehmet-Selim „arzul", pe care demnitarul otoman l-a şi expediat la Constantinopol. Ca urmare, întemniţaţi în mod abuziv, în pofida calităţii diplomatice cu care fuseseră investiţi, Jianu şi Borănescu

Casa memorială Iancu Jianu — secţie a Muzeului orăşenesc Caracal ● Sabia lui Iancu Jianu ● Casa lui Iancu Jianu de la Chilii. Fotografie din 1952

s-au văzut puşi în imposibilitatea de a mai comunica vreo ştire autorităţilor din ţară. Situaţia, pe bună dreptate, a început să îngrijoreze Divanul, determinîndu-l ca, la 27 aprilie/8 mai, să-i înmîneze 100 taleri lui Mihali, isacciul agenţiei consulare austriece din Bucureşti, spre a se deplasa la Silistra în vederea informării asupra emisarilor trimişi la paşa. Ce a constatat acest soldat turc folosit pentru siguranţa consulatului austriac din Muntenia nu se ştie, deoarece, la rîndul său, nu a informat în nici un fel Divanul. Se cunoaşte însă, cu siguranţă, că Iancu Jianu şi Constantin Borănescu au rămas în detenţie pînă în au-

gust 1821, după cum rezultă dintr-un document al cărui conţinut nu poate fi pus sub semnul incertitudinii. Pe la mijlocul acestei luni, după ce revin în ţară, stolnicul Constantin Borănescu este numit funcţionar la Vistierie.

În acest context, afirmaţia făcută de C.D. Aricescu că Iancu Jianu a luat parte la lupta de la Drăgăşani, făcînd parte „din micul număr de olteni cari luptaseră vitejeşte contra turcilor", apare lipsită de orice suport ştiinţific.

Prof. Pătru Crăciun, referindu-se la venirea lui Jianu în ţară, susţine că acesta s-a refugiat la Braşov, pentru a scăpa de turcii care invadaseră ţara, urmărind atît detaşamentele de eterişti ale lui Al. Ipsilanti, care se retrăgeau în dezordine spre Drăgăşani, cît şi oastea pandurilor, fărîmiţată şi lipsită de o conducere unitară. Această afirmaţie, admisă pînă acum, este însă contrazisă de mărturiile documentare, precum şi de logica faptelor. În acest sens, menţionăm că numele lui Iancu Jianu nu apare pe nici una din listele boierilor refugiaţi în Transilvania, fie la Sibiu, fie la Braşov. Dintre boierii Jieni s-au retras la nord de Carpaţi numai trei, care au stat la Sibiu, şi anume: medelnicerul Grigore Jianu, paharnicul Ştefan Jianu, fiul său, şi slugerul Amza Jianu, fiind, respectiv, unchiul, vărul şi fratele cel mai mare al lui Iancu Jianu. De asemenea, reţinem că, în pasajul din studiul citat, referitor la momentul revenirii emisarilor lui Tudor în ţară, este o contradicţie evidentă. Astfel, deşi prof. Pătru Crăciun vorbeşte despre reţinerea lui Jianu la Silistra, „pînă la sfîrşitul lunii august 1821", în continuare lasă să înţelegem că el revenea în patrie în timp ce eteriştii lui Ipsilanti se retrăgeau spre Drăgăşani, urmăriţi de turci, scăpînd din vedere că şi cea de-a doua luptă desfăşurată aici se consumase încă de la 8 iunie, aşa cum rezultă din lucrările de specialitate.

Între timp, faptul este foarte bine cunoscut, revoluţia a fost reprimată prin intervenţia armatei otomane, după ce Tudor Vladimirescu fusese ucis mişeleşte de oamenii lui Ipsilanti. Deşi reprimată, revoluţia de la 1821 — la care a luat parte şi Iancu Jianu — a fost deschizătoare de drumuri în istoria naţională, a prilejuit o puternică afirmare a ideii de unitate şi independenţă naţională şi a marcat începutul istoriei moderne a României.

Flinta lui Iancu Jianu (Colecţia Casei memoriale Iancu Jianu din Caracal)

Revenit în ţară, după o detenţie de cîteva luni în închisoarea de la Silistra, Iancu Jianu se stabileşte la Chilii, la 10 kilometri de Caracal, unde avea o casă fortificată, ridicată cu mulţi ani în urmă, ce avusese un rol însemnat în anii haiduciei. Retragerea sa într-un mic cătun de pe malul Oltului avea menirea să lase impresia că fostul căpitan de haiduci şi colaborator al lui Tudor Vladimirescu trecuse la o viaţă sedentară, rupîndu-se de mişcarea socială şi naţională. Consulul prusian Kreuchely susţine că Iancu Jianu se ocupa intens cu agricultura, ceea ce presupune o participare energică pentru exploatarea părţilor sale de moşie de Fălcoi, Leu şi Zvorsca, de a căror administrare însuşi se îngrijea.

Tot atît de adevărat este însă şi faptul că, sub paravanul unei ocupaţii agricole, ascundea, de fapt, planul său de a reaprinde flacăra revoluţiei de la 1821. Animat de înalte idealuri patriotice, gîndurile sale nu-l îndemnau decît la o astfel de acţiune. Aceasta cu atît mai mult, cu cît masele populare, în a căror conştiinţă pătrunsese deja, îşi exprimau în mod nemijlocit dorinţa lor ca Iancu Jianu să devină reprezentantul lor, continuatorul demn al lui Tudor Vladimirescu. În consecinţă, asemenea lui Tudor, Jianu a în-

ceput să facă pregătiri pentru a recruta o puternică oştire din panduri şi voluntari, a revoluţiona întreaga Oltenie, pentru ca, apoi, să pornească un marş asupra Capitalei, în vederea instalării unei noi cîrmuiri, a unui nou regim politic, menit să împlinească idealurile pentru care căzuse jertfă eroul din Vladimiri. În parte, planul iniţiat de fostul căpitan şi emisar diplomatic al lui Vladimirescu a reuşit, întrucît, în primăvara lui 1823, era gata să dea semnalul „reeditării" revoluţiei de la 1821, avînd deja alcătuită o formaţie militară din cîteva sute de oameni. Numai intervenţia promptă a stăpînirii, îngrozită de reapariţia lui Jianu, într-un moment în care nimeni nu se mai aştepta la o mişcare de proporţii, a făcut ca planul său să eşueze. Pentru activitatea sa militantă pusă în slujba intereselor naţionale, este concludent un raport consular din 18 aprilie 1823, adresat de consulul prusian Kreuchely lui von Miltitz, ambasadorul Prusiei la Constantinopol, care relevă reapariţia surprinzătoare a temutului Iancu Jianu şi panica răspîndită în rîndurile cercurilor conducătoare. Raportul amintit atestă că el acţiona, fără sfială, „pe malurile Oltului şi în împrejurimi". Autorităţile locale transmiseseră la Bucureşti ştirea că „Jianu este în fruntea unei bande formidabile" care număra „pînă la 300 (de oameni — n.ns., P.B.) şi mai mult". Printre căpitanii Jianului s-ar fi aflat un frate al căminarului Bimbaşa Sava, precum şi Francule, foşti participanţi la evenimentele din 1821. De asemenea, în oastea sa, Jianu înrolase şi mulţi albanezi „scăpaţi de sabia turcească". Evident, grosul micii sale oştiri îl formau pandurii şi voluntarii recrutaţi din Oltenia. La 31 martie, după cum se continuă în raportul consular citat, mitropolitul şi boierii de seamă din Bucureşti au fost invitaţi să participe la o reuniune secretă organizată de Hassan-Bey, reprezentantul Porţii, al cărei secret nu s-a putut însă păstra. În cadrul dezbaterilor, s-a ajuns la concluzia că liniştea ţării era din nou primejduită „de cîteva uneltiri noi, şi în special de Jianu", al cărui nume răspîndise din nou „spaima în Valahia", în aşa fel încît „toţi tremurau". Situaţia devenise deosebit de critică pentru stăpînire, ca şi pentru Poartă, deoarece clasele de jos vroiau ca Iancu Jianu să devină „un al doilea Tudor Vladimirescu".

Pentru ca lucrurile să nu ia amploare, prin răzvrătirea poporului, ca şi în 1821, cînd Tudor a ridicat stindardul revoluţiei, s-a trecut la arestarea imediată a lui Jianu, acesta fiind ridicat de slujitorii domneşti ai lui Grigore al IV-lea Ghica chiar de la locuinţa sa din Chilii. Transportat la Bucureşti, a fost dus în faţa lui Hassan-Bey, care a rămas surprins de statura lui Jianu ce era scund de stat, dar vînjos, neputînd crede că un om ca acesta putuse face atîtea isprăvi. Privindu-l nedumerit pe cel arestat, Hassan-Bey i-a întrebat pe boierii ce erau de faţă: „acesta este teribilul Jianu?", la care a răspuns însuşi curajosul luptător, cu un „Da", scurt şi răspicat. După aceea, Jianu a fost predat lui Paşa Beşli-Aga.

Este de presupus că Jianu a fost supus unui aspru rechizitoriu. După cum spune consulul prusian, demnitarii otomani l-au acuzat pe răzvrătit, între altele, de participare la revoluţia condusă de Tudor Vladimirescu. Din motive tactice, domnitorul şi boierii încearcă să-l disculpe pe Iancu Jianu, arătînd că acesta i s-a alăturat lui Vladimirescu numai de circumstanţă, dar că „nu a fost niciodată în mod serios de partea rebelilor".

După o scurtă perioadă de detenţie la Bucureşti, Jianu a fost eliberat, chiar în aceeaşi lună cînd fusese arestat, adică în aprilie. Consulul prusian afirmă că punerea acestuia în libertate s-a datorat, în principal, faptului de a fi acceptat numirea în postul de comandant al poterilor din Oltenia, garantînd „cu capul că va curăţi (această provincie — n.ns., P.B.) de orice fel de hoţi şi va asigura drumul cel mare al banatului Craiovei". Astfel, conchide Kreuchely, „se pare că Jianu a fost el însuşi cel mai bun protector al său, căci a fost numit cîrserdar al micii Valahii", cum i se spunea pe atunci Olteniei.

Dacă în privinţa arestării lui Jianu, în 1823, relatarea consulului prusian corespunde adevărului, fiind confirmată şi de alte documente, referirea la eliberarea răzvrătitului, pe care autorităţile au condiţionat-o de acceptarea numirii ca şef al poterilor din provincia de la vest de Olt, este lipsită de orice temei, fiind infirmată de alte mărturii documentare demne de toată încrederea. În adevăr, lămurirea necesară o aflăm într-o genealogie a Jienilor, făcută în 1868 de Matei Dinu Jianu, în care acesta precizează că funcţia de cîrserdar al Olteniei a deţinut-o fratele său, Barbu, iar nu Iancu Jianu, după cum susţine Kreuchely.

Eliberarea din detenţie în 1823, de altfel şi ultima, trebuie s-o fi datorat acest brav luptător, ca şi în anii haiduciei, tot fraţilor săi, boieri influenţi, care au deţinut importante dregătorii, în aparatul administrativ şi judecătoresc local, sau, poate, rolul principal să-l fi avut teama stăpînirii de o eventuală reacţie populară, mai ales în Oltenia, unde numele lui Iancu Jianu era din nou pe buzele tuturor, trezind noi speranţe şi împliniri, care nu aveau însă a se împlini decît mult mai tîrziu.

Paul Barbu

Doina

De-o lumină-ncunjurată,
Ca o zină te arăţi,
Şi pe o liră răzămată,
De durere întristată,
Opreşti glasul tău măreţ !

Lingă tine veştejită
Cade zina florilor,
Mărioara mult iubită,
Florioara cea slăvită,
Zinişoara munţilor !

Ce-nsemnează a ta tăcere,
Cind tu vezi în jurul tău,
Că românii de durere,
Nu au altă mingiiere
Decit doina şi un zeu ?

Coarde lira ta nu are,
Muză, tu te-ai depărtat
De poporul ce azi moare,
La a tale dulci picioare,
Ah ! tu moartea le-ai cintat !

Iarca, 1856

Nicolai Skelitti

Doină

Floare din durerea noastră,
Dor fără popas,
Doină pasăre măiastră,
Unde zbori acum hoinară,
De laşi badea fără ţară,
Ţara fără-glas ?

Ciripit de rindunică,
Şuer de haiduci,
Cine-acum să te mai zică,
Doină, frunză şi iar frunză,
Glasul tău ca să pătrunză
Morţii fără cruci ?

Codrule, cu braţe frinte,
Ars de vijelii,
Cine-acum să te mai cinte ?
Că, de cind eşti numai zgură,
Plinge mindra de crescură
Apele în Jii...

Frunză galbenă şi rară,
Frunză de Siret,
Ai avut-ursită-amară
Să desparţi iubirea-n ţară ;
Bade dorul ce doboară
Cum să ţi-l trimet ?

Foaie verde de mălură,
că de-o vreme-ncoa,
Au dat ciinii-n bătătură
Şi blestemul tot ni-l fură,
Doar blestemul de pe gură
Nu ni-l poate lua !

Cin-să te mai cinte, cine ?
Doină şi iar doină...
C-am ajuns pe miini străine
Şi bădia nu mai vine,
Fir uscat de mărăcine, –
Fir de mărăcine !

Mircea Rădulescu

Doina

Atit de trist răsună doina
Făr-de cuvinte înţeleasă !
Ce dor işi spune cine-o cintă
Şi ce durere il apasă ?

Ascult-o bine cum adie
Din munţii noştri pină-n vale,
Şi spune-mi dacă ştii vre-un cintec
Mai dulce şi mai plin de jale.

Nu-i plinsul unei inimi numai
Şi-al unei clipe trecătoare,
ci neamul nostru-ntreg işi cintă
Durerile de care moare !

O. Carp

Doina

O doină plînge sus pe culme,
Din fluier unde limpezi cad,
Și legănate lin s-afundă
În pacea codrilor de brad...

Cîntare, meșteră cîntare,
Te stingi acum încet, încet,
Și-adormi pierdută-n tremurarea
Oftării blînde din brădet...

Mi-ai picurat un strop în suflet
Din taina vremii de demult,
Și plînsul veacurilor duse
Mă înfioară cînd te-ascult...

Cum te-ai topit acum în noapte,
Eu stau cu inima la sfat ;
În care brad, de care creangă
Plînsoarea ta s-a aninat ?...

Și cît vei mai trăi acolo,
Tu, soră pururea cu noi,
Cînd va fi mort de mult ciobanul,
Și moartă turma lui de oi ?...

Tîrziu, odată – cine știe ? –
Trecînd pe-aici un călător,
Te va culege dintr-o floare,
De dup-o aripă de nor...

Te-ai coborît în largul văii,
Și-o lume te va asculta,
Și-o lume-ntreagă va începe
Să plîngă cu durerea ta...

Octavian Goga

Lui Octavian Goga

Vestite cîntăreț al jalei noastre,
Octaviene Goga din Ardeal,
Ascultă tu din cerurile-albastre
Cum plînge iarăși Oltul val cu val.

A-nstrăinării spornică omidă
În codrii noștri roade iar frunzișul,
Și povestește numai de obidă
Spălînd mormîntul tău cu lacrimi Crișul.

Privesc în zări feciorii de pe Mureș
Proptindu-se îngîndurați în coasă –
În pieptul lor mocnește frîntul iureș...
Și iar pornesc mai îndîrjit la coasă !

Pe umilele prispe de la sate
Durere torc nevestele din caier,
O doină de suspine sfîșiate
Urzește toată jalea lor prin aer.

Din vîrfurile munților de piatră
Amar adună moții în ciubără,
Și cu amar se-ntoarnă iar la vatră
Ducîndu-l în desagă de la țară.

Iar în puterea nopților pustii
Își sună Iancu fluera nebună
Gem codrii zguduiți din temelii
Și stropi de sînge picură din lună.

Coboară și tu iarăși printre noi,
Potop de lacrimi să vărsăm pe lume,
Să spele viața asta de noroi,
Să nu-i mai știe nimenea de lume.

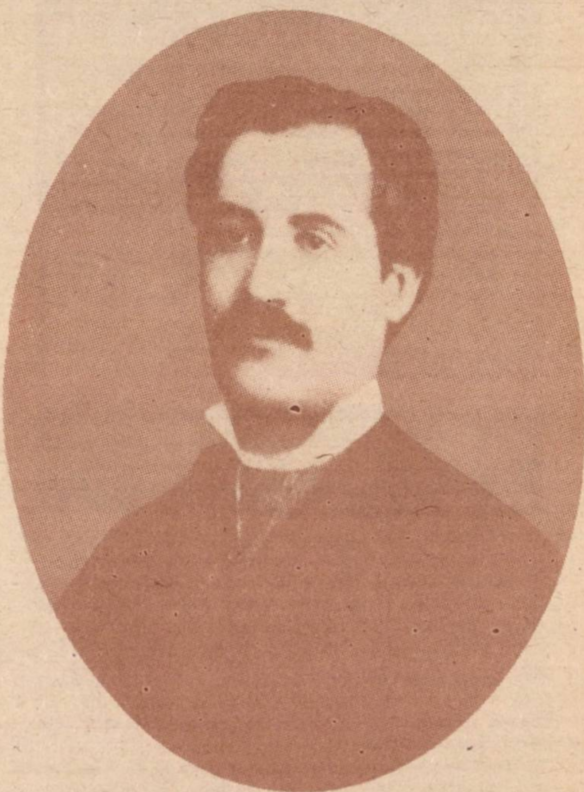
Mihai Beniuc

eminescu și prietenii lui

O trimitere mai puțin

Pe cînd verificam sursele „Vieții lui Mihai Eminescu", de G. Călinescu, mă obișnuisem, avînd în vedere abundența materialului, a-mi însemna în grabă trimiterile neclare (neelucidate, incomplete, neconcludente etc.). Este interesant de văzut dacă biografia călinesciană crește organic din bibliografia care stă la baza ei, dacă nu cumva alt Eminescu stă ascuns în sursele neconsultate de către savant, dacă nu cumva acest alt Eminescu îl poate lumina oarecum mai clar pe cel clădit deja. În fond, „a ieși din Călinescu, dar cu Călinescu, cu tot" înseamnă și asta : a-l verifica, a extinde cîmpul de investigație în jurul lui, avîndu-l permanent ca punct de reper. Nu modelul lui Eminescu propus de către G. Călinescu se schimbă, nu esența lucrării — ci doar calitatea ei, atunci cînd o privim dinspre maldărul de cărămizi încă nesuite pe schele...

Revin, acum, asupra unei fișe : Alexandru Ciurcu : „Eminescu. Din amintirile mele", în Adevărul, 17 octombrie 1911. Este cunoscutul episod de la cafeneaua Capșa din ziua neagră a lui Eminescu, 28 iunie 1883 : poetul agită un pistol prin fața doamnei Capșa pretinzînd că singurul remediu al situației este moartea regelui ; Gr. Ventura, aflat în local, se apropie de el, îi propune o plimbare la Cotroceni pentru a-l întîlni pe rege în persoană, apoi îl abandonează în baia Mitrașewschi și cheamă poliția. Avem astăzi, grație acestui neobosit eminescolog care este Augustin Z.N. Pop, și procesul verbal al comisarului de poliție care l-a ridicat pe poet din baie „azi, 28 iunie 1883, orele 7 seara". Printre martorii care-l semnează, însă, Gr. Ventura nu mai figurează : el și-a făcut datoria cetățenească, după care s-a retras discret fără a lăsa urme. Va cîștiga glorie națională, el, primul român care a descoperit „boala" lui Eminescu și a adus poliția la fața locului, luptînd împotriva unei epigrame a lui Alexandru Macedonski care ironiza aceeași boală a aceluiași Eminescu.

Știm, așdar, despre ziua de 28 iunie 1883 mai mult decît G. Călinescu. Dimineața, scrisoarea doamnei Slavici cu rugăminți de a fi salvată („să mă scăpați de el") ; apoi, vizita poetului la T. Maiorescu, o privire ciudată spre statuile din hol — și, zice T. Maiorescu : „Potrivit înțelegerii (ce avusesem cu Simțion), i-am spus că trebuie să se ducă la Simțion, pentru societatea »Carpații«. Mi-a cerut să-i dau 5 lei pentru trăsură și a plecat cu trăsura acolo (la Simțion). De acolo e vorba să fie dus la dr. Suțu. Numai de s-ar face asta fără greutate !" În drum așadar, poetul s-a oprit pe la Capșa, trăsura îl aștepta, însă, la ușa cafenelei (nu i-a plătit Gr. Ventura „taxiul" pînă la Cotroceni) — și apoi, încurcăturile.

Episodul Capșa nu fusese consemnat pînă la Al. Ciurcu ; unele biografii eminesciene nici nu-l iau în seamă (D. Murărașu, de pildă) iar

Coperta primei ediții a „Poesiilor" lui Eminescu apărută în decembrie 1883 sub îngrijirea lui Titu Maiorescu

G. Călinescu îl plasează într-un timp nedefinit din iunie 1883 (înaintea vizitei la T. Maiorescu). Procesul verbal editat de către Augustin Z.N. Pop fixează, însă, cronologic acest episod în ziua fatală, seara la ora șapte. Gr. Ventura a intervenit — cu sau fără voie — în planurile lui T. Moirescu și a făcut publică internarea lui M. Eminescu (poliție, scandal etc. ; după două zile, știrea îmbolnăvirii poetului publicată de către Românul, reluată apoi, după alte trei zile, de către Timpul).

Al. Ciurcu povestește la doi ani de la moartea lui Grigore Ventura (1840—1909), și cu o oarecare intenție de a fixa în scris un zvon public, de vreme ce în prima frază citim : „Să fi auzit pe Gr. Ventura cum a descoperit el primele simptome ale demenței bietului Eminescu. Relata refera". Deci, Gr. Ventura „povestea" ; Al. Ciurcu atrage atenția, prin formula latinească folosită, că redă cele auzite. Este, parcă, o concurență între cei care au descoperit „primii" simptomele bolii lui Eminescu ; vom vedea că Al. Ciurcu pretinde a fi fost el cel dintîi. Este, de altfel, un loc comun în amintirile prietenului poetului : și Al. Vlahuță, de pildă, își încheia bucata „Amintiri despre Eminescu" (1894) cu o frază ca aceasta : „Pentru prima oară poetul însă da de gîndit."

Al. Ciurcu: o biografie agitată

În acești ani, Al. Ciurcu devine colaborator asiduu și statornic al ziarelor Adevărul și Dimineața. El avea o funcției respectabilă, aceea de președinte al Asociației generale a presei ; îi succeda, așadar, lui B.P. Hașdeu (secretarul său fusese, în 1880, M. Eminescu), și lui C.A. Rosetti. În 1914 la împlinirea a 60 de ani, el va fi sărbătorit, evenimentul rămînînd unul dintre cele mai importante ale anului de vreme ce Adevărul îl preia și în Almanahul său pe anul 1915 : „În seara de 26 februarie 1914, Asociația generală a presei noastre a sărbătorit aniversarea a 60 de ani a președintelui ei, d. Alexandru Ciurcu. În sala de marmură a hotelului Boulevard s-au adunat în jurul meselor bogate toți membrii asociației și numeroase persoane din elita societății... Banchetul s-a terminat cu sincere urări de viață îndelungată, cu flori, telegrame și muzică, lăsînd tuturor o amintire ce nu se poate ușor uita."

Tot aici, cîteva notițe biografice pe care le completăm cu alte surse : Născut la 29 ianuarie 1841 la Șercaia, în Transilvania, a venit în București pentru clasele primare, apoi s-a mutat la Brașov pentru gimnaziu (l-a avut director pe Iacob Mureșanu), după care a urmat dreptul la Viena. În 1875 a venit în țară și-l găsim redactor la Unirea democratică, (unde I.L. Caragiale era corector !). Colaborează apoi la Românul, România liberă și L'Independence roumaine (va fi și directorul acestei publicații după 28 iunie 1883). În timpul Războiului de Independență este corespondent de război la cele mai mari ziare germane și franceze. Prieten cu Frederic Damé, cu care întemeiază mai multe ziare și reviste. La 5 septembrie 1885 este expulzat din țară (prin aceeași lege care-i expulzase pe Emile Galli și Z.C. Arbore, chiar în fatidica zi de 28 iunie 1883 cînd și boala lui Eminescu a fost dată pe față) pentru propagandă în favoarea românilor din Transilvania. Stă la Paris, unde se ocupă de construirea unui motor pentru... aviație. Împreună cu Just Buisson, fostul director al Agenției Havos din București, adaptează acest motor la o barcă și face plimbări zilnice pe Sena intrînd în peisajul Parisului pentru mult timp, astfel încît oamenii se opreau să-i privească, ziarele nu mai conteneau cu elogiile și comentariile. Brevetează motorul lor și sînt primii inventatori din lume ai bărcii cu motor. O explozie cumplită, din cauza combustibilului folosit, aruncă barca în aer în plină plimbare pe Sena, în 1887, și Just Buisson moare ; Al. Ciurcu scapă ca prin minune și poate înota pînă la mal. Continuă cercetările de unul singur ajutat de guvernul francez și, în 1888, cu puțin înainte de a ajunge la probe concludente, cere o călătorie în balon pentru a se obișnui cu înălțimile. I se oferă un loc în nacela unuia dintre cele 10 baloane care participau, la Paris, la primul concurs între baloane din lume. Este primul român care participă la primul concurs de acest fel, și cel care dirijează balonul, Godard pe nume, cîștigă premiul întîi (singurul premiu care s-a acordat, pentru că celelalte baloane au aterizat mult prea departe de țintă). Urmează un banchet — lucrurile sînt descrise de către Al. Ciurcu însuși, cu lux de amănunte, în Almanahul aceluiași ziar, Adevă-

rul, pe anul 1912. După 1888 nu mai ştim mare lucru despre el ; s-a căsătorit cu soţia prietenului său, Just Buisson, şi, din mărturisirile sale, avea o familie foarte numeroasă de îngrijirea căreia era obligat să se ocupe. Lasă în Franţa toate materialele şi documentaţia pentru motorul de avion — „o avere de om" — şi vine în ţară unde, în 1901, este ales deputat de Ilfov. Stăruie în recunoaşterea ca persoană juridică a sindicatului presei pe care îl întemeiază el însuşi împreună cu cîţiva prieteni. Colaborările mai importante le semnează în Adevărul şi în Dimineaţa. A trăit pînă în 1920.

O viaţă agitată, plină de peripeţii, multe domenii în care a fost iniţiator, primul sau cel dintîi — cum îi place lui însuşi a spune. Şi faţă de Gr. Ventura îşi reclamă întîietatea ca descoperitor al bolii lui Eminescu.

O replică şi un nume nou în eminescologie

Fişa lui G. Călinescu la Al. Ciurcu este, însă, incompletă. În acelaşi articol la care trimite biograful lui Eminescu, în partea a doua, despărţită printr-o steluţă, Al. Ciurcu ne dă şi o amintire proprie despre poet : „Cu mult înainte de asta am avut şi eu o întîmplare, care e absolut autentică." Fraza cu care introducea amintirea lui Gr. Ventura începea astfel : „Să fi auzit pe Grigore Ventura cum a descoperit el primele simptome ale demenţei bietului Eminescu. Relata refero." Două opoziţii, aşadar : el/şi eu ; relata refero / absolut autentică. Al. Ciurcu vorbeşte în replică la fostul său coleg de ziaristică. În continuare, el ne povesteşte pe scurt viaţa unui inginer român, N. Făgărăşanu, nume pe care nimeni pînă acum nu ştia cum să-l lege de cel al lui M. Eminescu. Singura lui menţiune în bibliografia eminesciană apare, după cîte ştim, la Gh. Ungureanu, în „Eminescu în documente de familie", p. 414. Este vorba de o scrisoare a poetului către T. Maiorescu, din 2 iunie 1883, aflată în dosarul M. Eminescu de la Arhivele statului (împreună cu alte piese de arhivă, care au fost descrise pe larg de G. Muntean). Citām : „Domnule Maiorescu, Ieri, sosind Făgărăşanu de la Galaţi, nu am fost de loc la redacţie. Numai aşa se explică cum s-a strecurat articolul infect al lui Bassarabescu. Am declarat că mă retrag de la Timpul dacă nu se va face o deplină şi sinceră retractare a acelor şiruri injurioase. Nu am ştiut absolut nimic de existenţa acelui articol, care n-a fost comunicat nimănui şi trimis în modul anonim în care acest individ continuă a-şi trimite insanităţile la Timpul..."

T. Maiorescu şi „Timpul" în 1883

Scrisoarea este datată 2/14 iunie 1883 şi se referă la articolul din aceeaşi zi, 2 iunie, din Timpul, pe care T. Maiorescu îl va aminti pînă şi în „Istoria contemporană a României" : «Cu atît mai tare se manifestă nemulţumirea partidului conservator în contra lor (a junimiştilor care au acceptat colaborarea cu liberalii în mai 1883, n.n.), şi, pe cînd Timpul de la 2 iunie 1883, în limbajul la care se coborîse pe atunci, întrebuinţează cuvîntul de „prostituţiune", Al. Lahovary aruncă junimiştilor vorba de „opoziţie miluită", o expresie pe cît de literariceşte fericită, pe atît de politiceşte neîntemeiată...» (T. Maiorescu : „Istoria contemporană a României", 1925, p. 212). Într-adevăr, articolul antimaiorescian din Timpul, 2 iunie 1883, frizează grotescul. Citām numai pentru că ne interesează spiritul epocii : din acest spirit creşte boala lui Eminescu : „Privim acum pe d. Maiorescu, un fost ministru al partidului conservator, căzut în poziţiunea umilă de a fi pus să joace, dinaintea Rosetto-Brătianului triumfător, rolul de opozant ce i s-a destinat, alegîndu-l admi-

Titu Maiorescu

nistrațiunea cu mijloacele sale. Bine-i șade acestui bărbat de talent ajuns pînă la treapta cea mai de sus în concertul politic din care făcea parte, să-l vadă lumea în stare de prostituțiune în care se află actualmente? (...) Altă dată prostituțiunea, ca și orice altă crimă, se purta prin tîrg călare pe măgar, și un telal striga în numele celui recunoscut vinovat: Cine o face ca mine, ca mine să pată! Noi credem că este astăzi de ajuns să zicem publicului arătîndu-i: priviți-i!" (Timpul, 2 iunie 1883, p. 1). Se va face retractarea cerută de către Eminescu cu amenințarea demisiei sale, la 6 iunie 1883, într-un editorial blînd anti-maiorescian, contestîndu-i criticului dorința de a prelua conducerea partidului conservator. Acolo, la 6 iunie, între altele: „Adăugăm chiar că regretăm că unul din redactorii noștri, in n-rul Timpului din 2 iunie, a lăsat condeiul lui să alunece și a întrebuințat, în ultimele alineate ale articolului său, unele expresiuni prea aspre la adresa d-lui Maiorescu, căruia cu toții îi recunoaștem un talent deosebit."

Articolul injurios din Timpul, 2 iunie 1883, venea, însă, după un altul, eminescian în stil și argumentație, publicat la 31 mai 1883, în care atitudinea criticului era aspru, dar elegant combătută: breșa odată făcută prin articolul lui M. Eminescu din 31 mai, după două zile s-a strecurat în Timpul răbufnirea lui Bassarabescu pe aceeași temă îngroșind pînă la grotesc „trădarea" lui Maiorescu. Scrisoarea poetului este, și ea, o dovadă, indirectă, de paternitate asupra articolului său din 31 mai 1883; altfel, de ce ținea el să se delimiteze de celălalt articol?

Probabil că editorii lui Eminescu au evitat articolul său din 31 mai 1883 și pentru că nu știau cine este acest Făgărășanu care venea din Galați și pentru care poetul a pierdut o zi întreagă. Enigma se dezleagă, aproape întreagă, în amintirile lui Al. Ciurcu — și vom vedea că avem de-a face cu un prieten al lui M. Eminescu ce preia o latură a polemicilor sale prelungind, în anii întunecați ai poetului, pînă în 1886 (data după care îi pierdem urma) spiritul eminescian — și propunîndu-ne, prin ciudatul său destin, o cheie pentru mai buna înțelegere a condiției intelectualului român la sfîrșitul secolului al XIX-lea, condiție de care nici poetul n-a putut face abstracție.

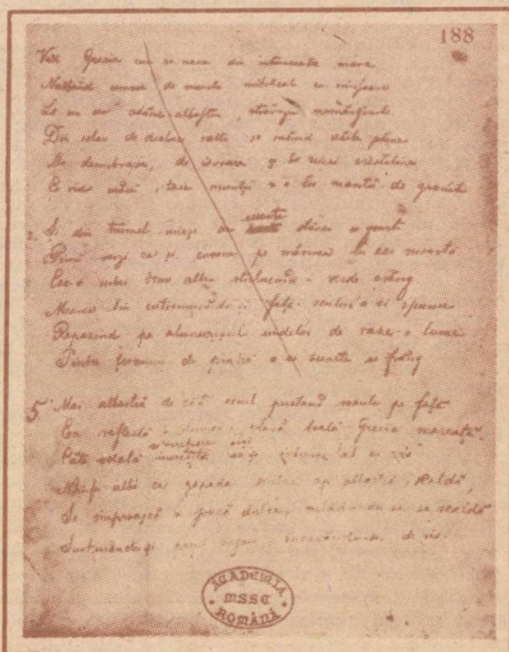
„Meserie" și politică

intem, așadar, la 1 iunie 1883 și amintirile lui Al. Ciurcu ne trimit exact în aceeași zi: „Printre pleiada de ingineri români veniți din Transilvania era și inginerul Neculae Făgărășanu, cu care fusesem coleg la Viena în **România Jună**. Fiu de țărani din Lisa, de lîngă Făgăraș, Cula — așa îi ziceau prietenii — făcuse studii strălucite și dobîndise repede o situație frumoasă la secția lucrărilor noi a căilor ferate. El a construit, între altele, linia ferată Cîmpina — Doftana. A scris și o broșură foarte bine văzută de Ion Brătianu în chestia liniilor înguste. Ca mai toți românii ardeleni, îl pasiona politica — nu atît politica de partid, cît politica generală a țării și îndeosebi politica externă. De unde se afla îmi trimetea știri și articole pentru **L'Indépendence roumaine** și, cînd mă întîlnea în București, mă lua de braț și mă întreba misterios:

— Cum mai stăm cu politica? Ce e nou? Cum vezi tu (în cutare sau cutare chestiune)?

— Bine, frate Cula, îi răspundeam eu întotdeauna surîzînd, eu dacă fac politică o fac din meserie, fiindcă sînt gazetar, dar tu ce dracu' ai cu politica și nu-ți vezi numai de ingineria ta? Ai o ocupație atît de frumoasă, și o situație de minune. Mai las-o la păcatele de politică.

188

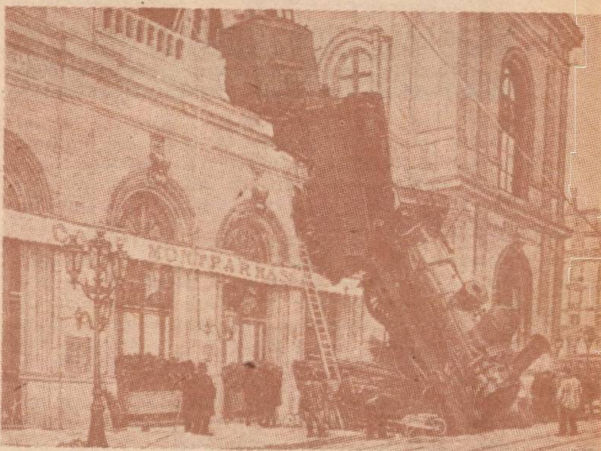
Dar orice aş fi spus, era în zadar. Fratele Cula nu putea trăi fără politică."

Deja Al. Ciurcu ne atrage atenţia că discută moralizator, în tonul anilor 1911 cînd, mai ales la ziarele liberale (cum era şi Adevărul, Viitorul **şi** Voinţa naţională **vor fi şi mai categorice în această privinţă) se spunea apăsat că Eminescu a greşit pentru că a făcut politică. Serbările de la Galaţi, din 1911 (în cinstea cărora scrie şi Al. Ciurcu), au acest merit în istoria receptării operei lui Eminescu : au pus pentru prima dată tranşant problema activităţii ziaristice a poetului. Din acest an s-au despărţit apele : liberalii (ziarele lor, personalităţile de partid, simpatizanţii etc.) au fost cu totul împotriva revendicării operei politice a lui Eminescu, l-au recunoscut pe acesta ca mare poet — dar n-au acceptat opera lui ideologică. În privinţa** Adevărului, **semnificativ ni se pare un „bilanţ" al realizărilor economice, sociale şi culturale ale României în secolul al XIX-lea pe care-l găsim în** Almanahul Adevărului **pe 1900, p. 22—26, la pragul dintre secole, deci. Capitolul despre cultură al acestui important bilanţ este un strigăt anti-eminescian. Se înşiruiesc cîteva personalităţi culturale româneşti ale secolului al XIX-lea : Eliade-Rădulescu, G. Asachi, Vasile Cârlova, C. Bolliac, D. Bolintineanu, Gr. Alexandrescu, Ion Maiorescu, Florian Aaron (ciudată alăturare de nume !), Costache Negruzzi, Vasile Pogor, Al. Donici, „marele Alecsandri", T. Cipariu, G. Bariţiu, A.T. Laurian, Andrei Mureşanu — după care bilanţul unui secol românesc de cultură se încheie astfel : „Toţi aceştia sînt în literatură şi artă apostolii redeşteptării naţionale. După dînşii începe epoca de decepţiune reprezentată în literatură de marele talent al lui Mihai Eminescu. Contra acestei decepţiuni se caută azi un leac eroic în neamul românesc."**

Să nu ne iluzionăm, nu numai de decepţionismul în literatură vorbeşte acest bilanţ, ci şi de cel politic, de vreme ce continuă : „Să fim siguri că un popor cotropit 18 veacuri de barbari, şi care numai în veacul ce se încheie acum a avut de îndurat schimbarea a peste 20 de domni şi tot atîţia caimacami, plus un război pe cît de sîngeros pe atît de glorios — un asemenea popor, organizat într-un regat respectat în afară şi destul de temeinic înlăuntru, va trece victorios peste o epocă de decepţiune politică şi socială şi va regăsi alături de marile popoare apusene, renaşterea naţională atît de necesară mersului tot înainte al popoarelor."

Scurt şi cuprinzător : Adevărul **se ridică, deci, cu tot poporul românesc, împotriva lui Eminescu, speră într-o „renaştere naţională" care va răsturna ideile lui — idei pe care le-a etichetat drept „decepţionism" — în literatură, în politică şi în societate. Nu ne mai mirăm că, în 1911, şi Al. Ciurcu discută „moralizator" despărţind net „meseria" de „politică", invitîndu-l, în memorie, pe N. Făgărăşanu să mai lase „la păcatele" această ocupaţie de ziarist. Vom vedea, de altfel, că N. Făgărăşanu nu se interesa deloc „îndeosebi de politica externă" — dimpotrivă, din opera sa rezultă că-l interesa mai ales politica internă, şi anume, politica economică a ţării. Am trece simplu peste aceste inadvertenţe ale povestitorului dar ne reţine o alta. Întradevăr, N. Făgărăşanu a scris o broşură în chestia căilor ferate (din fericire, ea există în Biblioteca Academiei R.S. România) — în februarie 1883 şi acolo, ca specialist în domeniu, este împotriva căilor ferate cu linie îngustă ce urmau a se construi după legea din 23 mai 1882, şi arată că sînt mai economice, mai profitabile şi mai de viitor căile ferate normale. Nu ştim, însă, cum va fi fost această broşură „foarte bine văzută de Ion Brătianu" — căci acesta era pentru căile ferate înguste. Să-i fi plăcut primului ministru „stilul" lui N. Făgărăşanu ? Repetăm,** Adevărul **era ziar liberal — şi spunem acum ceea ce am omis a spune la început : în 1911 Al. Ciurcu se retrăsese la ţară, „se ocupă cu agricultura" şi-şi trimite din satul său „amintirile" către** Adevărul. **Sînt de presupus, deci, fie corecturi în redacţie, fie intenţia lui Al. Ciurcu de a flata un trecut întemeietor al liberalismului în speranţa că lucrurile de amănunt s-au uitat, fie dorinţa cu orice preţ a povestitorului de a face concesii „politicii" pentru a relata faptele etc., etc.**

Catastrofă feroviară în Franţa, 1880

Căile ferate în polemică

n această broşură N. Făgărăşanu pune o problemă foarte importantă pentru economia noastră naţională. De ce să nu construiască statul însuşi, cu specialiştii lui, căile ferate — şi să apeleze la serviciile companiilor externe. În discuţie sînt căile ferate Filiaşi — Tîrgu-Jiu, Rîmnicu Vlcea — Piatra Olt — Corabia, Turnu Măgurele — Roşiorii de Vede, Goleşti — Cîmpulung, Nicolina — Huşi — Prut, Bacău — Piatra Neamţ şi Fălticeni — Dolhasca. Kilometrul de cale ferată normală era creditat de către stat cu 60 000 lei, iar cel cu cale îngustă, cu 40 000 lei. Proiectul de lege s-a anunţat în primăvara lui 1882 şi s-a dezbătut pînă la sfîrşitul lui mai. În timpul dezbaterilor, însă, a apărut o broşură : „Proiect de căi ferate economice şi de interes

CURIERUL FINANCIAR

ECONOMIE POLITICA, FINANCE, INDUSTRIE, COMERCIU, LUCRARI PUBLICE

ABONAMENTE: APARE IN TOATE ȚILELE DE LUCRU ANUNCIURI:

Director: M. MINOVICI

Un numero 20 bani

Singurul Monitor de trageri la sorți în România.

Lucrări la un pilon de pod de cale ferată pe linia Titu — Tîrgoviște (1884)

local", scrisă de Eugen Gerber, „director al societății române de construcții și lucrări publice" (o simplă societate de construcții, particulară) — și N. Făgărășanu crede că această broșură a influențat votul Camerei pentru căi ferate înguste. Eugen Gerber dă cifre fantastice: consideră că nu se poate cheltui mai puțin de 100 000 lei pe kilometru pentru căile ferate normale, și propune să se facă altele, de interes imediat, înguste, care ar fi mai ieftine. Conchide: „Administrațiunea cea mai mare a căilor ferate ale statului nu poate nici să construiască nici să exploateze căi ferate în condițiunile indicate. În consecință, trebuie a se încredința industriei private atît executarea cît și esploatarea lor." N. Făgărășanu transcrie și subliniază fraza din urmă, comentînd: „Scopul era vădit: concesie, și cu ea cîștigul pentru societatea industrială — ajunsă pe cale adevărat îngustă". Camera este convinsă a construi căi ferate înguste, mai ieftine. Asta, în 1882 cînd apăruse legea; N. Făgărășanu atacă legea abia acum, cînd deja se publicau prin ziare oferte de licitații pentru începerea lucrărilor. El, ca inginer, analizează lucrurile din punct de vedere pur tehnic arătînd avantajele și dezavantajele ambelor tipuri de căi ferate dar arătînd, totodată, că cea normală ar fi mai avantajoasă, atît pentru că menține unitatea internă a tuturo căilor ferate din țară, cît și pentru că poate folosi materialul rulant deja existent, și pentru că nu mai pune grelele probleme ale transbordării (cînd se pierde timp, se deteriorează mărfurile etc.). Mai mult, el îl prinde „cu mîța în sac" pe E. Gerber, cum se spunea în epocă: „În broșura amintită se citează ca exemple de drumuri de fer cu cale îngustă construite în mod economic liniile locale și tramvaiurile cu aburi din Lombardia dimprejurul Milanului. Ei bine, liniile acelea nu sînt cu cale îngustă, ci cu cale de 1,445 m lărgime, va să zică cu ceva mai largi decît chiar calea normală." — Să ne imaginăm ce pamflet i-ar fi ieșit lui Eminescu din asta! N. Făgărășanu trece cam repede peste modul cum a fost convinsă camera să voteze legea, se referă pe larg la detaliile tehnice ale construcției.

Polemică: un om contra unui ziar

Ia această broșură răspunde, însă vehement, Curierul financiar, ziar oficial scris în limba română și în limba franceză, la 13, 20 și 26 februarie și la 6 martie — un serial de patru articole semnat cu pseudonimul „N. de la Peatra". Ziarul nu face decît să repete motivele alegerii liniilor de fer înguste: „Trebuie ca localitățile din dreapta și din stînga rețelei noastre principale [de căi ferate, n.n.] să se lege cît mai curînd de dînsa; trebuie ca productele acelor localități să vină a alimenta traficul acestei rețele principale, sau să descindă la Dunăre pe drumul cel mai scurt. Ne trebuie, cu alte cuvinte, o rețea secundară de căi ferate, numai de interes local" (Curierul financiar, nr. 34/1883, 13 feb., p. 3—4). Da, va răspunde N. Făgărășanu,

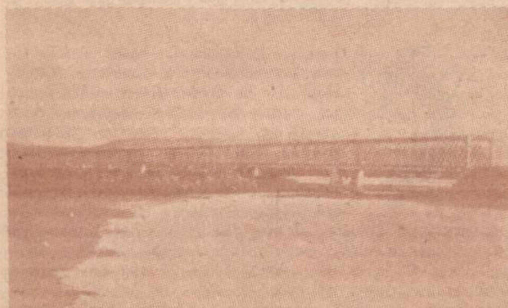
Gara Craiova, 1882

numai că noțiunea de rețea secundară este una pur administrativă, teritorială, nu se referă la modul de construcție: sînt peste tot în lume rețele secundare cu cale ferată normală. Degeaba, Curierul financiar nu înțelege. N. de la Peatra îi cere lui N. Făgărășanu nici mai mult nici mai puțin decît să retracteze, „dacă retractare mai poate avea loc", criticile la adresa lui Eugen Gerber, „persoană respectabilă, foarte cunoscătoare în materie, care a construit și exploatat multe căi ferate în diverse țări din Europa și ale cărui practice și justificate păreri d-l Făgărășanu nu a știut să le combată decît făcînd insinuațiuni..." Polemica se întețește, pentru că N. Făgărășanu pretinde ca ziarul să dea numele adevărat al celui care a semnat materialul, el nu discută cu pseudonime, „cu oameni cari se ascund după pietre". Punctul lui de vedere este interesant, pentru că propune un mod de ieșire a presei din anonimatul ei funciar: „În chestiuni care n-au a face nimic cu politica militantă, și care nu interesează pe nimeni personal, unde argumentele se pot lua nu-

București, redacția ziarului „Timpul"

mai din știință și din rezultatele ce ne prezintă aplicarea ei, nu se poate înțelege pentru ce cineva care vine cu critica ca să restabilească un adevăr sau să întemeieze o idee justă, o opinie fondată, pentru ce acela să se ascundă sub mască ? Cel ce în asemenea chestiuni face astfel, ori nu scrie în mod desinteresat, ori nu e pătruns pe deplin, nu e convins de ceea ce scrie, și în realitate face numai logomachie". Curierul financiar nu-i publică, însă, lui N. Făgărășanu această scrisoare deschisă pe care acesta o dă, în schimb, la România liberă. În numărul din 6 martie 1883, Curierul financiar publică, pe lîngă ultimul episod al lui Novațian de la Peatra (acesta semnează, ironic, cu un nume mai lung !), și „Un răspuns" în care-i explică inginerului, ca la „poșta redacției", că nu va divulga numele monomahului său pentru că ideile îi sînt acceptate de către redacție și pentru că în general „ideile emise de N. de la Peatra, argumentele invocate pro și contra, pot fi discutate și combătute în plină libertate și cu mai puțină animozitate chiar decît cînd autorul ar fi cunoscut. Aceasta o poate face și d-l Făgărășanu fără să mai recurgă la pretextul ce invocă". Este invitat N. Făgărășanu să continue polemica sub pseudonim, de bună seamă pentru că era persoană marcantă în domeniu, „inginer șef de secție" la căile ferate ; de aceea fusese somat și să retracteze cele scrise.

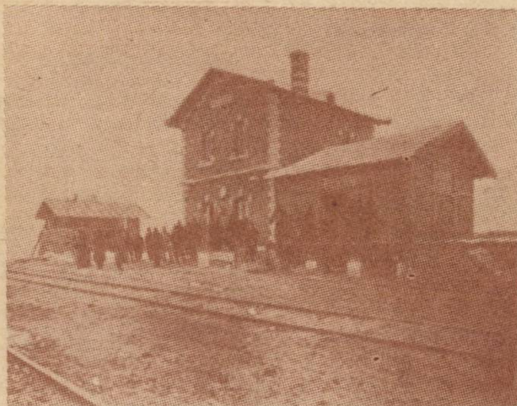
Pod de cale ferată pe linia Pitești — Craiova (1884)

„Timpul" intră în acțiune

La 3 martie 1883, însă, cînd Curierul financiar era după cel de al treilea episod și-l întrerupsese cîteva zile pe cel de-al patrulea, Timpul publică in extenso din broșură, însoțind extrasele de o notă : „Sub titlul Drumurile de fer cu cale normală și cele cu cale îngustă, d. inginer N. Făgărășanu discută într-o broșură chestiunea care din aceste căi e mai practică și mai de preferat. Deși chestiunea s-a hotărît deja din partea camerei noastre, în favorul căii înguste, d-sa e din considerațiuni multiple pentru calea normală. Scrierea, fiind dictată de interesul adevărului, merită, credem, să comunicăm unele pasaje din ea". Timpul extrage mai ales părțile nediscutate de către Curierul financiar, respectiv, dezvăluirile autorului în privința căilor ferate din Lombardia care nu sînt deloc înguste, ba dimpotrivă, prea largi. Ciudat : în numărul din 4 martie 1883 Timpul repetă întocmai pagina a III-a, cu aceeași notă și aceleași citate care o ocupă aproape în întregime.

N. Făgărășanu nu numai că nu retractează, dar scoate în luna mai 1883 o nouă broșură : Care sunt sarcini de buget, căile normale ori căile înguste ? Răspuns, în care își întărește poziția anterioară : «Dar din fericire, și pentru stat și pentru națiune, astăzi avem destui buni ingineri și la exploatarea și la construcția căilor de fer ; sînt mulți care și-au cîștigat atîta practică și experiență în lucrări încît, fără nici o presumpțiune, pot să stea față cu orice ingineri străini. Statul n-ar fi venit, dar, în fatala posițiune ca să nu poată „nici să construiască nici să exploateze" asemenea drumuri de fer, cum sînt căile înguste, și să fie nevoit să apeleze la vreo „persoană cunoscătoare în materie, care a construit și exploatat multe căi ferate". Multe asemenea persoane ziceau și mai înainte că statul nu va putea să construiască și să exploateze drumuri de fer, și faptele ne dovedesc că statul și construiește și exploatează drumuri de fer, și

Una din primele gări pe trasee construite de ingineri români ● Tip de vagon restaurant 1880 ● Depoul gării Craiova

ori şi cum, dar în orice caz mult mai ieftin şi cu mult mai bine de cît ne fericeau persoanele foarte cunoscătoare în materie.»

Ideile sînt eminesciene, spuse, însă, altfel — mai greoi, mai pasional. Eminescu ceruse de atîtea ori ca funcţiile de la căile ferate să fie ocupate de ingineri români, îi lăudase, îi încurajase. N. Făgărăşanu revine şi la expresii eminesciene : „Răspundem mai cu seamă pentru motivul că, oamenii care merg înainte cu devisa «mundus vult decipi, ergo decipiatur» pot să cunoască mai bine natura omenească, şi adevărul se vede că trebuie să fie şi el mai de multe ori spus pentru ca să fie înţeles pe deplin". Poetul definea cu această deviză demagogia. El o spusese la 16 mai 1881, şi o repeta destul de des : „D. Rosetti (şi colecţiunea jurnalului d-sale este de faţă) s-a pătruns de acea maximă, căreia-i datorează toate succesele politicii d-sale, că un neadevăr repetat cu cutezanţă şi neîncetat în cele din urmă trece de adevăr şi nu se mai poate scoate din capul mulţimii ignorante. Mundus vult decipi, ergo decipiatur..." (Cf. O. XII, p. 174). În final, N. Făgărăşanu insistă, tot în ton eminescian : „Ştiam că adevărul doare ! Dar tocmai pentru aceea l-am şi spus, şi adevărul nici nu se poate retracta, cum singur a simţit-o autorul criticei. — N-avem dar nimic, dar absolutamente nimic de retractat. — N-am comis nici un alt fapt, decît am combătut un rău ce l-am văzut..."

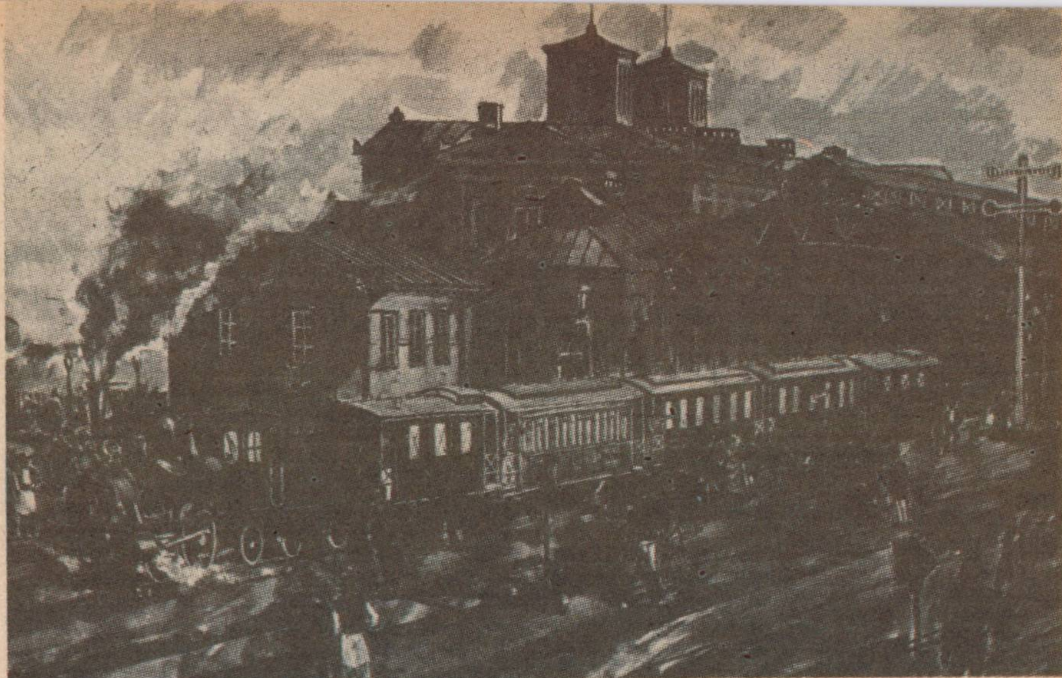
Curierul financiar răspunde şi acestei a doua broşuri a lui N. Făgărăşanu, mirîndu-se că autorul se arată atît de... diletant în materie, inventînd o discuţie ad hoc cu pretenţii ştiinţifice. În parte, chestiunea este, desigur, ştiinţifică. Discuţiile erau, totuşi, oarecum rudimentare din partea Curierului financiar, care producea argumente de acest fel : „Alături cu costul transbordării, d. Făgărăşanu mai semnalează şi stricăciunile mărfurilor ce cauzează această operaţiune. Ar avea dreptate, poate, dacă Cîmpulung ar trimite oglinzi, Tîrgul-Jiului, mobile, şi Fălticenii candelabre de fontă sau lampe. Pe cîtă vreme, însă, aceste oraşe nu ne vor da decît lemne sau spirt sau sare — şi lung timp, din nenorocire, nu ne vor putea expedia decît atari mărfuri — îngrijirea d-lui Făgărăşanu este prematură". N. de la Peatra, deci, nu avea în vedere dezvoltarea zonelor în care companiile străine urmau să construiască căi ferate, ci strict momentul de faţă : plutele de pe Bistrita să fie înlocuite cu ceea ce astăzi am numi „Mocăniţe" ! N. Făgărăşanu tocmai la viitor se gîndeşte. Revine chiar la prezent, şi arată că, chiar dacă nu e vorba de candelabre de fontă ori de mobilă, dar cărbunele însuşi, marfă brută, la o transbordare pierde pînă la 10% din cantitate...

Răspunsul Curierului financiar la cea de-a doua broşură a inginerului român vine la 22 mai 1883.

Căile ferate româneşti

Cîteva precizări, mai întîi. Cu toată vehemenţa acestui Novaţian de la Peatra, în 1883, la un an după ce legea pentru construirea căilor ferate înguste fusese votată, se revine asupra ei : mai mulţi deputaţi cer modificarea ecartamentului în aşa fel încît unitatea internă a căilor noastre ferate să nu fie ruptă, şi pentru ca lucrul să rămînă construit o dată pentru totdeauna. În discuţie erau 700 km de căi ferate. Lucrările încep efectiv în 1884 şi în cîţiva ani, începînd cu 1887, aceste căi ferate vor fi date în folosinţă. Se va lucra preponderent cu resurse interne, companiile particulare pierzînd concurenţa.

Trenul „Orient expres“ în Bucureşti — Gara de Nord, la 1883, remorcat de locomotiva C.F.R. Nr. 12 — „Vedea“

Anii 1880—1883 sînt numiţi, în istoria căilor ferate româneşti, anii marii epopei naţionale: construcţia şi exploatarea acestora este scoasă de sub controlul străin şi încredinţată „oamenilor speciali“ români. Acţiunea începe, simbolic, cu calea ferată Buzău-Mărăşeşti (circa 90 km) care lega între ele Moldova de Ţara Românească: proiectul şi construcţia ei durează 2 ani (1 mai 1879 — 1 iunie 1881), drumul de fier este dat în folosinţă în vara lui 1881 şi inaugurat oficial, cu mare fast, la Focşani, fostul punct de graniţă, la 18 octombrie 1881. Ziarul Timpul într-o corespondenţă de la faţa locului semnată „Hermes“ scrie: „În ziua de 18 octombrie se inaugurează prima linie de drum de fer construită în ţara noastră prin ea însăşi, prima linie de drum de fer ce leagă Moldova cu Muntenia. Deci, şi sub raport economic, şi din punct de vedere politic, ziua de 18 octombrie 1881 rămîne o dată memorabilă“ (Timpul, 25 oct., 1881). Sub raport economic mai ales, pentru că preţul de cost este uimitor de ieftin faţă de cel al altor căi ferate construite de companii străine: 92 214 lei aur/km, în comparaţie cu suma colosală de 306 000 lei aur/km (costul mediu al liniilor executate de societăţile străine: trebuiesc avute în vedere, în calcularea acestui preţ exorbitant, neregulile bancherului Stroussberg, împotriva cărora se ridicase Eminescu de atîtea ori). De peste trei ori mai ieftin, deci, şi mult mai bine, pentru că liniile ferate executate de către aceleaşi companii străine erau făcute în multe locuri de mîntuială: terasament slab, pilonii podurilor fără fundaţii suficient de adînci etc.

În aceeaşi zi de 18 octombrie 1881 se înfiinţează, la Focşani, o societate de ingineri şi arhitecţi, indigeni şi străini, în scopul de a se menţine în curentul dezvoltării ştiinţei, comerţului şi industriei din celelalte ţări şi a căuta a le pune în raport cu trebuinţele ţării prin o discuţiune intinsă în sînul societăţii. Membrii ei fondatori sînt 34 de ingineri români (mulţi dintre ei, transilvăneni) care participau la festivităţile inaugurării oficiale. Aceasta este viitoarea Societate politehnică ce a avut un rol decisiv în reconchista lucrărilor publice româneşti, a supravegheat şi direcţionat învăţămîntul tehnic la noi în ţară. (vezi şi Ilie Popescu: Căi ferate. Transporturi clasice şi moderne. Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1987).

N. Făgărăşanu nu face parte nici din comitetul celor 34, nici dintre viitorii profesori ai Şcolii politehnice. El este simplu inginer constructor, participă alături de alţi specialişti la construirea liniei ferate Cîmpina-Doftana care se va da în folosinţă în vara anului 1883 şi va fi inaugurată oficial în octombrie 1883. Acelaşi Curier financiar va publica o dare de seamă de la festivităţi, în care sînt numiţi specialiştii ce au supravegheat lucrările. De prisos să spunem că numele lui N. Făgărăşanu nu figurează printre ei: Curierul financiar uită în cîteva luni cu cine a polemizat. Cu toate acestea, N. Făgărăşanu însuşi va spune că a lucrat la această cale

Pod peste Prahova, 1879

Luceafărul C. 5

Stația de cale ferată Pucioasa în timpul lucrărilor (1874)

ferată, iar Al. Ciurcu îl consideră chiar unul dintre inginerii de vază. Istoria îl refuză, în schimb : datorită polemicilor sale tăioase, timpul așterne un fel de conspirație a tăcerii peste numele lui N. Făgărășanu. Este unul dintre cei mulți care s-au angajat în marea luptă de recucerire a unei industrii și importante și de mare viitor pentru țară : industria căilor ferate române. Un om care a reușit, cu o broșură, să răstoarne un vot parlamentar merita, credem, mai multă atenție. Alăturarea lui de M. Eminescu, prin operă dar și prin destin, este primul pas în măsură să-i reabiliteze memoria. Desigur, de aceea i-a plăcut foarte mult lui I.C. Brătianu broșura sa despre căile ferate (Al. Ciurcu transmite un zvon public) : în această perioadă primul ministru începe a se înconjura de specialiști, le cere sfatul în chestiuni de specialitate ; lecția eminesciană își arată roadele. Înființarea Societății politehnice este primul pas al acestei politici ; el este însoțit de asemenea gesturi, destul de multe, precum cel al lui N. Făgărășanu. Campania eminesciană pentru reorganizarea acestui resort al economiei naționale începe tocmai în vara lui 1881, cînd se dă în exploatare linia Mărășești-Buzău, și culminează cu articolul („De un timp încoace...") din Timpul, 28 iunie 1881 (Cf. O.XII p. 221—223), unde poetul prezintă un adevărat proiect de reorganizare a căilor ferate, ce dovedeste cunoasterea în amănunțime a lucrurilor.

Numele inginerului român nu populează tratatele noastre de istorie a căilor ferate ; se găsește, pe ici pe colo, în Însemnările zilnice ale lui T. Maiorescu (în mai 1882 știm că se află în Belgia pentru a contracta, în numele statului român, o importantă cantitate de șine de tren, etc.). În listele cu membrii societății „Cárpații" publicate de Teodor Pavel (unde-i găsim ca membrii ai acesteia pe M. Eminescu, I. Slavici, Veronica Micle, Al. Ciurcu, T. Maiorescu etc.) — numele lui nu apare (dar nici listele nu sînt complete, nici autorul nu le-a publicat pe toate). N. Făgărășanu rămîne în amintirea lui Al. Ciurcu legat de acela al lui Eminescu printr-un destin, cum vom vedea, asemănător.

Pentru că, înainte de a se bucura că guvernul l-a luat în seamă, N. Făgărășanu va avea de tras utile învățăminte din această polemică : va „înnebuni" puțin. Dar să-i ascultăm biograful :

O zi „bună"

ontinună, așadar, Al. Ciurcu : „Într-o bună zi veni de la Galați vestea că fratele Cula a înnebunit. Deschisese noaptea ferestrele de la locuință și începuse să zbiere, să cînte, să peroreze. Toți prietenii fratelui Cula fură cuprinși de o adîncă durere la această știre. Peste vreo două zile mă duceam la redacție de dimineață cu o cabrioletă, cu un armăsar Isabelle pe care-l cumpărasem de la fratele Cula, căci n-avea ce mai face cu el după terminarea liniei Cîmpina-Doftana.. Cam în fața Pasajului roman venea pe trotuar în sens invers amicul Aurel

Beleș, alt inginer din Ungaria și fost coleg cu Făgărășanu la Politehnica din Viena. Mă opri și-mi spuse că fratele Cula e la hotel Union și se duce să-l vadă.

— Într-o clipă vin și eu. Mă duc pînă la ziar să dau manuscrisul și vin și eu la hotel.

Și ne despărțirăm. Cînd mă dusei la hotel erau deja adunați la Făgărășanu 6—7 prieteni printre care A. Chibici-Rîmneanu și Eminescu".

Surpriza este atît de mare, încît nu știi de unde să începi. Eminescu în vizită la un nebun?! Chibici-Rîmneanu împreună cu ei?! Da, Eminescu era bun prieten cu A. Chibici-Rîmneanu, avocat la căile ferate. Tot avocatul l-a dus și pe poet la Viena, tot cu trenul, în luna octombrie a aceluiași an 1883, la sanatoriul de alienați. (Oare cîți „alienați" va fi purtat A. Chibici-Rîmneanu pe căile ferate române și străine, din însărcinarea Junimei?! Era, deci, specialistul cercului în „debarasarea" persoanelor non gratae? Făcea acum repetiții generale pentru nebunul nebunilor, Eminescu?)

Sîntem, așadar, într-o „bună zi" cînd Eminescu n-a putut sta la ziar pentru că l-a așteptat „pe Făgărășanu de la Galați" — lucru de care T. Maiorescu știa; nefiind Eminescu la Timpul, s-a strecurat în paginile lui articolul infam anti-maiorescian scris și trimis de Bassarabescu; desigur, și acesta știa că poetul împreună cu A. Chibici-Rîmneanu îl așteaptă pe Făgărășanu la gară. Dar este mai probabil că avocatul a mers la Galați să-l aducă pe insurgent și Eminescu i-a așteptat la gară împreună cu ceilalți 3—4 prieteni.

Se zvonise că a înnebunit Cula Făgărășanu; exact la 22 mai 1883 Curierul **revenise asupra celei de-a doua broșuri a lui; omul avea argumente — dar nu avea unde să și le publice: trebuia să răspundă cu broșuri la rotativele atîtor ziare gata să înceapă construirea căilor ferate înguste... Va fi ascultat de către parlament, el, iar nu** Curierul financiar **care susținea interesele companiilor străine, gata să înceapă o construcție fără viitor dar pentru a sfeterisi o parte din banii acordați de către stat. Cine știe ce va fi însemnînd în epocă „a înnebunit"? Un studiu asupra nebuniei în secolul al XIX-lea nu s-a făcut încă. A deschide fereastra și a începe să strigi, să cînți și să perorezi este dovadă de nebunie? Bietul inginer va fi primit — probabil —** Curierul financiar **— și cine știe ce alte mesaje! — și și-o fi vărsat necazul pe... fereastră.**

Gara Pitești la sfîrșitul secolului al XIX-lea

A. Chibici-Rîmneanu

O definiție de epocă

Ce este, în fond, cu marii „nebuni" ai secolului al XIX-lea? Chestiunea este de natură antropologică, nu neapărat sociologică. Acest secol se încheie cu mari sinteze precum „Geniu și nebunie" de Joseph Grasset, precum teoriile lui Lombroso, precum cele ale lui Sigmund Freud etc. etc. Sistemul nervos al omului începe a fi studiat și din punct de vedere social — nu numai anatomic. L-am amintit pe J. Grasset și pentru că este un autor predilect al Adevărului. Citim în Almanahul ziarului Adevărul **pe anul 1911 (almanah pe care ne-am hotărît să-l consultăm în disperare de cauză, ca să zicem așa, pentru a evita cei 30—40 de metri lineari de raft cît măsoară, cantitativ vorbind, colecția Adevărului!), o notă intitulată** Geniu și Nebunie: **„Eminentul profesor Grasset care s-a ocupat multă vreme de bolile mintale a expus într-o carte foarte documentată cunoscuta lui teorie asupra legăturii dintre geniu și nebunie. După dînsul, cea mai mare parte din oamenii celebri au fost anormali psihici, geniul fiind una dintre formele nebuniei. Aceasta se explică prin viața intensă pe care o au unele celule din creerul lor, în detrimentul celulelor vecine: de unde detracarea creerului și dezechilibrul, care nu se întîlnește la creerul omului normal de inteligență mijlocie. E foarte lungă lista acestor semi-nebuni care au avut o înaltă valoare socială. Să enumerăm cîțiva:**

— Guy de Maupassant, despre care s-a spus că rădăcinile talentului se confundă cu rădăcinile nebuniei lui;

— Jean-Jacques Rousseau, nebun lucid, veșnic în prada delirului persecuției;

— Flaubert, histero-epileptic;

Catastrofă feroviară în America, 1890

— Baudelaire, mort de paralizie generală, își vopsea părul în verde și se deda la acte impulsive, ca în ziua cînd a încercat să sugrume pe tatăl său ;
— Alfred de Musset, veșnic neliniștit, vizionar, supus la crize de epilepsie alcoolică ;
— Bernardin de St. Pierre, care toată viața lui s-a crezut persecutat ;
— Voltaire, neurastenic, ipochondric ;
— Molière, melancolic ;
— Malherbe, maniac ;
—Balzac, megaloman, supus la acte de manie deambulatorie ;
— Alex. Dumas fiul, cu dese impulsiuni criminale urmate de crize de misticism ;
— Nietzsche, internat de mai multe ori și mort într-un azil de alienați din Jena ;
— Swift, mort în stare completă de demență ;
— Hoffmann alcoolic ;
— Edgar Poe, mort într-un acces de delirium tremens ;
— Newton, supus la accese de alienație mintală, mort nebun ;
— Goethe, ale cărui epoce de producție doctorul Möbius le compara cu fazele de nebunie circulară. Goethe a descris, după propriile sale sensațiuni, tulburări mintale mergînd de la histerie pînă la nebunie ;
— Frederic II, care avea mania de a purta veșnic aceleași haine. N-a schimbat decît două sau trei costume ;
— Darwin, neurastenic în ultimul grad ;
— Wagner, supus delirului de persecuție, nebuniei grandomane și misticismului."

Articolul se încheie „național" ca să zicem așa : „Și, pentru a cita și unul de la noi, se știe că Eminescu a fost paralitic general și a murit nebun".

Ce va fi înțelegînd Almanahul Adevărului prin „paralitic general", nu știm ; în orice caz, Eminescu, a, și s-a mișcat tot timpul bolii sale. Sîntem, să nu uităm, în anul 1911, an de cumpănă pentru receptarea operei eminesciene. Desigur, dacă l-ai fi întrebat pe redactorul Adevărului de ce a înnebunit Eminescu — ți-ar fi răspuns cu ochii închiși în acest an : — Cum, nu știi ?! Pentru că a făcut politică ! Dacă ar fi rămas poet, e-he, ce rumen și frumos ar fi trăit el pînă astăzi (1911) — și chiar pînă mîine, cînd va începe războiul mondial !

Astăzi, desigur, ni se par oarecum grotești aceste interpretări. De ce Frederic al II-lea — și nu și Carol al XII-lea al Suediei, care a jurat să nu-și descalțe cismele pînă cînd nu-i va bate pe turci (a trecut prin Moldova, încălțat, și a mîncat sarmale ; se zice că cismarii au fost nevoiți să-i taie, în cele din urmă, încălțămintea ca să-i respire, totuși, piciorul !) Nu știm — mărturisim că n-am avut curiozitatea a citi cartea lui J. Grasset, deși a făcut furori la timpul ei, a fost tradusă, rezumată, comentată etc. în mare stil — ce va fi crezînd un asemenea medic despre nebunia lui Ahile, de pildă. Îl face geniu și pe acesta, a cărui inteligență ședea, după cum ne asigură B.P. Hasdeu, în... călcîie ?! Sau despre Agamemnon, sau despre Ulise.

Ce înseamnă, de fapt, în sensul finalului pozitivist al secolului al XIX-lea, a fi nebun ?! Medicina era puțin evoluată — neurologia trăia prin specialiști de excepție, psihiatria era încă o știință socială. Presa preia funcțiile științei ; ea preia, traduce, adaptează, comentează opiniile ori teoriile savanților, ea se folosește de ele.

O vreme a presei

Raportat la presă — și vremea este a presei ; mii, zeci de mii de periodice apar numai în România, angrenînd în scrierea lor un important număr de intelectuali, în citirea lor, un număr însutit de locuitori — pozitivismul înseamnă scoaterea în relief a tuturor întîmplărilor, știrilor, ideilor — ori a celei mai mari părți a lor. În vreme ce A. Bailly, de pildă, muncea cu o echipă întreagă de filologi clasici să pună în alfabet toate cuvintele limbii grecești, să le explice în atîtea contexte — de la Homer pînă la declinul civilizației elene ; în vreme ce B.P. Hasdeu scria tomuri monumentale în care cîteva cuvinte ale limbii române erau trecute prin toate textele editate și needitate, dar cunoscute savantului ; în vreme ce Darwin măsura și clasa toate oscioarele insulelor Galapagos — presa se căznea să nu-i scape nimic dintre întîmplările omenești ale omului. Orice ziar — Timpul, nu mai puțin — îți propune zilnic știri după știri ; redactorii aleargă mai ales după cele de senzație, personajele mari ale timpului sînt, în primul rînd, asaltate : se știe ce mănîncă Bismarck la prînz, cu ce se îmbracă seara, ce vorbe aruncă în treacăt la banchete etc., etc.

Și totuși, funcționează un cod nescris al presei. Nu vom găsi nicăieri, în presă, consemnarea recluziunii lui Eminescu în baia Mitrașewschi — deși evenimentul a însemnat un bun scandal de seară pentru bucureșteni. Nimeni nu va fi scris despre „nebunia" lui N. Făgărășanu care a deschis ferestrele și a început să peroreze, probabil strigînd în vînt argumentele împotriva Curierului financiar pe care, ca să le aștearnă pe hîrtie, trebuia să recurgă iarăși la sistemul broșurilor. Secolul al XIX-lea este pe jumătate în lumină, pe jumătate în întuneric ; exuberanța formelor de deasupra ascunde un labirint secret dedesubt. Spre deosebire de științe, unde pozitivismul acționează ca un resort total spre exhaustivitate, presa are un scop mult mai precis : acela de a forma cititorii, de a convinge, de a obține adeziuni. Adevărul, de pildă, ne convinge altfel că Eminescu a fost un

Adevĕrul

zilnic cu ultimele știri telegrafice și telefonice de la corespondenții

Ce-i cu Cassa Rurală?

Serbarea de la Galați

„decepționist", nu analizîndu-i opera — ci invocînd forțele întregului popor spre progres. Ne convinge că poetul era nebun nu prin el însuși — ci dîndu-ne o listă imensă de mari personalități ale secolului (coboară și mai jos, după cum văzurăm; este în stare să pună întreaga istorie în lista lui, numai să-l credem), o listă de genii care au înnebunit în care alăturarea lui Eminescu pare un gest de... mîndrie națională.

A fi nebun, în acest secol atît de aglomerat de fapte și știri, înseamnă și a încălca o normă ori un cod. Chestiunea nu este medicală — ci oarecum sociologică, de istorie a mentalităților în orice caz. A striga, a bate cu pumnul în masă, a-ți manifesta în mod public violența; mai ales cînd „nebunul" este un om ales: gesturile lui sînt urmărite cu înverșunare. I se caută fisuri în modul de comportament pentru a i se scuza ideile cu care societatea nu este de acord. Cîți oameni nu l-au amenințat pe rege cu pistolul (ziarele sînt martore) — dar numai Eminescu este declarat nebun pentru asta! Cîți nu vor fi rămas închiși într-o baie mai multe ceasuri — dar pentru că era vorba de Eminescu trebuia chemată poliția. Să ne amintim, poetul cere un costum negru, „dar negru de tot" — instinctul thanatic se poate zice; de ce să nu fi vrut poetul a apărea în costum de gală în fața comisarului de poliție? Să nu fi știut el că la ușa băii îl așteaptă cîteva uniforme chemate de Grigore Ventura? Să nu fi știut el ce înseamnă a fi declarat nebun după bunele maniere ale secolului său? Mai fusese de două ori în spital în primăvara aceluiași an — dar nu smuls cu scandal din vreun local, nu știindu-se de către o lume întreagă că e atins „de o gravă boală"; și acum, la 28 iunie 1883, Maiorescu avea planul făcut de cîteva zile — „Numai de s-ar face asta fără greutate" — notează criticul.

Apropo de T. Maiorescu: și despre el a mers vestea, la un moment dat, că ar fi înnebunit. Povestește Tudor Vianu, din amintiri proprii. Criticul venea cu trenul (tot despre tren se vorbește, dar de data aceasta din pură întîmplare) și, la un moment dat, scoțînd capul pe fereastră, i-a zburat pălăria (cunoscutul joben care s-a identificat cu însăși constituția fizică a personajului). Ce să facă? A trage semnalul de alarmă nu i s-a părut un gest de acută necesitate. A coborît în Gara de Nord cu capul descoperit. A doua zi, tot Bucureștiul murmura că a înnebunit Titu Maiorescu: a mers prin urbe cu capul descoperit!

Dar exemplul lui N. Făgărășanu ne arată că, dacă nebunia este o abatere de la norme, cel care a comis abaterea se poate corecta, poate reintra în normele din care a pășit afară.

În partea dinspre Strada Regală

entru că la hotelul Union, unde aleargă în grabă după ce și-a lăsat manuscrisul la redacție, Al. Ciurcu găsește un insurgent potolit: „Abia mă zări, și fratele Cula îmi ieși prietenos înainte, îmi strînse mîna cu multă afabilitate și mă așeză pe canapeaua înaintea căreia avea o masă și în jurul mesei, prieteni. Eminescu ședea pe scaun, în partea dinspre Strada Regală. Parcă-l văd. Cula sună și comandă servitorului o dulceață pentru mine. Intrasem în odaia fratelui Cula cu o impresie penibilă, dar seninătatea lui mă surprinse în chipul cel mai plăcut".

Desigur, N. Făgărășanu a venit, sau a fost adus la București, pentru ca să-l liniștească prietenii — dar și ca să-l vadă lumea bucureșteană, să se convingă că este un inginer întreg la minte. „Zvonul" crescuse — trebuia dezmințit. La sanatoriul doctorului Suțu nu s-a internat, de vreme ce de acum înainte începe a-și edifica opera polemică. N-a retractat nimic, și nici nu va retracta. Acum, însă, la hotel, de față cu prietenii-„martori", pare a spune că o lasă „la păcatele" de politică și-și vede de treaba lui.

Eminescu

— DIN AMINTIRILE MELE

de Al. Ciurcu

Nu scriŭ despre Eminescu nicĭ ca să-l descriu viața nicĭ ca să-ĭ analizez operile. Amintirile personale ale cuĭ-va despre o personalitate care aparține neamuluĭ aŭ într'atîta interes întru cît nu sînt cunoscute de toată lumea.

„Adevărul", 17 oct. 1911, cu amintirile lui Al. Ciurcu despre M. Eminescu

În odaia de la hotel există, totuși, un „nebun": Al. Ciurcu, venit aici în mod special să vadă cum arată un asemenea individ, îl descoperă: „Înțelesei că prin intrarea mea întrerupsesem finalul unei discuții, căci abia mă așezai pe canapea și o vie discuție se încinse între Eminescu și nu mai știu cine, asupra unei chestiuni economice. Eminescu susținea niște teorii așa de absurde, încît mă amestecai în discuție și-l combătui. Dar Eminescu se înfurie și acum discuta bătînd cu pumnii în masă. Făgărășanu se silea în modul cel mai blînd și mai afabil să ne astîmpere, și, cum ședea lîngă mine, mă trăgea de pulpana hainei vrînd să potolească discuția. La plecare

„Geniu pustiu" (mss. BAR 2255, 21r)

făcui cu ochiul fratelui Beleş să mă urmeze şi, ieşind din cameră, îi zisei :

— Bine, frate Beleş, m-ai adus să văd un nebun. Dar care e nebunul ? După mine, fratele Cula e cel mai cuminte om ce se poate vedea, iar nebunul pare a fi Eminescu. El a venit, ca şi noi, să vadă un nebun — şi cînd colo a găsit un om mai cuminte decît el.

Nefericitul Eminescu nu dăduse pînă atunci nimănui prilej să bănuiască starea sa mintală, şi niciunul dintre prietenii lui de faţă nu vedeau ceva anormal la el. Eu am avut însă impresia că Eminescu nu mai era acela pe care îl cunoaşteam."

Iată, aşadar, „nebunul" ! De ce ? Pentru că susţinea „nişte teorii aşa de absurde" ? Dar teoriile economice ale lui Eminescu se cunosc astăzi, nu sînt deloc absurde, nici nu au, în epocă, noutatea ce ar putea da impresia de insolit, de absurd : cresc dintr-o largă bibliografie ştiinţifică, europeană şi americană. Se ştie, azi, chiar mai mult : că Românul considera teoriile lui Eminescu absurde încă de prin 1880 şi că, pe baza „absurdităţii" lor, insinua insanitatea mintală a redactorului de la Timpul. Al. Ciurcu prelungeşte un şablon, un ecou de epocă ; ori poate este convins de absurditatea teoriilor lui Eminescu — Românul îl va fi convins ? !

Nebun, Eminescu, pentru că bătea cu pumnul în masă ? Dar de şapte ani, de cînd susţinea constant aceste teorii, i se răspundea constant aiurea — cum a avut şi N. Făgărăşanu prilejul să constate pe propria-i piele (minte !) : una zici, alta ţi se răspunde ; de ce să nu bată, atunci, cu pumnul în masă ? ! Dar şi fratele Cula făcuse zgomot la Galaţi, în locuinţa lui ori la vreun hotel, la fereastra lui în orice caz, făcută sau închiriată de el dar a lui — şi iată că acum, la Bucureşti, nu mai era nebun, Al. Ciurcu îl găseşte chiar foarte cuminte. Personajul acţionează ca sub narcotic : vorbe şoptite, tras de pulpana hainei... El reintrase în normă — Eminescu îşi crea singur norma, pentru că era însăşi norma ! În 1882 poetul îl ajutase pe Al. Ciurcu, prin ziarul Timpul, susţinîndu-i în cîteva articole cauza în procesul cu „Creditul agricol rural" ; argumentaţia lui Eminescu nu era, nici acolo, prea liniştită — citindu-i textele simţi pumnul cum pisează masa — ca în spatele mai tuturor textelor polemice ale lui Eminescu. Dar nici profeţii Vechiului Testament nu-şi aruncă furiile şi blestemele din scaune de mandarini : şi ei „bat cu pumnii în masă", lovesc chiar mulţimea cu biciul. Ahile însuşi cînd se înfuria se ridica din adunare şi strîngea pumnul pe minerul sabiei — dar rostea, în acelaşi timp, discursuri superbe care-l puneau în dificultate pe Agamemnon, regele regilor ! Acestea nu sînt probe de „nebunie" în sensul propriu zis, medical al cuvîntului. Nici Al. Ciurcu însuşi nu le-ar crede — dar vorbeşte pentru oameni care cunosc deja cazul, vrea doar să întărească acest caz acum, în timpul serbărilor de la Galaţi care însemnau prima mare statuie ridicată în amintirea lui Eminescu.

Inadvertenţe

Al. Ciurcu se putea opri aici : i-a oferit lui Grigore Ventura replica, el, Alexandru Ciurcu, primul inventator al bărcii cu motor, primul român care a zburat în balon la primul concurs internaţional de baloane de la Paris şi care a împărţit, împreună cu pilotul, premiul întîi — a fost tot primul care a descoperit boala lui Eminescu — boală de care Gr. Ventura şi-a dat seama abia la 28 iunie 1883. „Cu mult înainte" — zice Al. Ciurcu. Exact cu 28 de zile mai de vreme, în aceeaşi lună, iunie, a aceluiaşi an, 1883 !

Dar nu este aceasta singura inadvertenţă ; totul, în amintirea lui Al. Ciurcu, ne arată că autorul nu poate să vorbească, se ascunde după perdea şi ne dă o „pildă" din care noi trebuie să înţelegem altceva. Să zicem că lui Ion Brătianu i-a plăcut, totuşi, broşura lui N. Făgărăşanu — mai ales răspunsul — pentru că acesta încuraja industria naţională, statul, în detrimentul companiilor externe, pentru că era bine argumentată şi intenţionată ; Dar rămîn alte inadvertenţe : nu de politica externă se interesa N. Făgărăşanu — ci de cea internă, de chestiunile economice la ordinea zilei. Nu cu mult înainte a descoperit Al. Ciurcu boala lui

„Eminescu“ — sculptură de Mihai Coșan

Eminescu, ci doar cu trei săptămîni mai de vreme decît Gr. Ventura.

Și apoi, iată finalul acestei amintiri, care putea foarte bine să lipsească, întrucît despre Eminescu fusese vorba : „Multă vreme după această întîmplare fratele Cula și-a văzut de treabă în chipul cel mai înțelept. E drept că la urmă tot s-a aruncat sub un tren a cărui locomotivă i-a retezat capul.“

Numai că N. Făgărășanu nu și-a văzut deloc de treabă „în chipul cel mai înțelept“. Dimpotrivă, chiar în 1883 el mai scoate o broșură, cu titlul „Idei pentru economia noastră politică“ și cu supra-titlul „Ce trebuie să facem ca să putem întemeia o industrie în țară ?“ Cităm acest început abrupt care iese, parcă, din articleria eminesciană : „Vedem cu toții că n-avem mai nici o industrie în țară ; vedem că mai tot ce îmbrăcăm, mai tot cu ce ne încălțăm, și o mare parte din ceea ce mîncăm și bem aducem din străinătate. Importul nostru reprezintă sume mai mari decît exportul, va să zică : în fiecare an plătim sume mai mari de cît încasăm. Și milioanele ce din an în an vărsăm tot mai mult în pungile străinilor simțim cu toții că apasă greu asupra noastră ; simțim sarcina și facem diferite încercări de-a ne-o ușura dar ea crește și tot mai mult ne gîrbovește, dacă nu ne vom sili ca să ne scuturăm de ea. Vedem însă că ne și silim ca să scăpăm de această sarcină, și cu toții strigăm : industrie ! meserii !“

Și Eminescu susține industria națională, de pildă în acest editorial din Timpul, 29 aprilie 1882 : „...Axiomul cum c-am fi o țară exclusiv agricolă și condamnată de-a rămîne agricolă s-a învechit în vederea tuturor. Nu e nimeni în țară — afară doar de d. Boerescu și de cîțiva liber-schimbiști plătiți cu lefi din buget ca să învețe pe popor cum să se ruineze la sigur — care să nu se fi convins că importanța producțiunii industriale nu consistă în scumpetea sau ieftinătatea articolelor, ci în puterea ei educativă. Un popor se crește prin industrie proprie. Toate calitățile lui, toate predispozițiile de gust, de arte, toate resorturile lui intelectuale și morale se pun în mișcare prin muncă industrială ; el își deprinde mîinile la o sumă de lucrări ce pîn-atunci i-erau necunoscute și toate deprinderile acestea sînt aptitudini nouă, talente nouă, a căror sumă constituie puterea colectivă a poporului...“ (O. XIII, p. 110). Și N. Făgărășanu pledează în finalul broșurii sale, pentru educația spre munca industrială : „Totodată trebuie a se lua măsuri mai serioase în țară pentru educațiunea poporului pentru industrii, și în această privință se reclamă organizația serioasă a meseriilor ; este necesară o lege industrială, precum și o lege pentru brevete care să proteagă invențiunile, și să garanteze fiecăruia beneficiul din munca și inteligența sa.“ (p. 22).

O operă deplin sănătoasă

Făgărășanu vede, însă, cauza răului în altă parte, și-i dăm cuvîntul pentru că se va exprima chiar în imagini eminesciene : „Românul, prea lesne crezător, se lasă împins de asemenea curente și pe terenul economiei naționale către liber-schimbism. Se zice că așa s-ar scrie la carte, că așa învață știința și că liber-schimbiste sînt alte popoare, ca englezii, belgienii și alții, prin urmare liber-schimbiști trebuie să fie și românii. Adevărat, așa sînt și așa pot să fie alte popoare ! Dar ceea ce poate fi, și ceea ce poate face un om mare, un bărbat, nu poate face un băiat. Noi, românii, în dezvoltarea ca popor ne aflăm încă în stadiul de pruncie, în starea de păstori și agricultori, și nu putem nicidecum să ne comparăm cu popoare industriașe și comersante. Cînd ne în-

ROMANULU

deamnă dar cineva spre liber-schimbism, spre lupta deschisă cu alte popoare mai înaintate, face o crimă către națiunea română. Un băiat de opt ani sau zece ani, fie el cît de harnic, nu se va putea lua la trîntă, la duel, niciodată cu un bărbat, fie cît de bătrîn ; dibăcia omului în vîrstă va învinge totdeauna" (p. 4—5, s.n.).

Nu altfel zice Eminescu, în editorialul din Timpul, 30 iulie 1882 ; într-atît de eminesciană este imaginea încît, cînd Românul o preia tacit, în editorialul său din 1 septembrie 1882, poetul își revendică însuși proprietatea asupra ei : „Românul nu se sfiește chiar a parafraza o metaforă întrebuințată de noi tocmai în favorul educațiunii industriale : «E ceva firesc ca un copil să nu se poată lupta în contra unui bărbat ; el are nevoie de protecțiune pînă să ajungă bărbat, ca să se lupte cu bărbații. Aruncîndu-l deodată în luptă îl vom ucide.» Aceștia sînt termenii întrebuințați de noi în aceeași materie pe care o discută Românul acum". (O. XIII, p. 182). Eminescu polemizează necurmat cu Românul și cu alte foi liberale pe

Grup de ingineri constructori români (1881, neidentificați)

tema liberului schimb ; principial, liberalii înțeleg — dar pe tărîm practic nu aplică principiul. După Eminescu, N. Făgărășanu continuă aceeași polemică. El cere, ca și poetul, mărirea taxelor vamale pentru articole care se produc și la noi, astfel ca producția internă să fie încurajată.

N. Făgărășanu dezvoltă în continuare metafora eminesciană : „Neîndeminatic, într-adevăr, este poporul nostru în starea sa actuală de dezvoltare, în comparație cu alte popoare. Dar tocmai pentru acest motiv el nu trebuie să se pună la luptă directă, să nu se ia în duel cu alte popoare mai înaintate și mai dibace. Și dacă pentru existența sa, pentru viața sa, este dator să se lupte — atunci să nu se ia la trîntă, ci să înceapă lupta cu alte mijloace. Mai cu seamă să nu iasă în libertate nemărginită, la cîmpul liber de luptă, căci este pusă viața sa în joc. Dacă voiește ca să trăiască trebuie să se îngrijească bine, să se ascundă bine după parapete, și de acolo să caute a se apăra de cei ce năvălesc asupra sa. Românii, dacă vor urma politica de liber schimbism, își expun și viața lor națională..." (p. 6). N. Făgărășanu este, pentru poet, unul dintre acei „oameni speciali" ale căror convingeri sînt bazate „pe știință și pe cunoștință de cauză" ; în numele acestor specialiști de bună credință vorbește poetul, este în dialog direct cu ei, le explică lucrul cum stă, cum liberalii, în numele unor principii abstracte, consideră liberul-schimb o chestiune de onoare a liberalismului — și jertfesc pe această etichetă falsă interesele vitale ale țării. „Liberul schimb absolut e atît de periculos pentru calitățile unui popor, le tîmpește atît de mult pe toate, încît genialul List poate spune cu drept cuvînt : cel mai mare rău ce ne-ar putea face dușmanul e ca să ne dea marfa lui nu mai ieftin, ci gratis. Toate puterile și toate instinctele naționale ar amorți și ar degenera ; o nație de matufi pe care cineva ar răsturna-o cu o lovitură de picior." (O. XIII, p. 110).

Cu atît mai interesantă ni se pare citarea lui List de către poet cu cît broșura lui N. Făgărășanu conține și ea traducerea „cît se poate de fidelă", a unor ample fragmente din lucrarea acestuia : „Sistemul național de economie politică" — lucrare care ocupă un loc important în preocupările lui Eminescu, pe care poetul o citează des în articolele sale ziaristice.

Iată, așadar, chestiunile de economie politică ce se discutau, probabil, și în camera lui N. Făgărășanu de la hotelul Union, la 1 iunie 1883, cînd a intrat Al. Ciurcu în vizită. Nu politică externă făcea inginerul român — ci politică internă ; ideile lui Eminescu nu erau „absurde" — iar dacă N. Făgărășanu îl trăgea de pulpana hainei pe Al. Ciurcu să înceteze discuția, este mai mult ca sigur pentru că și el, N. Făgărășanu, susținea aceleași idei ca Eminescu...

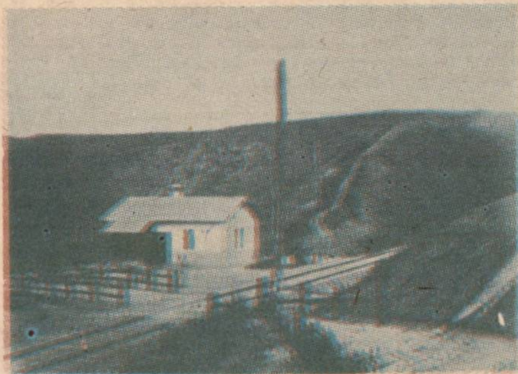
Nu cunoaștem, din păcate, ecourile la această broșură. Autorul revine asupra polemicilor lui Eminescu cu Românul din 1882, pe tema liberului schimb, întărind puternic punctul de vedere al redactorului de la Timpul ; avem de-a face, de fapt, cu primul „epigon" al doctrinei economice eminesciene : zicem epigon pentru că intră în luptă imediat după ce poetul se retrage lăsîndu-se dus de mînă de către A. Chibici-Rîmneanu la Viena.

Criza economică şi remediile ei

În 1884, N. Făgărăşanu scoate două broşuri : „Criza economică“, şi „Remedii contra crizei“, două studii de cîte 14 pagini, în care dezvoltă mai larg ideile sale privind îmbunătăţirea industriei naţionale. N. Făgărăşanu se va dovedi un meliorist, un individ care consideră că lucrurile pot fi îndreptate cu resurse interne, fără prea mari tulburări, numai cu o atenţie mai mare la repartizarea sumelor din buget. Ne putem aştepta la asemenea soluţii melioriste din partea specialiştilor — şi N. Făgărăşanu este unul dintre ei — care văd foarte bine detaliile tehnice şi sînt în măsură a acţiona cutare ori cutare pîrghie socială sau economică pentru menţinerea unui echilibru bugetar. În cazul în speţă, inginerul consideră că una dintre cauzele crizei financiare este şi aceasta : „Pe lîngă alte sume ce se varsă în străinătate, în anii din urmă s-au început o mulţime de lucrări care necesită mari cheltuieli, şi pentru care Camerele trecute au pus la dispoziţiunea guvernului sume extra-ordinare. Pentru toate aceste lucrări, o mare parte din materiale se aduc din străinătate ; şi toate sumele ce se plătesc trebuiesc plătite în aur. Dacă acele materiale s-ar aduce numai în momentul cînd sînt necesare, şi treptat, după cum se pot utiliza, se poate ca sumele vărsate pentru ele să nu apese totuşi aşa de greu asupra stării economice a ţării. Dar graba ce se pune a se comanda materialele toate deodată şi repeziciunea cu care se aduc cu mult mai înainte de a putea fi ele întrebuinţate, şi cantitatea lor mare, fac ca aurul dus afară din ţară cu toptanul şi neintrat pe cerealele agricultorilor români nici cu ţîrîita să rămîie un gol în pungile românaşilor.“ Autorul insistă : „...vărsarea în perioade scurte şi în timpuri inoportune de sume prea mari în străinătate, aceasta este o cauză esenţială pe lîngă lipsa de export, a crizei prin care trecem.“

Tren pe Valea Prahovei (1911), după repararea podurilor ● Canton pe calea ferată Piteşti — Craiova

Lipsa exportului se datorează, în aceşti ani, concurenţei pieţei externe a grîului : griul românesc ajunge la un preţ prea mic, ce nu mai poate acoperi cheltuielile de producţie. În aceste condiţii se zvoneşte că cel mai bun remediu împotriva crizei ar fi un împrumut la băncile din străinătate. N. Făgărăşanu arată că aceasta n-ar fi deloc o soluţie de durată, pentru că ar aglomera datoria externă şi n-ar rezolva chestiunea internă. El propune diversificarea agriculturii, să nu se cultive numai grîu, ci şi alte produse care pot concura pe piaţa externă, apoi reducerea severă a importurilor la produsele agricole pe care le avem în ţară precum şi a articolelor de lux. Cere economie severă, „a strînge baierele pungii ţării“ — în toate domeniile.

Autorului nu i se par de ajuns aceste remedii, şi revine cu o a doua broşură : „Remedii contra crizei“, în care adaugă propunerilor de pînă

acum o alta, pe care o discută pe larg, protecționismul vamal. El revine, astfel, în sfera preocupărilor lui Eminescu. Cere ca vama să se plătească în aur, așa cum fac toate statele pentru vama lor, și explică : „Cu ce drept se impune ca să plătească românul în țara sa fabricatele străine mai scump decît alții, adică decît străinii în țara lor ! Ca răspuns la această întrebare voi zice : cu dreptul ce rezultă din faptul că românul este născut în țara românească, și această țară fiind constituită într-un stat independent, rezultă și pentru cetățenii lui datoria de a-și apăra independența, și aceasta o vor face tocmai pentru binele lor ! Vor să renunțe la faptul de a constitui un stat independent — apoi n-au decît să desființeze cu totul taxele vamale, și în scurt timp românii, fără cucerire prin arme, vor ajunge sub domnia altora." (p. 7). Din nou cere diversificarea producției agricole, grija mare să nu importăm ce avem — și, în final, mărirea impozitelor dar corelarea lor cu venitul : „Și în privința impozitelor trebuie a se tinde totodată a se introduce o repartizare mai echitabilă decît cea de acum, și a se căuta ca darea fiecăruia să corespundă veniturilor sale. Astăzi avem în această privință o nedreptate strigătoare la cer, și oamenii care vor fi avînd avere cu milioanele nu plătesc mai multă dare decît unii din cei mai sărmani locuitori de la țară." (p. 14). Este ceea ce și Eminescu spunea și cerea.

Catastrofă feroviară pe Valea Prahovei, 1911

Iarăși la drumul de fer

Nu cunoaștem, din păcate, drumul vieții și al operei lui N. Făgărășanu după 1886, cînd îi apare ultima broșură existentă în Biblioteca Academiei R. S. România : „Chestiunea monetară", un adevărat studiu de 50 de pagini asupra monedei (cu citate din Émile de Lavaley pe care-l folosește și Eminescu, cu ideea limpede de a nu se renunța la bimetalism — aur/argint — și de a se încadra și România în politica financiară a țărilor care au semnat, la 1866, „Convenția latină" ce menține pentru schimb aurul cît și argintul etc.). De o părere cu totul opusă este P. P. Carp, care susține ferm monometalismul. Omul care a răsturnat, în 1883, un vot parlamentar cu o broșură și l-a determinat pe celălalt, cel normal, omul care a suferit, pentru curajul său, blamul nebuniei și apoi „miracolul" însănătoșirii — probabil că s-a bucurat de onorurile cuvenite din partea confraților ; a fost unul dintre victorioși. Asta l-a determinat, probabil, să scoată și celelalte broșuri în care discută situația generală a țării. Are un tip de analiză eminescian : discută de la egal la egal cu „țara", cu „românul", nu-l interesează interese personale, nu discută persoanele — ci măsurile de luat pentru binele general. Un bun specialist, un cetățean cu simțul răspunderii. Vinovați sînt și cei care știu și tac, ne spune el, cei care se retrag discreți în „meserie" și nu iau cuvîntul pe tărîm politic pentru a convinge societatea de adevărul lucrurilor.

Plantarea numelui său în această epocă a anonimatului dovedește dorința de a exista, prin autoritatea funcției, alături de ideile lui M. Eminescu ; este unul dintre mulții specialiști în domeniu care-l citeau și-l aprobau pe poet, unul dintre prietenii cei mulți ai lui Eminescu ce dezbăteau, cu poetul, aceste probleme, ce-și dădeau unii altora cărți tehnice spre lectură, spre comentariu. Poetul vorbește elogios despre corpul inginerilor români, îi propune de nenumărate ori pentru funcții în locul celor străini.

Căile ferate votate în 1882 și votate a doua oară în 1883 nu se vor mai construi cu societăți particulare externe ; acest domeniu, cel mai important din industria noastră, se emancipează în consens cu dorința lui Eminescu și a celorlalți specialiști români. Istoriile dau statistici : este uimitor cît de ieftine sînt aceste căi ferate — în comparație cu celelalte, de mai nainte. Diferența este strigătoare la cer : milioane de lei-aur care au îngreunat bugetul statului decenii de-a rîndul, care constituie datorie externă, sarcină permanentă financiară a țării — rezultă, de fapt, numai din îngroșări de prețuri, din beneficiile companiilor străine. Eminescu nu mai are prilejul să se bucure : în 1887, cînd încep a se inaugura primele linii ferate votate acum, în 1883, el este în afara presei, se plimbă ca un particular bolnav între Botoșani, azilul de la Mînăstirea Neamțului, Hall, Odessa...

Știrea îmbolnăvirii lui M. Eminescu, în „Românul", 1 iul. 1883, p. 3

lui și domeniilor.

* * *

Aflăm cu sinceră părere de rĕu că d. Mihail Eminescu, redactore la diarul *Timpul*, tînĕr plin de talent și înzestrat c'un deosebit geniu poetic, a cădut greu bolnav. Sperăm că bóla sea nu va fi de cât trecĕtóre și că în curĕnd vom putea anunța deplina sea însănĕtoșire.

* * *

D. I. D. Petrescu, profesor în Tĕrgoviste, ne trămite un rĕspuns la scrisórea d-lui

„Nu voi retracta nimic"

Făgărășanu mai are, însă, de semnat un act la această epopee a conchistei naționale. În 1885 el scoate o nouă broșură : „Linia Ploiești — Predeal și varianta ei". Știm, de astă dată, istoria textului : se publică mai întîi în România liberă, la 3 august 1885 ; la 14 august 1885 îi răspunde, tot în România liberă, I. Condiescu, de data aceasta o semnătură — tot inginer român — care-i cere, între altele, tot să retracteze. România liberă avea o notă elogioasă pentru N. Făgărășanu ; L'Independence roumaine traduce, și ea, studiul și-l publică pe prima pagină. După aceea, autorul și-l reia în broșuri (în mai multe limbi ; se păstrează în Biblioteca Academiei R.S. România numai broșura cu textul românesc, și provine din fosta bibliotecă a regelui Carol I ; regele însuși se interesa, așadar, de ideile lui N. Făgărășanu). O polemică fulminantă, așadar, cu largi ecouri — o ieșire, iarăși, pe terenul căilor ferate a celui care reușea să răstoarne hotărîri parlamentare.

Este vorba, în esență, de această linie ferată construită de companiile Crawley-Guilloux — ultima concesiune către companii străine — care avea un traseu defectuos : mereu se rupeau podurile ori se inunda terasamentul din cauză că apele Prahovei erau invidioase... Autorul nu se dă în lături să critice, mai întîi, destul de aspru, execuția proiectului. Aceasta revenise lui Guilloux, după ce Crawley abandonase lucrările în 1877. Noul constructor s-a grăbit să termine lucrările și a comis cîteva neregularități tehnice nu din cele mai nevinovate. N. Făgărășanu comentează : „Îndeosebi în partea dintre Cernica și Isvor, partea cea mai dificilă prin așa-numitele defileuri, modificările făcute la traseul original de către d. Guilloux, constructorul liniei, se dovedesc că în loc să fi adus îmbunătățiri la traseu au creat inconveniente și mai mari decît cele ce erau chemate a le înlătura. În acea parte albia Prahovei înainte de construcția liniei era tare strîmtă și apa curgea printre stînci care se înălțau ca niște gigantici păreți aproape drept în sus. (...) Pe cînd traseul englezesc în principiu trecea apa transversal unde o întîlnea prin delifeuri, traseul d-lui Guilloux o așeza de-a lungul liniei. Și cînd s-ar fi putut face, cel puțin, ca albia nouă să vie paralel cu linia, tot n-ar fi fost o mare greșeală, dar în mai multe locuri s-au lăsat niște colțuri de munte netăiate care împing curentul apei asupra liniei..." (p. 7).

Tocmai pentru că linia Ploiești — Predeal era foarte des stricată de viiturile Prahovei, în epocă se discuta construirea unei variante a ei care să ocolească valea Prahovei pe anumite trasee. N. Făgărășanu se ridică categoric împotriva antamării de noi construcții în zonă. El propune, pentru îndreptarea lucrurilor, lărgirea albiei

ROMANIA LIBERA

APARE IN TOATE ZILELE

riului unde este cazul, curăţirea ei de stînci şi aducerea de mari cantităţi de piatră (bolovani) care să bordeze terasamentul. De asemenea, susţine împădurirea coastelor munţilor pentru ca, astfel, să se fixeze solul şi să nu mai fie rupt de ploi, şi îndiguirea torenţilor care se varsă în Prahova. Sîntem la începutul unor măsuri de consolidare a liniei ferate Ploieşti — Predeal, una dintre cele mai prost executate; se va lucra la definitivarea acestor îmbunătăţiri pînă în anul 1940 — şi, desigur, cine are curiozitatea să consulte documentaţia, va găsi printre soluţiile adoptate şi pe acestea, ale lui N. Făgărăşanu.

Numai că inginerul român a atacat, cu tot curajul, un inginer străin, fostul constructor al liniei; companiile străine în retragere din ţară au reacţionat foarte violent la acest atac, neaşteptat de violent. Pentru că N. Făgărăşanu nu şi-a făcut „mea culpa" după articolul lui I. Condiescu din România liberă, 14 august 1885, vine o broşură în limba franceză care-l judecă. Broşura se găseşte, de asemenea, la Biblioteca Academiei R.S. România. Pe prima copertă vedem o gravură, un cerc cu diametrul de 6

L'INDÉPENDANCE ROUMAINE

cm., fond gri, în care este desenată, în sepia, cu conturuti albastre, o... broască ieşind drept din nişte mlaştini, cu pîntecele umflat nefiresc, cu toate cele patru picioarele întinse, ca pentru răstignirea în laborator. În jurul ei, mărginind tabloul în partea de jos, o inscripţie în semicerc: „S'enfla si bien qu'elle creva". Titlul broşurii: „Făgărăşanu et sa variante". Deasupra: „Première edition 1885" (ca şi cînd autorii au de gînd să scoată, la nevoie, şi o a doua ediţie). Broşura este „Tiré à mille exemplaires" şi „La traduction et la reproduction sont permises en Roumanie et à l'étranger". Urmează o prefaţă în care autorii sînt indignaţi mai ales pentru că L'Indépendence roumaine l-a găzduit, şi ea, pe N. Făgărăşanu, şi-i adresează ziarului „un reproche pour son ingratitude envers M. Guilloux gui, cependant, a laissé, d'assez agréables souvenirs à l'ancien Directeur de cette feuille, M. Emile Galli, pour que ses successeurs ne dénigrent pas son tracé". Emile Galli, fostul director al ziarului, fusese expulzat din ţară în ziua neagră a lui M. Eminescu, 28 iunie 1883, pentru că permisese relatarea în ziarul său a serbărilor de la Iaşi. I.C. Brătianu, interpelat de mai multe ori în legătură cu expulzările din 28 iunie 1883 (dar nu şi în legătura cu destituirea lui Eminescu din presă), va folosi, la un moment dat, o formulă de scuze ambiguă: Emile Galli a fost rugat să plece pentru că el introdusese în România un morb occidental, „le language de la presse" — ceea ce s-ar putea să însemne, în intenţia primului ministru, limbajul secret al presei, aceste ameninţări deghizate precum cea pe care o avem în faţă. Ziarele înţeleg, prima zi după şedinţa parlamentară respectivă, „le chantage de la presse", şi dezbat săptămîni la rînd tema. Întrebat încă o dată în şedinţă ce a vrut să spună, I.C. Brătianu evită să specifice limpede, dă vina pe stenografi care au înţeles greşit şi spune că ce a zis a zis, nu-şi mai aduce aminte... Credem, totuşi, că este vorba de limbajul secret al presei, de acele formule pe care le înfiera şi Eminescu atît de des, formule de ameninţare, de recunoaştere etc. — ce inundaseră la un moment dat presa română. Ne întemeiem în supoziţia noastră chiar pe broşura de faţă. I se cere categoric lui N. Făgărăşanu să retracteze şi iar să retracteze: Galileo Galilei... redivivus. Finalul este de-a dreptul înfricoşător: „En fin, un dernier mot: L'ammertume qui perce dans tous les écrits de Monsieur Făgărăşanu et plus particulièrement dans sa dernière brochure, nous demonstre que cet ingenieur croit qu'il n'est pas aprécié à sa valeur. Qu'il se console: il y aura toujours bien un petit coin dans le royaume des cieux pour les ingénieurs méconus sur notre ingrate planète". O invitaţie la... dans pe sub roţile trenurilor? Formula de încheiere: „Ainsi — soit-il!", după care este desenată o cruce, cu linii duble, iar dedesupt „autorul" acestei ciudate broşuri — care în 17 pagini de text prezintă şi contra-argumente ştiinţifice, nu numai asemenea ameninţări: „Fait par un maître-maçon, à Sinaia, le 1/12 Septembre 1885." Peste cinci zile, la 5 septembrie 1885, este expulzat din ţară şi Al. Ciurcu, prin aceeaşi lege datorită căreia şi Emile Galli trebuise să părăsească teritoriul: legea lăsa la deplina latitudine a guvernului tratamentul străinilor din ţară şi nu cerea ca acesta să dea explicaţii deciziilor de expulzare. Din discuţiile ulterioare, şi din dezvăluirile presei, ştim că Al. Ciurcu a fost expulzat pentru tipărirea şi difuzarea unor manifeste incendiare (erau tipărite cu tuş roşu) în favoarea românilor din Transilvania. Cererea de expulzare fusese formulată de către consulul Austro-Ungariei la Bucureşti.

Ni se par ciudate şi amintirile lui Al. Ciurcu: ce vrea el să spună despre finalul tragic al lui N. Făgărăşanu? Cu asemenea ameninţări făţişe, accidentul inginerului nu mai pare atît de simplu. Un caz de studiat pentru viitor.

Concluzii

Revenind la ziarul Timpul, găsim mai apăsat urma lui N. Făgărăşanu în paginile lui. Iată, de pildă, nota din Timpul, 18 mai 1883, în care un „N. F.", „un ardelean dintre cei mai distinşi şi mai inteligenţi ai generaţiei noastre", cum este prezentat, vorbeşte despre românii din Ardeal. Este sub formă de scrisoare, şi subiscălitul „N.F." zice despre sine că este „român născut peste munţi, în ţara Oltului". Al. Ciurcu ne spunea şi unde anume : în comuna Lisa de lîngă Făgăraşi ; intr-adevăr, Lisa este o comună din ţara Oltului. „N.F." este, deci, prescurtarea numelui Nicolae Făgărăşanu ; iniţiale cu care ne vom întîlni des în Timpul, sigiliu peste o operă ce aşteaptă a fi revalorificată cît mai larg. Un intelectual român de la sfîrşitul secolului al XIX-lea care luptă de unul singur, cu argumente eminesciene, împotriva companiilor de construcţii de căi ferate străine, pentru redresarea politicii financiare a ţării, împotriva grupurilor mai mult sau mai puţin secrete care, iată, în ultimă instanţă scoaseră intr-o mie de exemplare o primă ediţie din broşura de la 1/13 septembrie — cu scopul, desigur, de a-l „linişti". Un om care nu şi-a văzut liniştit de treabă, cum ne asigură Al. Ciurcu, care nu a retractat nimic, niciodată. Este interesantă prietenia lui Eminescu cu aceşti savanţi români. Aurel Beleş, cel pe care-l întîlneşte Al. Ciurcu în drum spre redacţie, este tatăl viitorului savant, academician, Aurel A. Beleş, nume de glorie in şcoala politehnică românească. Nu ştim legătura de rudenie dintre N. Făgărăşanu şi viitorul savant Ion Făgărăşanu, academician, de asemenea, nume de glorie al medicinii româneşti. Dar pe două dintre broşurile lui N. Făgărăşanu avem semnătura lui şi dedicaţia către doctorul L. Bernad. Acesta este marele descoperitor de izvoare cu valoare terapeutică de la noi din ţară (a explorat mai ales izvoarele din sudul Făgăraşilor). O lume de ingineri, chimişti, medici, o lume de savanţi aşezată, pornită odată cu rădăcinile României moderne pe studiu serios, pe ideea construcţiei riguroase. Acesta este mediul ştiinţific din jurul lui Eminescu. Preocupările sale pentru ştiinţe nu sînt simple pasiuni de om însingurat, de pionier în terenuri nedefrişate — ci ies din confruntări cu specialiştii, o lungă prietenie îl leagă pe poet de lumea şi de cărţile lor. Polemicile poetului pe tema căilor ferate române sînt un capitol distinct al operei sale ; pe teren practic, el era susţinut de specialişti — şi continuat de către ei cu toată rigoarea ştiinţei. Nu un amator este poetul, nu un simplu ziarist — ci exponentul unei pături sociale in formare. El incălzea pînă la incandescenţă verbul ce rodea în aceste grupuri ştiinţifice. El se supune, pînă la un punct, condiţiei generale a lor, primeşte şi suportă cu stoicism atacuri la persoană, luptă „in cîmp deschis", precum copilul industriei române din imaginea lui N. Făgărăşanu, cu bărbaţii formulelor ziaristice, cu stăpînii peste secretele de limbaj. Nu putem citi altfel decît ca pe o pildă amintirile lui Al. Ciurcu, o pildă din care se vede că nebunia nu era altceva decît o etichetă pe care, din cînd în cînd, luptătorii şi-o vedeau lipită pe frunte, de care unii puteau să se dezlipească — alţii, nu. Înainte de a fi medicală, chestiunea este in primul rînd de sociologie, de politologie, de istorie a mentalităţilor.

Nicolae Georgescu

Calea ferată Piteşti — Craiova. Terasament ● Locomotivă in gara Pucioasa, 1884 ● Grup de ingineri români de căi ferate (1884, neidentificaţi)

Un prieten al lui Eminescu?

umele lui Al. Ciurcu este reținut mai ales de istoria invențiilor : s-a ocupat în exilul său parizian cu aviația și cu navigația brevetînd, împreună cu Just Buisson, fostul director al agenției de știri Havos la București, prima barcă cu motor din lume. Contribuțiile românești la dezvoltarea navigației sînt mult mai numeroase decit s-ar crede la prima vedere. Prin anii 1882—1883 un inginer român, Traian Theodorescu, lucra la Galați, în atelierele portului, la construirea unui submarin. În aceiași ani, Al. Ciurcu se gîndește la barca cu motor. Traian Theodorescu este încurajat de către guvernul român care, prin V.A. Urechia, ii discută invenția în parlament și-i oferă resurse materiale pentru continuarea lucrărilor. Întrucit invenția interesa mai ales armata (vezi rolul imens pe care l-a jucat submarinul ca armă în primul război mondial), și pentru că atelierele ministerului nostru de război nu erau suficient de bine dotate pentru a-l ajuta, Traian Theodorescu pleacă în occident (în Germania, apoi in Franța) unde-și continuă cercetările. Știri despre submarinul său se publică prin presă pînă spre anii 1890, după care ii pierdem urma : de bună seamă, invenția sa a intrat în patrimoniul culturii tehnice europene — fie pe poarta mare a anonimatului, fie pe vreo poartă care ne este ascunsă încă (numele lui Traian Theodorescu nu figurează în vreo istorie a invențiilor tehnice românești).

Al. Ciurcu

Mai norocos pentru istorie, Al. Ciurcu a rămas un nume cunoscut prin invenția bărcii sale cu motor. De altfel, el însuși povestește pe larg realizările pe care le-a avut și scopul pentru care a lucrat.

Al. Ciurcu este, însă, in egală măsură un nume important pentru eminescologie. El a fost în primul rînd ziarist. A lucrat la Unirea democratică (unde I.L. Caragiale era corector !), la Românul (marele organ de presă cu care Eminescu s-a aflat în polemică continuă între anii 1877—1883), apoi la ziarul L'Indépendence roumaine, al cărui director a devenit in ziua de 28 iunie 1883, cînd fostul director, Émile Galli, a fost expulzat din țară. Era coleg, între alții, cu Grigore Ventura, Fr. Damé, C.G. Costaforu (în aceeași zi de 28 iunie 1883, C.G. Costaforu a demisionat de la L'Indépendence roumaine și a ajuns redactor la Timpul, inlocuindu-l, probabil, pe Eminescu însuși în noua formulă redacțională a Timpului cu G. Paleolog redactor șef). Sub mantia anonimatului a polemizat, desigur, și el cu Timpul. Ca persoană particulară, Timpul l-a ajutat în 1882—1883 în procesul pe care l-a avut cu Creditul funciar agricol : articolele din Timpul sînt scrise de către Eminescu.

Viața lui a fost destul de agitată. Expulzat din țară in 1885, va reveni în România și va face carieră politică (deputat de Ilfov în 1901). Organizează și conduce sindicatul ziariștilor români. În 1910, la aniversarea a 60 de ani (s-a născut în 1841, în Șercaia, la poalele Carpaților) ziarul Adevărul ii organinează o frumoasă sărbătoare. Va trăi pînă în 1920 fiind, ca și I. Slavici, un longeviv.

Nu știm cit de prieten a fost cu M. Eminescu ; opera lui Al. Ciurcu zace necercetată prin ziare. Ne dă, însă, știri atit de importante despre poet, încît trebuie să-l luăm în discuție printre persoanele din jurul său. Scurta înșiruire a ziarelor la care a lucrat ni-l arată de cealaltă parte a baricadei constituite atit de abil de către liberali pentru a bara calea celei mai radicale minți românești a vremii. Viitorul ii va defini mai bine poziția.

N. Georgescu

PRIMA MEA CĂLĂTORIE AERIANĂ

INTRECERE DE BALOANE

de Al. Ciurcu

Era în 1888. Franța se pregătea să serbeze centenarul Revoluției printr-o impozantă expoziție internațională. Exilat din țară, mă ocupam în Paris cu participarea României la acea expoziție, și în același timp cu aviațiunea.

Murise prietenul și tovarășul Just Buisson în accidentul de pe Sena, din care n-am scăpat cu viață decît ca prin minune, și mă ocupam acum singur de acea invenție, despre care puțini mai sînt compatrioții mei care știu ceva. Modificasem motorul, luasem alte brevete în Europa și în S.U.A., construisem un nou vapor cu care urma să fac demonstrațiuni pe Sena, ministerul de război al Franței deschisese un credit special pentru experiențele mele, însărcinase pe Emile Sarrau, membru al institutului, și pe Paul Vielle, inventatorul prafului fără fum, să-mi dea tot concursul, mi se pusese la dispoziție laboratorul de pirotechnie al ministerului și fabrica de pulbere de la Sevran-Livry, unde aveam aparatele cele noi și eram plin de speranță în reușita întreprinderii mele.

Aveam o credință neclintită în putința de a se rezolva în mod practic problema navigațiunii aeriene. Niciodată nu m-am îndoit că va veni o zi cînd omul va fi stăpîn pe văzduh, cînd va putea zbura.

Și multă vreme am trăit cu iluzia că cel dintîi om care va zbura voi fi eu.

Deși experiențele motorului meu se făceau pe uscat și pe apă, el era destinat a mîna prin văzduh un balon sau un aeroplan. Dar era nevoie ca aceste experiențe să se facă mai întîi pe uscat și pe apă spre a putea calcula puterea lui, căci odată demonstrațiunea făcută pe uscat sau pe apă, era ușor de calculat care vor fi efectele acestui motor în aer.

Înainte de nenorocitul accident, făcusem cu iubitul Buisson nenumărate călătorii pe Sena, cu barca mînată de motorul nostru, călătorii care uimiseră pe oamenii de știință, și nu mă mai îndoiam — cum nu mă îndoiesc nici astăzi — că cu acel motor un aerostat ar putea fi dirijat în aer. Acum, după ce experimentasem noile aparate, cu desăvîrșire modificate și îmbunătățite, după ce încercările de la Sevran-Livry îmi dovediseră că, prin precauțiunile ce luasem, nu mai aveam să mă tem de vreo explozie, lucru pe care-l certifică în raportul lor dintre cei mai competenți specialiști ai lumii, vedeam apropiindu-se momentul cînd voi trebui să părăsesc pămîntul spre a mă ridica cu motorul meu în văzduh și a evolua acolo.

Țineam, prin urmare, ca înainte de a călători prin aer cu motorul meu să mă familiarizez cu călătoriile în aer, și întreprinsei o serie de călătorii cu baloane sferice.

Se întîmplă ca prima mea călătorie cu balonul să fie cea mai interesantă din toate.

Se organizase o mare serbare aeronautică și, cum eram în relațiuni cu persoanele care se ocupă cu aviațiunea, fui invitat să iau și eu parte la această serbare.

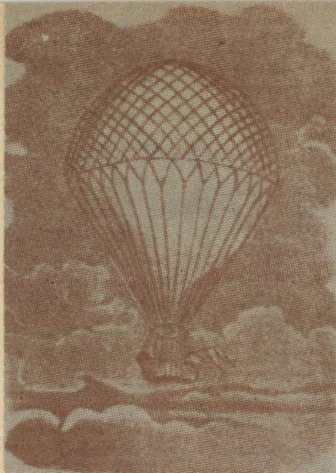
Se făcea, pentru întiia oară de cînd e lumea, o întrecere unică în felul ei, o întrecere de baloane. Aveau să plece zece baloane din curtea Luvrului, de pe vestita Place de Caroussel, care văzuse atîtea glorii trecute. Ținta era orașul Corbeil, care era situat pe marginea Senei, la vreo 35 km la sudul Parisului. Premiul I se cuvenea balonului care reușea să coboare mai aproape de acest oraș. Se știe că un balon sferic nu poate fi dirijabil. Astfel că meritul aeronauților consta în folosirea curentului celui mai favorabil, în observarea justă a terenului și în meșteșugul de a executa coborîrea repede odată ce țelul e atins.

Pe atunci se căuta a se folosi de diferite curente din atmosferă spre a ajunge cu balonul la țelul dorit și, cum la înălțimi diferite sînt și curente diferite, tot meșteșugul consta în a găsi curentul favorabil și a se menține cu balonul la înălțimea la care se află acel curent.

omitetul de organizare prezidat pare-mi-se de d. de Fonvielle, studiase înainte de amiază curentele dînd drumul la mulțime de baloane mici, așa numite baloane de încercare, spre a vedea încotro se duc. Și se constatase că cele mai multe se îndreptau în direcția sud-sud-vest. Atunci se alese ca țintă orașul Corbeil.

Printre cele zece baloane care luau parte la concurs, erau două ale lui Louis Godard care, deși tînăr, era unul din cei mai experimentați și cei mai îndrăzneți aeronauți. Făcuse peste 260 de călătorii cu balonul. Unul din baloanele lui, cel mai mic, era pilotat de un ajutor al lui, iar în balonul condus de dînsul au mai luat parte doi călători, dintre care unul era un căpitan spaniol, trimis de guvernul său să facă recepțiunea unor baloane construite de Lachambre, iar al doilea eram eu.

Piața Carouselului prezenta în ziua aceea — era o duminică — o priveliște nemaipomenită pînă atunci. Închipuiți-vă zece baloane, dintîi neumflate, apoi umflate pe rînd cu gaz de luminat. Toate aceste bășici enorme, ținute

prizoniere prin numeroasele funii care le legau de pămînt, se legănau în toate părțile, parcă ar fi vrut să rupă legăturile care le încătușau de pămînt și să se avînte spre cer. Mii și mii de oameni se îndesau în curtea Luvrului și așteptau cu nerăbdare și cu emoție să vadă pornind baloanele, iar aeronauții examinau pînă și cele mai mici amănunte spre a se încredința dacă toate sînt în regulă și dacă nu lipsește nimic.

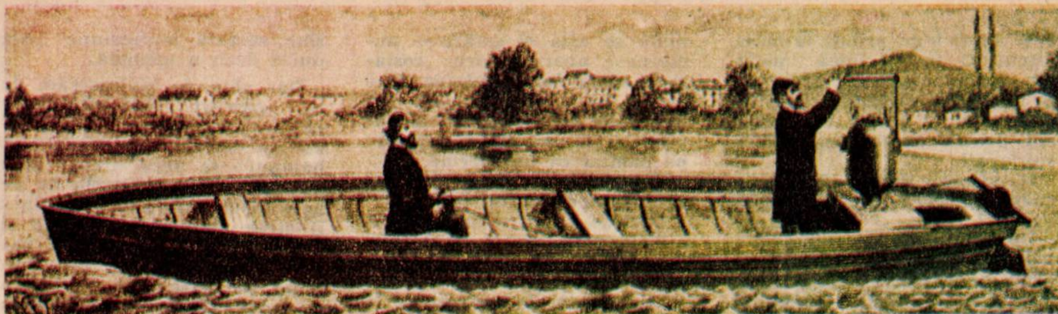
În fine, între orele 3 și 4 d.a. președintele dă semnalul de plecare. Un freamăt trece prin enorma mulțime de spectatori și se aude acel zgomot caracteristic al mulțimii, care seamănă cu vuietul mării. Baloanele încep să plece unul cîte unul, la intervale foarte scurte, în mijlocul aclamațiunilor asurzitoare ale miilor de spectatori ; pălăriile și batistele fîlfîie în aer și aeronauții, înălțîndu-se falnic spre cer, schimbă cuvinte cu cunoscuții rămași pe pămînt care le urează călătorie bună și succes.

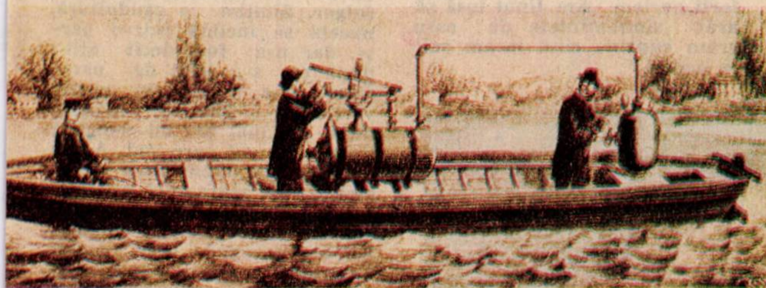

ine rîndul și balonului nostru. Mi-ar fi greu să descriu starea sufletească în care mă aflam. Nu faptul că făceam o călătorie aeriană ar fi putut să mă emoționeze, ci împrejurările în care o întreprindeam. Făcusem atîtea experiențe și atîtea călătorii pe Sena cu motorul nostru, încărcat cu o materie explozivă de zece ori mai puternică decît praful de pușcă, mă văzusem de atîtea ori aruncat în aer și făcut bucăți, pe cînd țineam mîna pe mînerul motorului nostru, care duduie în mod înspăimîntător, de-mi ziceam : „Acum, acum, plesnește recipientul în care clocotesc 50 de kg de materii explozive, putînd să arunce în aer cel mai mare edificiu din lume !“ — ce zic ? făcusem chiar și această experiență, fusesem aruncat în văzduh cu barcă, cu motor cu tot ; căzusem asfixiat și rănit în Sena, de unde n-am scăpat decît înot și ca prin minune, pe cînd cei doi tovarăși de călătorie fuseseră uciși, văzusem expiind în brațele mele pe bunul meu prieten Buisson, cu un cuvînt, trecusem prin atîtea primejdii, văzusem de atîtea ori moartea cu ochii, încît o călătorie în balon era o jucărie, o întreprindere mai puțin primejdioasă decît o călătorie cu birja pe străzile Parisului. Căci sînt în Paris atîția birjari care nu știu să mîne, foști notari delapidatori, foști preoți răspopiți etc. — încît adesea e o primejdie să te sui, într-o birjă — și o dată, iar ca prin minune, am scăpat teafăr dintr-o birjă închisă (cupeu) al cărei cal, scos pentru întiia oară pe străzile Parisului, se speriase de un tren, o luase razna, izbise cupeul de un felinar, birjarul căzuse de pe scară iar calul zbura singur ca un nebun cu cupeul în care eram închis ca într-o cușcă. În goana cea mai mare a calului am reușit să sar din cupeu, fără să-mi fac măcar o zgîrietură. De atunci aveam obiceiul să le spun parizienilor că am mai mare teamă să mă urc într-o birjă decît în nacela unui balon, la Paris.

Astfel că emoțiunea mea nu provenea atît din faptul că aveam să călătoresc cu balonul prin aer, cît mai mult din împrejurările extraordinare în care se făcea acea călătorie.

Mai întîi, era ideea că participam la prima întrecere de baloane. Apoi, mă impresiona locul de unde se făcea plecarea, acel loc istoric care atîtea evenimente mari văzuse și pe care Napoleon I trecuse atîtea reviste memorabile. Marea mulțime de parisieni și străini, care asista la acest concurs original contribuia asemenea a mă impresiona ; în fine, preocuparea de a cîștiga premiul I cu balonul în care aveam să mă urc.

Dar mai presus de toate acestea, era gîndul acela puternic care subjugă pe orice inventator, ideea fixă care nu-l mai părăsește nici un

Experimentul Al. Ciurcu și J. Buisson pe Sena cu primul și al doilea motor, precum și explozia acestuia. Ilustrații apărute în revista franceză „La Nature"

minut, prin care trăiește și pentru care trăiește, prin care vede toate și la care raportează tot ce vede și tot ce nu vede. Căci un inventator este un inspirat, pentru el nu mai există nimic în afară de invenția lui, sau dacă există nu există decît ca accesoriu ; lucrul principal este invenția lui, singurul lucru care-l preocupă și ziua și noaptea, și cînd veghează și cînd doarme.

Pe cînd mă pregăteam să mă urc în nacelă, gîndul meu era aiurea. Imaginația mea aprinsă vedea deja momentul cînd poate tot de pe locul acesta — sau de la Longchamps, fiindcă acesta mi se părea prea mic, mă voi ridica din mijlocul mulțimii minunate cu propriul meu balon, nu sferic, nu abandonat în voia vînturilor, ci perfect dirijabil, și cu care mă voi duce unde voi voi. Vedeam momentul cînd, grație mie, problema cuceririi aerului va fi rezolvată, cînd grație mie ideea aceasta de a evolua în văzduh cum evoluează păsările și insectele, idee care muncește mintea omenească de mii de ani, de la Dedalus și Icarus, de la Leonardo da Vinci pînă în zilele noastre, va deveni o realizare. Zic, grație mie, fiindcă Buisson murise, și aș fi fost singurul care să pun în practică invenția noastră, însă bineînțeles că invenția era a lui Buisson și a mea, mai mult a lui decît a mea.

Auzeam deja pe spectatorii minunați întrebînd :

— Cine e acest om ? — și răspunzîndu-le :

— Un român.

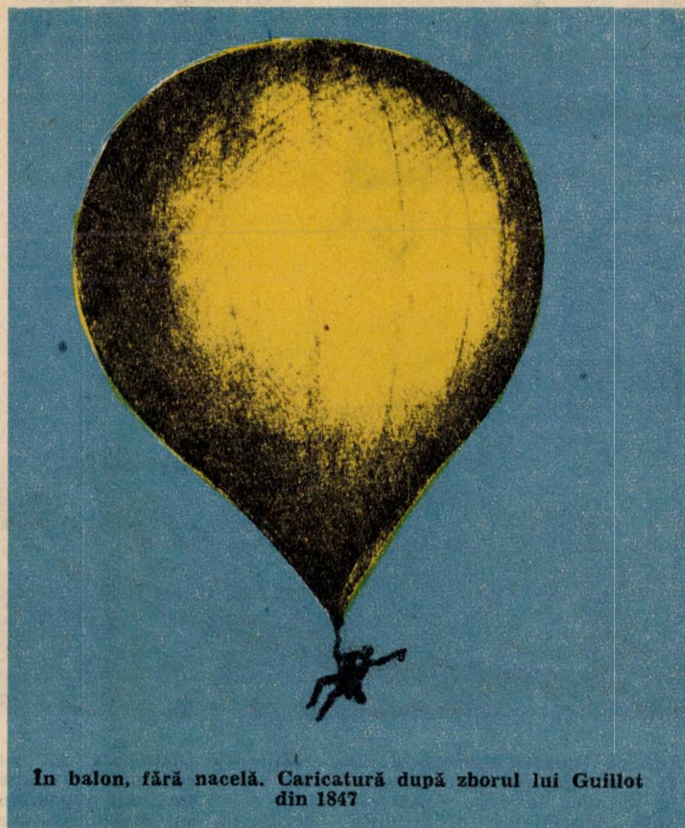
Mă gîndeam la mica mea națiune și îmi ziceam că gloria mea se va răsfrînge asupra neamului meu, care e nobil da nedreptățit, care e risipit în diferite sate unde e jignit în simțămintele și aspirațiile lui naționale, și care are mare trebuință de simpatiile și de sprijinul popoarelor civilizate. Îmi ziceam că succesul meu va atrage atenția acestor popoare asupra națiunii române.

Vedeam, în sfîrșit, sutele de milioane ce aveau să-mi raporteze această descoperire, mă consideram ca fiind deja în posesiunea lor și le hotărîsem întrebuințarea. Mie nu-mi trebuie aproape nimic, căci sînt un om care mă pot mulțumi cu o bucată de mămăligă rece și-mi ziceam că dacă voi deveni așa de cele-

bru voi fi bine primit la masa oricui. O foarte mică parte din acele comori ar fi servit să asigure viitorul familiei mele, iar tot restul era destinat pentru dezrobirea fraţilor subjugaţi.

O, visuri dulci ! O, beţie suavă în care am trăit atita vreme !

Cită stăpinire de mine mi-a trebuit pentru ca, readus la trista realitate, să mă îndeletnicesc cu alte ocupaţiuni avînd mintea tot aşa de senină ca şi cînd nimic din toate acestea nu ar fi existat ! Să uit tot, pentru ca să nu fiu distras de la noua mea

În balon, fără nacelă. Caricatură după zborul lui Guillot din 1847

datorie, şi să mă consacru familiei mele numeroase, al cărei singur sprijin eram, să-mi îndeplinesc cu sfinţenie însărcinările ce mi se dădeau. Prin ce zbucium de simţăminte a trebuit să trec !

Cu ce părere de rău am fost silit să părăsesc exploatarea unei invenţiuni, despre bunătatea căreia nu mă îndoiam şi în care cred astăzi ca şi atunci ! Să las la Paris — unde se află şi astăzi — numeroase aparate care costaseră viaţa lui Buisson şi o avere. Să mă cobor de pe nourii pe care pluteam ca Jupiter şi să mă tîrăsc din nou pe pămînt ca un vierme.

Şi aceasta după ce fusesem atît de aproape de ţel.

Căci se va şti o dată că n-a atîrnat decît de un fir de păr, pentru ca primul om zburător să fie un român.

Dar ne-am îndepărtat de la istorisirea primei mele călătorii aeriene. Am ţinut însă să arăt simţămintele de care eram cuprins cînd m-am suit în nacelă.

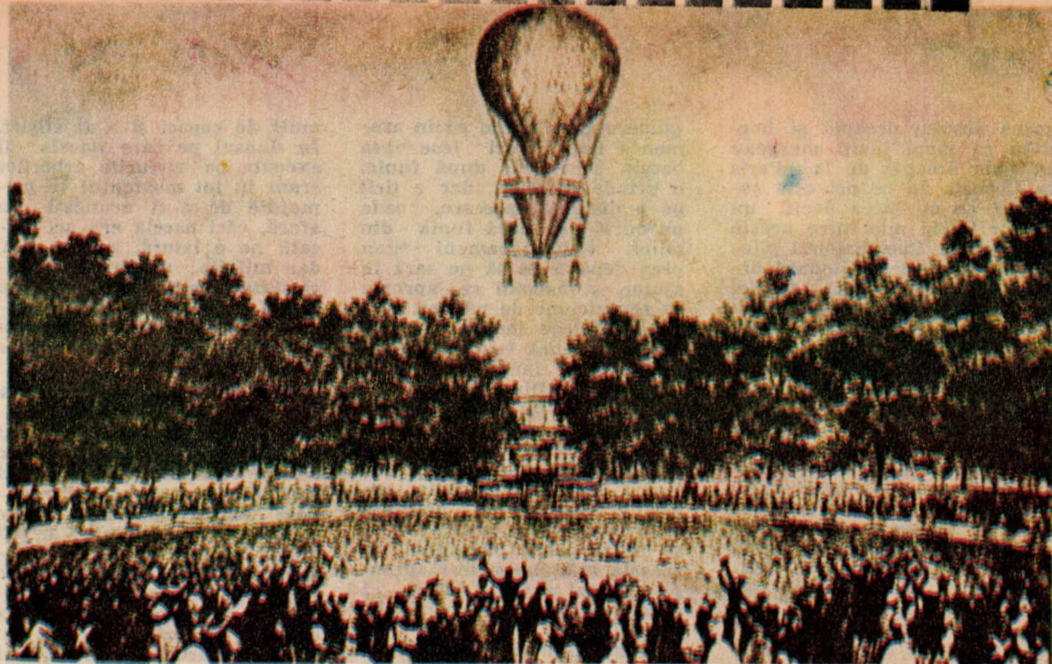
dată ce Godard a poruncit sacramentalul Lâchez tout ! şi oamenii care ţineau balonul de funii i-au dat drumul, acesta s-a ridicat maiestuos drept în sus, producîndu-mi acel gol în stomac pe care-l simţi cînd te dai în scrinciob.

Dar această impresiune n-a durat decît o secundă.

Dar abia ne ridicaserăm de la pămînt îndreptindu-ne oblic spre sud-vest, cînd văzui cu oarecare îngrijorare că balonul se duce drept spre unul din para-fulgerele de pe acoperişul palatului Luvrului ; îi atrag atenţia lui Godard şi acesta repede aruncă din nacelă un săculeţ de lest ; balonul porneşte mai repede în sus, dar acum nacela noastră dă să se izbească de parafulger. Simţim o zguduitură, nacela se înclină într-o parte, dar n-a fost decît atît ; după ce s-a izbit de parafulger şi-a revenit în poziţia verticală şi balonul înălţîndu-se tot mai sus îşi continuă liniştit mersul spre sud. Acum ne aflăm în imensitatea atmosferei ; de acum nici un obstacol nu se mai opune aerostatului nostru care înainta tot mai repede spre sudul Parisului, curentul fiind mai puternic.

Priveam sub mine şi nu mă puteam sătura de privelistea ce mi se înfăţişa, îmbrăţişam cu vederea aproape tot Parisul, cu mulţimea de strade şi de pieţe, cu bulevardele chenăruite de copaci măreţi, cu Sena întretăiată de numeroasele poduri, şi pe care evoluau vapoarele ce-mi păreau jucării de copii, cu impozantele clădiri şi monumente, biserici şi parcuri, şi la fiecare moment ceream lui Godard desluşiri asupra unei poziţii pe care n-o recunoşteam. De la o astfel de înălţime se putea observa bine cît de sistematic e construit Parisul, ce simetrice sînt unele părţi, cît de regulate sînt numeroasele stele din care se bifurcă mai multe străzi şi ce pitoresc şerpuieşte Sena prin mijlocul acestei Babilonii moderne. Dar cu cît ne înălţam cu atît tot ce vedeam părea mai mic, pînă cînd toată această aglomeraţie de clădiri omeneşti, tot ce ridicase aici geniul şi munca omenească în timp de atîtea veacuri îmi făcea impresia jucăriilor de Nürnberg, pe care în copilăria mea le scoteam dintr-o cutie ca să le înşirui pe masă, aşezînd aici case, aici pomi fixaţi pe mici rotocoale de lemn. De oameni şi de animale nici nu mai pomenesc, căci nu se mai distingeau.

Şi atunci îmi ziceam :

Balon ridicîndu-se pe un poligon la marginea Parisului (sfîrșitul sec. XIX)

e închipuit e omul, ce grozav se crede el, care se intitulează singur regele animalelor fiindcă a făcut pe pămînt tot ce a făcut ! Pentru o ființă superioară care din înălțimi mari ar privi pămîntul cu tot ce e pe el, opera omenească n-ar avea mai mare însemnătate decît au pentru noi insectele cele mai mici care își fac cuiburile în țărînă, mai mici decît furnicile, mai mici decît filoxera. Poate că spre a ne vedea și pe noi în opera noastră, acea ființă superioară trebuie să se serve de un microscop foarte puternic, cum se servă bacteriologii noștri ca să descopere și să studieze diferitele feluri de microbi.

Chiar munții noștri trebuie să-i apară ca niște mici proeminențe, cum ni se înfățișează nouă rugozitățile neînsemnate de pe un corp oarecare.

De-abia fixam o regiune a Parisului, și imediat mi se înfățișa alta și nu puteam să mă delectez îndeajuns la niciuna din ele, și regretam că balonul merge prea repede. Îmi venea să zic lui Godard : „Mînă mai încet !", dar ce folos ? — Căci eram mînați de vînt. Aș fi vrut să am un cîrlig și să-l priponesc de ceva, ca să țin balonul în loc. Da- în imensitatea atmosferică nu întîlnești nimic, decît doară nouri și aceștia nu sînt un corp solid ca să te poți agăța de ei.

În nacela unui balon nici n-ai ști dacă înaintezi sau dacă stai pe loc, dacă nu te-ai uita sub tine, căci în atmosferă n-ai nici un punct de reper și cînd ești la înălțimi mari de tot nu mai vezi nici pămîntul. În tot cazul, nu poți ști dacă te urci sau cobori, decît consultînd barometrul ; dar acesta nu-ți poate indica imediat și în tot momentul urcarea sau coborîrea.

Godard avea însă interes să știe în tot momentul dacă ne urcăm sau ne scoborîm și, avînd barometrul înaintea sa, precum și săculețele cu lest (nisip), ținînd pe de altă parte în mînă funia cu care putea deschide supapa balonului spre a da drumul gazelor și a-l face să coboare, iată ce operație făcea.

Căpitanul spaniol avea misiunea de a sta cu ochii ațintiți pe hartă, iar eu pe aceea de a ține în mînă o cărticică de foi de țigarete, din care desprindeam mereu cîte o foiță la marginea exterioară a nacelei. Dacă foița rămînea plutind deasupra nacelei era semn că ne coborîm, iar dacă rămînea în josul nacelei era semn că ne urcăm. Orientîndu-se după indicațiile mele, Godard lăsa să curgă din săculeț nisip, sau deschidea supapa balonului, după cum interesul îi dicta urcarea sau coborîrea.

Ne urcaserăm o dată pînă la 2 000 de metri trecînd pe deasupra unor nouri pe care îi străbătuserăm atrăgînd umiditatea peste veșmintele noastre. Dar n-am stat mult la această înălțime, căci ne depărta de țelul nostru, și ne coborîrăm din nou ca la 800 de metri. Pe cînd ne aflam la această înălțime, iată că zărim în apropierea noastră un alt balon, mai mic. Era al doilea balon al lui Godard, pilotat de ajutorul său. Și atunci se născu între acesta și Godard următorul dialog, într-adevăr original. Godard întrebă pe ajutorul său la ce înălțime se află și acesta îi răspunse : „La o mie de metri". — „Păstrează această înălțime, îi zise Godard, e cea bună". Vocile se auzeau așa de bine de parcă numai cîțiva metri ne-ar fi despărțit.

n adevăr, Godard studiase cîtva timp mersul celui de-al doilea balon al său, observase că mergea în linie dreaptă spre orașul Corbeil. Și lucrul era foarte ușor de observat, căci atît rîul Sena cît și o

șosea absolut dreaptă și bordată cu plopi înalți mergeau în linie dreaptă de la Paris la Corbeil. În ce privește șoseaua, ea nu făcea decît un singur unghi mic între aceste două orașe. Cum balonul pilotat de ajutorul lui Godard urmărea întocmai linia acestei șosele, era interesant să știm la ce înălțime se afla, căci la acea înălțime era curentul cel mai favorabil ca să ne ducă cît mai repede și mai aproape de Corbeil.

Odată ce Godard a știut că acel curent se află la o mie de metri, a căutat să-l atingă și să nu-l mai părăsească. Acum rolul foițelor de țigară devenise de cea mai mare importanță și trebuia să spun mereu lui Godard: „Ne înălțăm" sau „Ne coborîm" și, prin jocul supapei și al lestului, dibaciul Godard n-a mai părăsit deloc curentul favorabil.

Acum balonul nostru urma neclintit linia șoselei, parcă ar fi fost tras cu un cablu de pe șosea, care, de la înălțimea la care ne aflam, părea una din acele pînze pe care le întind țărăncile pe iarbă verde cînd vor să le înălbească.

Înaintînd mereu așa, ne apropiarăm mult de Corbeil. Iată-ne într-o luncă frumoasă, la distanță mică de oraș, în care ne uitam acum pe îndelete. Înaintea noastră era o pădurice către care balonul înainta cu o iuțeală de 40 km pe oră. Godard își face repede planul coborîrii: se hotărăște să ne coborîm în această luncă, și foarte repede, înainte d- a da de pădure, căci odată ajunși deasupra pădurii nu ne-am mai fi putut coborî decît după ce am traversat-o, și astfel ne-am fi îndepărtat de Corbeil.

Godard, care dăduse de mai înainte drumul gazelor din balon prin deschiderea parțială a supapei, o deschide acum de tot și o menține deschisă. Balonul se coboară cu mare repeziciune spre pămînt, însă bine înțeles oblic, continuînd a înainta spre pădure. Înainte de a arunca ancora, Godard desface așa numitul guiderope o funie cu vreo cîțiva centimetri mai scurtă decît a ancorei, astfel ca ancora să nu fie aruncată decît după ce această funie va fi atins pămîntul.

Deși duminică, lucrătorii și argații de la o fermă din acea luncă adunau finul, și unul din el, văzînd că s-a aruncat guideropul și știind că în asemenea împrejurări iese ceva bacșiș, se repede după funie, o prinde în mîini, dar e tîrît pe o distanță oarecare, cade pe burtă și scapă funia din mîini. Ceilalți oameni erau prea departe ca să ne sară în ajutor, și balonul se apropia cu repeziciune de pădure. Godard înțelege îndată pericolul și aruncă lest; balonul începe a se înălța din nou, însă slab. Din fericire, se înălțase destul pentru ca în momentul cînd ajunserăm deasupra pădurii nacela balonului să plutească cu vreun metru deasupra vîrfurilor copacilor. Dar balonul pierduse prea multe gaze pentru ca să se mai poată menține la această înălțime și lest aproape nu mai aveam. Astfel că nacela se lăsa peste vîrfurile copacilor.

Atunci Godard, dînd pildă, ne comandă să ne stîrcim în nacelă ținîndu-ne bine cu mîinile de funii, ceea ce făcurăm cu mare grabă. Într-adevăr, nacela se lăsă între crengile copacilor. Dacă nu ne-am fi stîrcit în ea, am fi fost sfîșiați de crăci, poate chiar agățați de veșminte și aruncați afară din nacelă.

ar acum se producea un fenomen destul de curios. Îndată ce nacela se așeza pe crengile copacilor, balonul era lestat de toată greutatea nacelei și a cuprinsului ei, și, redobîndind o mare forță ascensională, ne avînta spre cer, ridicînd prin această opintire și nacela deasupra vîrfurilor copacilor. Dar această ridicare a nacelei nu dura decît un minut și iar cădeam între crengile copacilor. Acest joc se repeta necontenit; nacela noastră sărea ca o minge din copac în copac. La fiecare ridicare peste vîrfuri noi scoteam capul afară din nacelă, dar imediat ne stîrceam din nou spre a ne feri mai ales capetele de izbiturile crengilor. Jocul acesta ne-ar fi amuzat dacă nacela ar fi păstrat totdeauna pozițiunea orizontală; dar din săriturile ei pe vîrfurile copacilor, lua toate pozițiile imaginabile, cu atît mai vîrtos că balonul, foarte desumflat și împins de vînt, își continua drumul aplecat într-o parte și era și el amenințat a se apropia prea mult de copaci și a fi sfîșiat. În dansul pe care nacela îl executa pe vîrfurile arborilor eram în tot momentul în primejdie de a fi aruncați în afară, căci nacela era aci culcată pe o latură, aci pe alta, dar mîinile noastre erau încleștate pe frînghii și nu le-am fi desfăcut pentru nimic în lume, deși primeam peste ele dese și numeroase lovituri.

Dar toată rezistența noastră nu ne-ar fi slujit multă vreme, și balonul tot ar fi căzut peste copaci răsturnîndu-se nacela cu totul, așa că în cel mai bun caz puteam să rămînem atîrnați printre crăcile copacilor, dacă vîntul ar fi mînat balonul în lungul pădurii care se întindea spre sud. Din fericire, vîntul sud-vest ne împingea spre latura estică a pădurii, astfel că am tăiat așa-zicînd colțul pădurii și balonul a ieșit din pădure prin latura ei cea mai estică. Balonul din ce în ce mai desumflat ne tîra acum ca o pînză de corabie pe deasupra cîmpiei, și o mulțime de oameni care asistaseră la toate peripețiile lui alergau spre noi. Balonul părea acum că se culcă pe pămînt, nacela se apropia de sol, dar nu atingea pămîntul și continua a zbura cu noi mai departe. Unul din oameni, alergînd lîngă nacelă înaintea celorlalți, se repezi spre dînsa tocmai cînd atingea pămîntul și-și înfipse mîinile pe marginea laturei unde eram eu. Dar acum se repetă fenomenul de deasupra pădurii. Balonul fiind din nou lestat, se înălță spre cer ridicînd nacela la cîțiva metri de pămînt, iar omul care ne sărise în ajutor rămase atîrnat cu mîinile de nacelă. Cu o putere pe care numai primejdia ți-o dă, apucai pe acest om cu mîna dreaptă de turul pantalonilor și-l răsturnai în nacelă cu capul în jos, fapt pentru care îmi atrăsei felicitările lui Godard. Cînd nacela atinse din nou pămîntul, o mînă de oameni erau deja lîngă noi, toți se repeziră la nacelă și puseră mîinile pe ea și de-acum balonul nu mai putea să se miște din loc. Ne coborîrăm pe rînd din nacelă și Godard luă toate dispozițiunile pentru desumflarea completă a balonului. Pe cînd unii țineau nacela, ceilalți împreună cu noi începurăm a umbla de-a bușilea peste cămașa balonului care sălta în toate părțile, și în scurtă

vreme balonul fu desumflat și împachetat. Trimiserăm după o căruță, ne urcarăm în ea dimpreună cu balonul, merserăm la primăria cea mai apropiată spre a lua un certificat despre coborîrea noastră lîngă Corbeil, apoi ne duserăm la gara cea mai apropiată, de unde plecarăm la Paris, luînd și balonul în tren. Ne aleseserăm doar cu cîteva zdrelituri la mîini.

a Paris furăm primiți cu ovațiuni și ni se dete un banchet căci balonul nostru cîștigase premiul întîi, ca cel care se coborîse mai aproape de Corbeil. Ba cîștigase chiar numai el un premiu, căci de celelalte două baloane nu s-a știut nimic pînă a doua zi, ele coborîndu-se la distanțe foarte mari de Corbeil și cele mai multe în direcțiune spre sud-vestul Parisului.

Și am benchetuit toată noaptea, toastînd, cîntînd și cei mai mulți dintre aeronauți povestind peripețiile diferitelor lor călătorii.

Negreșit că tot meritul cîștigării acestui premiu era numai al lui Godard, ofițerul spaniol și cu mine nefiind decît niște simpli pasageri și ajutoare supuse comandei căpitanului nostru. Nu e mai puțin adevărat că singur Godard n-ar fi putut cîștiga premiul, și avantajul lui asupra celorlalți concurenți a fost — pe lîngă marea sa experiență, curajul și energia sa — împrejurarea că am fost trei insi în nacelă. Apoi am avut și mare noroc cu întîlnirea celui de-al doilea balon al lui Godard și întîmplarea ca el să se afle tocmai în curentul cel mai propice și să ne putem orienta după el.

Cea mai bună dovadă că Godard singur n-ar fi ajuns la țel este tocmai împrejurarea că, deși balonul aghiotantului său se afla la înălțimea cea mai favorabilă, și cu toate că Godard i-a strigat să se mențină la acea înălțime, ca fiind cea mai favorabilă, el nu s-a putut menține, neavînd cine să-l ajute, și a coborît la o mare depărtare de Corbeil, cu totul în altă direcție.

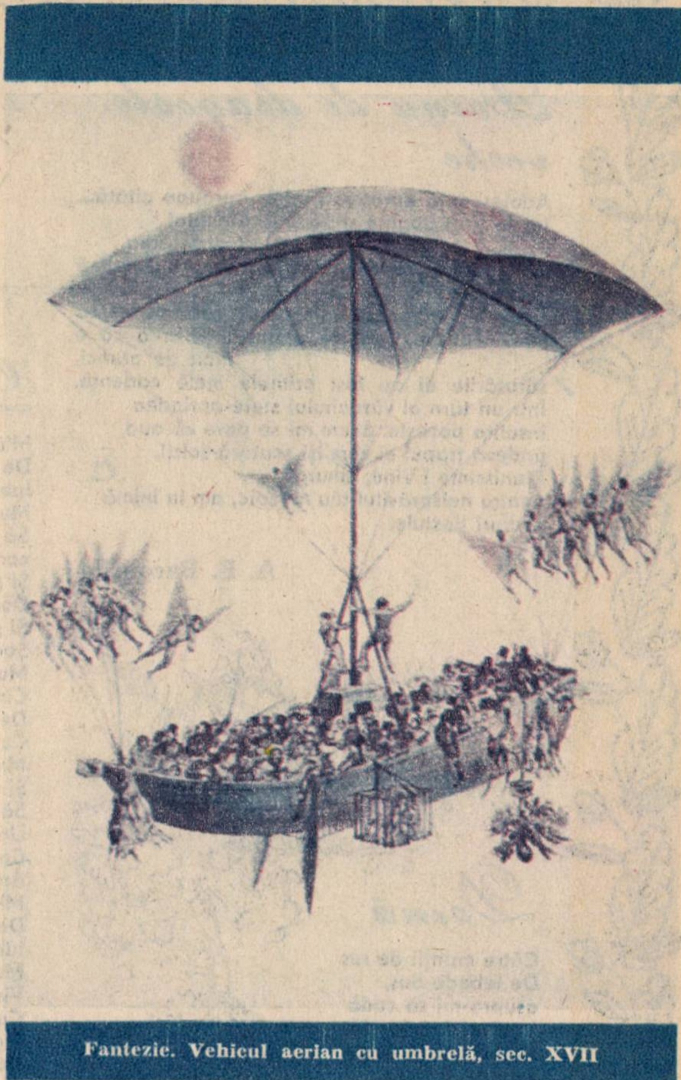
Fără a-mi atribui cel mai mic merit, am avut marea satisfacție de a putea participa la cea dintîi cursă de baloane ce s-a organizat în lume, și pe lîngă aceasta am mai avut și norocul să mă urc tocmai în balonul care a cîștigat premiul. Dar aici a fost mai mult calcul decît noroc, căci alesesem pe Godard cum aleg unii la cursele de cai pe favoritul favoriților.

Impresiunile acestei călătorii au rămas așa de întipărite în memoria mea, încît îmi pare că am făcut-o ieri. Dovadă că după 23 de ani am descris-o aici din memorie, fără a consulta cea mai mică notiță, pe care de altminterelea niciodată n-am făcut-o.

Cît drum a făcut de atunci aviațiunea și ce rău îmi pare că am atîtea alte griji pe cap încît nu pot să dau curs liber pornirilor mele și să încalec pe un aeroplan, spre a mă avînta în atmosferă !

Știu că dacă aș întreprinde călătorii aeriene ar trebui să pier, mai ales dacă m-aș servi de motorul meu care poate să facă încă multe victime omenești înainte de a ajunge la perfecțiune, dar nu frica de moarte m-ar opri, ci frica de-a muri înainte de a fi făcut pentru copiii mei tot ce cred că sînt încă dator să fac.

(Almanahul ziarelor „Adevărul" și „Dimineața", pe anul 1912, p. 65—75)

Fantezie. Vehicul aerian cu umbrelă, sec. XVII

Doina de dragoste veche

Adolescență aproape rănită, aproape uitată...
Într-o țară bogată și tristă am învățat
dragostea.
Cu pădurea pe umeri, cu pădurea în lacrimă
trec,
și femeia frumoasă ca toamna se duce mereu
mai departe. Cred că e liniște — cred că e
mult de atunci,
sărutările ei au fost primele mele cadențe.
Într-un turn al văzduhului stele-aprindea
insolita poveste. Acum mi se pare că aud
undeva trupul ei cum își scutură solzii.
Pianissimo ! Vino, amurg,
pentru neisprăvitul tău mozaic, am în inimă
cioburi destule.

A. E. Baconsky

Doină

Către munții de sus
De lebede dus,
asupra-mi să cadă
fruntea de zăpadă,
să mă țină-n plisc,
vulturul din pisc,
nori tremurători
să am la subțiori,
stelele să stea
lîngă tîmpla grea,
să aud cum cade
luna în cascade,
să aud cum curg
brazii în amurg,
Roua să mă spele
de rău și de rele.
Și de-atîta dor
să visez că mor
sus, în munte, sus,
de lebede dus...

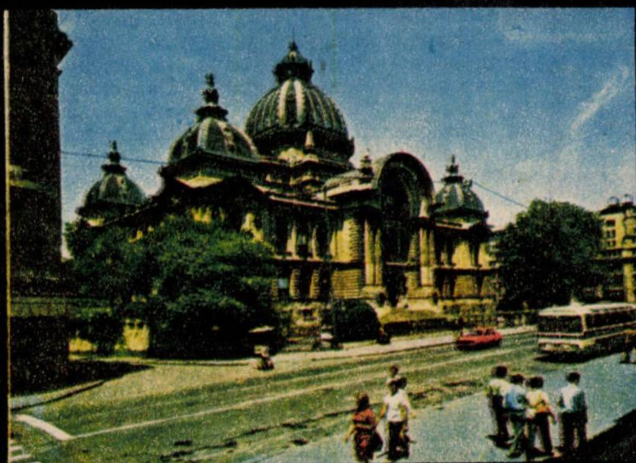
Mircea Micu

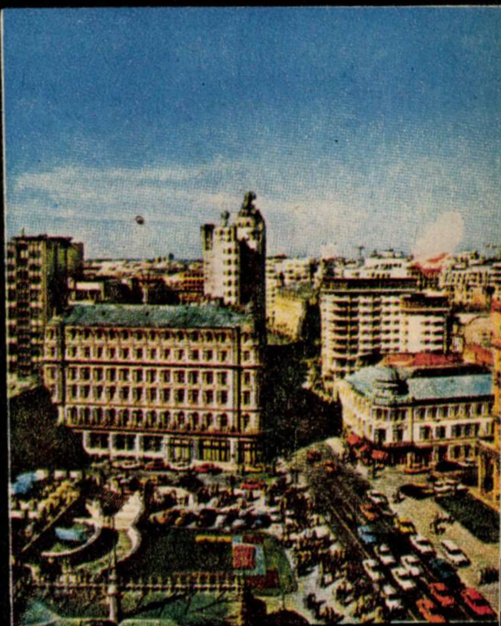
Doină

Mlădiosul copac
De la margine de lac,
Iubitor de zări senine,
Mult aș vrea să fiu cu tine !
Să fiu limpede vioară
care tainic se-nfioară
Și pe care firea cîntă
Dorurile ce-o frămîntă
Și pe care firea spune
Șoapta ei de rugăciune.
Mult aș vrea să pot cînta
Cîntece,
Descîntece,
Cum doinește frunza ta.
Mult aș vrea să fiu ca tine
Și să mă dezbrac de mine :
Să fiu sfeșnic
Unde veșnic —
Ca și-n trupul tău cuminte —
Arde-al firii duh fierbinte.
Mlădiosule copac
De la margine de lac,
Iubitor de zări senine,
Mult aș vrea să fiu cu tine :
Vînturile să mă bată
Cu mînie neîmpăcată,
Ploaia să mă biciuiască,
Cerul să mă-ncremenească
Și să fiu nepăsător
Și să ies învingător !...
Dar mi-e teamă, mult mi-e teamă
Că nu pot să-ți fiu de-o seamă ;
Tu ești mare ca potopul,
Eu sînt mic cum este stropul,
Tu ești tare ca un munte,
Eu îmi plec smerita frunte,
Iar în mine jalea
Își croiește calea,
Iar avîntul meu
Doarme somnul greu,
Iar gîndirea mea
Licure abia...

George Dumitrescu

BUCUREȘTII MEI,

BUCUREȘTII TĂI, BUCUREȘTII NOȘTRI

spitalieri au fost bucureștenii de cînd se știu, și se știu de peste o jumătate de mileniu. Generoși, deschiși, ba chiar naiv de încrezători, au asimilat elemente alogene, ev după ev, cu o ușurință — nu și un folos ? — venind dintr-o demnitate tradițională, care a consunat permanent cu peisajul-matcă al urbei : încodrit-dezmărginit și geros-canicular prin alternanță. Solitari sau în grup, cu intenții artiste, familiale, belicoase ori puși pe căpătuială rapidă, vizitatorii Bucureștilor au trecut prin viața cetății ca niște efemeride iar unii, înamorați de una sau de alta, precumpănind într-asta firea localnicilor, au rămas botezîndu-se întru Bucureștii cei de toate zilele. Oameni de pol și de sută, coborîți cu hîrzobul ori anonimi, turiști din impuls sportiv sau șoferi ai propriului destin hurducat, artiști cu dalta și condeiul sau militari cu nostalgii elitare, doamne **à la page** sau guvernante cu frica Papei în sîn, toți și toate s-au bucureștenizat pentru o oră sau pentru un ceas istoric. Despre unii dintre aceștia, celebrități la modă sau durabile, am a schița cîteva rînduri.

Cam pe vremea cînd se potlogăreau unii egumeni, călugări sau arhierei pretinzînd bietului bucureştean bolnav să-şi doneze, argintat ori aurit, organul nesănătos cutărei sau cutărei mănăstiri de la Muntele Athos, din Sinai, din Jerushalem, din..., iată că soseşte-n Bucureşti şi chirurgul francez Lantier. Îl primeşte Brîncoveanu, doar insul e recomandat de chiar ambasadorul lui Ludovic al XIV-lea la Constantinopol. Devine chirurgul curţii.

Doamna Păuna, soţia lui Ştefan Cantacuzino (1714—1716)

Ceea ce nu-nseamnă că alţi doctori, cu patalamale sau doar buni de gură, n-ar mişuna prin oraş. Ei fac ce fac, pacienţii fac ce li se sugerează şi unii, culmea, se mai şi vindecă. Nu şi Doamna Păuna, soaţa lui Ştefan Cantacuzino, care, strînsă abitir în corsetul candorii, purcede la Mănăstirea dintr-un lemn să se-nchine la icoana Sf. Maria cea făcătoare de minuni (sic !). Dar exact de Sfînta Maria, la Iedicule, Brîncoveanu cu ai săi sînt executaţi. Coincident, Doamna Păuna, la mănăstire, e fulgerată de-o boală rea ; anturajul nu ştie a-i da nume, darmite leac... Cantacuzineştii socot că-i semn divin de pedepsire, iar intimii clevetesc că Doamna ar fi atinsă de **nevoie,** adică de **îndrăcire.**

Pică mesa pe o călugăriţă care, chipurile, ar fi dat Păunei niscaiva ierburi zărghite, ba i-ar fi făcut şi farmece (de ce nu ? au şi femeile, înde ele, destul farmec) încît incriminata e puţintel zidită de vie într-o chilioară. O fi fiind tînără şi frumoasă că, uite, Doamna Păuna tot nu scapă de nevricale şi isterie. Clar. Cum nu vii tu Shakespeare-Doamne ?!...

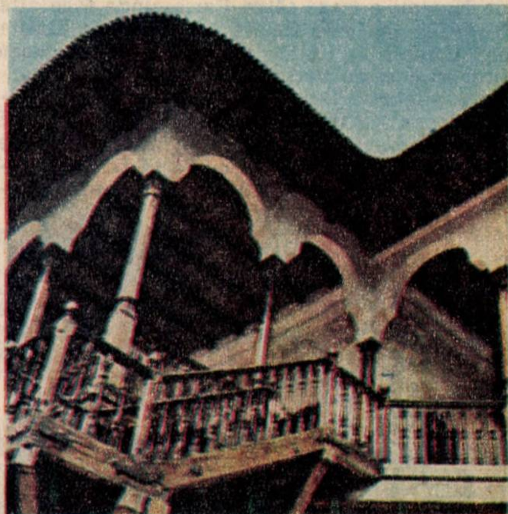
O doamnă cu probleme e şi jumătatea lui Mihai-Vodă Racoviţă. O caută tot un oaspete al Bucureştilor, medicul Stahl. Zadarnic. Doamna închide ochii. Definitiv, vreau să spun. Vai de capul doctorului (asta la propriu !). Seară de seară e dînsul adus dinaintea domnitorului şi supus la încercarea numită falang. N-o descriu, măcar pentru că respect nervii cititorului. Un aşa supliciu continuu închide şi medicului ochii. Tot definitiv. Puteau şi alţii s-o încurce, alde Fonozzi, alde Bolto, şi aceştia cu vechime în branşă. Mai cu seamă că musiu Racoviţă se cam dedă la orgii solitare cu opium, dimineaţa, iar după prînz, cotidian, se drege cu ulciorul cu pelin ostenindu-şi visele şi solitudinea. Luptă bărbatul să-şi transforme viaţa în destin. Nu-i dat oricui să reuşească... Peste două duzini de ani şi doamna lui Al. Ipsilanti căzu bolnavă la Bucureşti (doamne străine de neam, mde !). Intervine pentru dînsa doctorii Caracaş, Filitis, Darvaris etc. Ce realizează ei ? Ei îi descriu, doct, suferinţa. Furios de trist, soţul domnitor îi aprobă paşaportul pentru Paris. Acolo, monşer Talleyrand (nu-i ultima dată cînd vulpoiul Bourbonilor, al lui Napoleon şi-al Nimănui îşi încurcă numele cu al Bucureştilor) împreună cu generalul Carra Saint-Cyr o recomandă, cobai, somităţilor medicinii locale. Urmarea ? Nici azi nu-i cunoscută...

ar Bucureştii nasc poveşti de-amor ca o mamă-eroină. Cînd zvonurile clipocesc asupra anonimilor, nu merită, acum, să fie duse cu vorba sau cu preşul zburător. Dar cînd nimeresc peste un **caz**, mărturisesc că-mi frec mîinile de drag(oste). Cel puţin, îmi închipui c-o fac. Iată un caz : Sofia de Witt.

Vine-rămîne-dispare din București ca o cometă. Pe coada cometei strălumineazâ reclame și reclamații. Adnotează pudicul Dapontes că „Afrodita și-a avut mai întîi domnia numai în Cipru, după istorie ; acum are pretutindeni tronuri și împărății dar, cu osebire, cum socotesc eu, în Vlaho-Bogdania, din causa frumuseței femeilor ce sunt în Vlaho-Bogdania". Așadar, aici e-aici, aici, adică în București, unde viețuiește și Sofia, acea „minune de frumusețe femeiască și de deșteptăciune infernală", cum o zugrăvește Ionescu-Gion, eu i-aș fi spus altfel, gelos cum sînt, dar mă abțin, și compilez medalionul istoricului: nurii ei înfrîng pe apetisanta, zice-se, Theodora a Bizanțului, inteligența ei cuminţește și face banală deșteptăciunea unei M-me Récamier. Și mă gîndesc că nu-i decît o progenitură de precupeață greacă din satul Mudania din coapsa Istanbulului. Se iubește — protejată, ce-i drept, — cu un simplu ienicer. Monșer de Bonskamp o cumpără de la mamă, de la ienicer, de la sorgintea ei banală și o instalează în palatul Poloniei din cartierul Pera (Istanbul), însă diplomatul e rechemat în Polonia. Speră să revină în micul Orient, așa că trimite vorbe dulci consoartei Sofia și vorbe reci celor care, amicalmente, urmează s-o aducă pe neconsolata (?) prin București și Iași la Varșovia. Eroare! Pentru că-i anul de (diz)grație 1776 și pentru că fetișcana abia de-și numără 16 primăveri și, în fine, pentru că ea calcă Bucureștii taman cînd, după Langeron, în „toată Europa altă frumusețe mai desăvîrșită nu esista". Odată ajunsă aici, feciorii de Curte, fac și pe dracu-n patru, cinci, șase ca s-o cucerească pe ființa „darnică și harnică într-ale iubirei" (Gion). Paznicul demoazelei se dă de ceasul morții, se dă-n van, se dă-n neant, că ea tot ce-o taie capul face și are

cu cine face, că-s toți subțiri, chipeși, bogați, juni, tulai Doamne! Iar cînd, în sfîrșit, pleacă spre Iași însoțită de duzini de admiratori, cerberul ei scrie cerberului polon de cîte isprăvi e-n stare juna. Acela, pan-ul diplomaticesc, replică în consecință : el unul renunță, n-o mai vrea, dinspre inima lui, ducă-se la (cenzurat)...

Mare scofală, Sofia se dedă Iașilor, ca și Bucureștilor, deuănzi, cu mic, cu mare. Curioasă și pîrdalnic de Mata-Hari, ea vrea totul și s-ajungă-n Polonia, și-ajunge și face furori și pune mîna, pune mîinile pe fiul guvernatorului, pe **de Witt** — doar îi trebuie și ei un nume, acolo, — apoi îl lasă mască, amintindu-și cît de ferice a petrecut prin București și dl. de Witt fuge după dînsa și-o trage napoi la Varșovia, de unde principesa de Nassau o trage către Paris, unde face alte furori și de unde zboară la Iași și se lipește de contele d'Hauterive, care îi tapetează timpanul și cu versuri : „Lasse de voir partout ailleurs / Les vers, les voeux et les admirateurs / Accourir à votre passage..." Mai apoi e amanta lui Potemkin, după care e amestecată în intrigi de curte la Londra, Petersburg, Istanbul și-i aproape să ajungă regina Iliriei, însă preferă mariajul cu contele Potocki, de care iute divorțează „speriindu-l cu viața sa coruptă și incestuoasă", cum notează un cronicar, pizmaș, desigur, și moare la 1881, ceva mai jună decît Mata-Hari, altă nevinovată, altă frumusețe, altă naivă...

Frumoase doamne și domnițe izvorăsc Bucureștii, numai că acestea nu sînt văzute la față de orișicine, din motive lesne de-nțeles. Însele se-ascund, și nu doar napoia feregelei precum musulmancele, atunci cînd se bulbucă epidemii de răzmerițe și războaie, sau cînd vizitează urbea suspușii Semilunei. Așa, într-un rînd, stîrnit de zvonul frumuseții românceIor de București, s-a nimerit a căta prin iarna lui 1798 la curtea lui Hangerliu și un pașă mai cu moț. E vorba de amiralul turc Husein Kücük, protectorul domnitorului și dușmanul pașei din Vidin, Pasvantoglu. Cum și cade bine unui musafir de prieten, ba și necunoscînd insul că tot... turcul plătește, Hussein pretinde domnitorului un dineu la care musai să ia parte și boieri, dublați de consoartele proprietate personală. Simțind că nu-i de șagă apropontul, Hangerliu tratează cu marele postelnic și cu cămărașul domniei, iar aceștia — convinși că obrazele boieroaicelor n-au a se arăta de dragul pașei & pașalelor însoțitoare — iscodesc cu amănuntul Bucureștii și completează numărul suficient de... neveste. Care, alta nu-s decît cele mai țanțoșe exemplare dintre junele zise de gura lumii a fi lelițe-talience-podălese-cinghiaze. Duse la biserică, adică, fără povara scrupulelor morale. Mai toate sînt vînzătoare, cîntărețe, animatoare te miri unde. Iar drăgăstoasele, cît ai bate din palmele lui vodă, și capătă straie noi și mujdei de fason, demne de chipul lor improvizat, și se prezintă la dineu bisînd fermecător pe boierii chemați, cărora le cam cad privirile-n farfurie văzîndu-le și amirosindu-le. Măsluirea e vehementă pentru că,

poftim, fiecare e prezentată la intrare de velpostelnic drept d-na Brîncoveanu, d-na Golescu, d-na Cornescu, d-na Filipescu... Doamne-Doamne ! Oaspeţii se bucură peste măsură sau, cum scrie Dionisie Eclesiarcul : „zicîndu-le musicele la masă, şi după ce au mîncat, s-au sculat şi, ridicînd masa au poruncit Căpitan-Paşa să joace boierii cu cocoanele lor, şi au şi jucat, şi ţiind jocuri pînă seara, şi iară şi puind masa..." Şi multe daruri primiră fetele, darul cel mai dar stînd totuşi în aceea că mîine, poate viaţa toată, vor avea ce povesti despre lumea bună şi buna ei faimă.

Parcă ţinînd a face urbea să „hăuie cînd de rîsete cînd de plînsete" (Gion) nostimul Mavrogheni se dă-n stambă şi se circăreşte copios. Între atîtea altele Domnul înhamă într-o bună zi la trăsura sa obişnuită doi (sau patru) cerbi aduşi din pădurile de la Posada, şi defilează prin faţa caselor boiereşti solemn de pişicher, încît chiar sobrul Ionescu-Gion îşi permite să clameze, subţire : „Erau nostimi Bucureştii în timpul lui Mavrogheni !" Atît de nostimi că răsuflă uşuraţi cînd, în locul lui Mavrogheni, pavoazează urbea „nemţii cu coadă" ai principelui de Coburg, adică pur-

tători de peruci care, hm, bogate-n cozi mai sînt. Mai răsuflă o dată uşuraţi fiindcă, spre a nu se plictisi „nemţii cu coadă" — Suvorov, tot la 1790, poposeşte şi dînsul la Bucureşti. Cu trupe, fireşte. Care trupe chefuiesc cu trupele nemţeşti, ba se mai şi păruiesc de răsună „Bucureştii de sbieretele şi de ur-

letele lor". Impacient, Coburg reclamă chestia generalului Ecaterinei a II-a, însă acesta-i replică : „Lasă-i să se bată, că de-aia sînt voinici!" Pedagogic generalul ! Întrebarea e : poate o lady Craven să devină principesă de Anspach-Bayreuth ? Poate. În acest caz, întrebarea e : se poate ca unei Lady-principese să-i vină rău la un dejun suportat la curtea lui Mavrogheni ? Se poate. Motivul ar fi muzica, de fapt cea turcească, meterhaneaua. Sensibilă lady ! Oricum, recunoaşte că muzica de paradă (lăutari, surlari, trîmbiţaşi, fluerari, ţimbalişti, cîntăreţi de lyră) e ceva mai suportabilă, mai ales cînd, tainic chemaţi să desfete, lăutarii descreţesc frunţi brăzdate de grija zilei de mîine şi deschid năvalnic sufletele blocate de amor şi amoc. Şi aplaudă lady-prinţesa, aplaudă şi-i tare bine stă, îmbujorată cumu-i, şi clopotată de gînduri roz şi ispite lăturalnice.

Printre îndreptările unui C-tin Mavrocordat, notabilă e aprobarea unei Constituţii,

încuviințată de Adunarea Obștească a țării. În același an, peste vară, pe la curtea domnitorului trece (în documentare ?) publicistul francez Flachat, care și ia cu sine textul pentru a-l tipări în versiune galică în **Mercure de France.** Asta-nseamnă că francezul îl ridică-n slăvi pe fanariot, mai apreciind și că „nu e stat care nu s-ar fi socotit fericit să aibă un astfel de stăpîn". Merci, Flachat !... Și nu am decît regrete că n-ai mai trăit să scrii și reportajul rezbelului ruso-turc, naintea domniei lui Caragea, cînd frițul Johann Timpel de Gotha taie panglica primei fabrici de bere bucureștene. Ea rezistă pînă la zavera lui Tudor, cînd e distrusă; nu și ideea, curînd vor servi tot omul cu țapi și halbe alde Luter, alde Opler, grație drumului deschis de Herr Timpel. O bere spumoasă, nițel amăruie, taman bine asortată cu melodiile dirijate de maestrul Wist prin grădinile de vară. Melodii, una și una, cînd nu-s cobzărite după ureche. Că nu s-au născut toți Liszt. Iar cel născut Liszt Franz, nu-i tocmai accesibil, cum, amărît, scrie Bolliac despre concertul din 9 decembrie 1846 : „Din societatea frumoasă a capitalei, 300 de persoane au primit pe artist în aplauze și fizionomia-i inspirată s-a animat în cercul adoratorilor. Cu toate acestea, abia 200 de persoane din această societate îl puteau înțelege și mai ales plăti cei 2 galbeni, locul în sală, pentru ca să asculte un ceas numai pe un artist... Atunci, nu suferi, domnule Liszt, ca toată tinerimea română să zică : — Liszt a trecut pe la noi dar n-am avut mijloace să-l auzim !..." Nu cunosc ce i-a răspuns marele muzician, ce știu e că bucureștenii încă mai țin la suflet memoria generalului Kiseleff

care, între înalții slujbași țariști, e printre puținii care, acum o țîră de vreme, nu s-au oprit în oraș numai ca turiști sau casapi. Las acum la o parte patetica lui poveste de dragoste cu o bucureșteancă, mă reped asupra dragostei sale pentru orașul pe care l-a iubit.

n primăvara lui 1830 ia ființă o comisie însărcinată cu „înfrumusețarea orașului", alcătuită din opt membri, între care și doi arhitecți. Punctul ei de vedere, complex, e cuprins în legiuirea generală știută sub numele de Regulamentul Organic. Proiectele sînt grandioase, ele vizează arhitectura urbei, viața ei social-politică și spirituală, „fiindcă, după cuviință, trebuie a avea acest oraș un teatru..." Nu pot decît să mă bucur. Nu pot decît să pun umărul. Bucureștii mei, Bucureștii noștri se schimbă. Și se schimbă în bine. Și dacă o fi adevărat că nimeni nu-i profet în țara lui, atunci precis că Generalul e profet aici, acum. Cel puțin un timp, un timp care-i și în favoarea Bucureștilor. Anii trec și, sub domnia lui Gh. Bibescu, se prevede un fond însemnat pentru ridicarea unui monument dedicat generalului rus ; cum acesta refuză, afirmînd că preferă ca suma respectivă să fie cheltuită în folosul sistematizării edilitare, se trece la executarea unor fîntîni sau cișmele ; își dă concursul inginerul Jean Marsillon : o mașină hidraulică acționată cu aburi e adusă de la Paris și instalată pe malul stîng al Dîmboviței (într-o clădire ocupată ulterior de Vama Poștei și Procuratură), țevile urmînd a fi executate la Reșița. Aceste prime cișmele se inaugurează la 1846, iar un an mai tîrziu — și fîntînile cu jocuri de apă de la Șoseaua Kiseleff, înfrumusețată cu arbori după planurile măiestrite de horticultorul Meyer, cel care va transforma radical și Cișmigiul. Și fiindcă am a creiona legende și istorioare despre străinii de oraș care și-au înscris totuși numele în cartea de aur a Bucureștilor, mi-e peste mînă a-l nesocoti pe Manuc, beyul botezat mirobolant : Emanuel Mirzaian, un poem numele său. Tot bucureșteanul, și nu numai el, știe cîte ceva despre hanul omonim. Cît despre cel care i-a împrumutat titulatura, mai puține se cunosc, și nu mă refer acum la aceia dintre noi care au șters cu cotul praful de pe copertele opului **Manuc-bei**, scris cîndva de Gh. Bezviconi. Manuc e de departe un ins bogat, gurile bune zic că-i putred de bogat, eu le cred fiindcă, înainte de orice, ador expresia, care atît de puțin mă caracterizează. Locuiește pe Podul Tîrgului de Afară, cineva o să identifice locuința pe vechea Cale a Moșilor: una înzestrată cu coloane grecești și plafoane somptuos decorate de Vermont. Așa o fi. Armeanul, fost zaraf țarigrădean, practică un comerț duplicitar. Într-o viață fulgerătoare, cheltuie mult și împrumută enorm. Este arătos, nesfielnic, subțire. Urmărit de invidioși — probabil nu-l adoră decît codanele — se retrage în Basarabia, unde și are un accident (!) fatal. Se căsătorește cu Mariam Avedis, care îi dăruie doi băieți și patru fete. Mariam nu-i supraviețuiește îndelung, iar dintre urmași, doar Ioan-Murat, și nu tocmai singur, se preocupă de viața hanului, ce și astăzi îl sărutăm din priviri, renovat, firește...

Unde acum Calea Victoriei face colț cu 30 Decembrie, într-o casă dublu etajată funcționează prima dată Conservatorul de muzică și declamație, iar pe terenul fostului han Constantin Vodă, copiii și tutorii lor găsesc sprijin sufletesc în numerele de atracție prezentate de circul Suhr. Pișicherii și nababii Bucureștilor, cam copți în căsătorii împrejmuite ortodox, vin și se holbează și, în

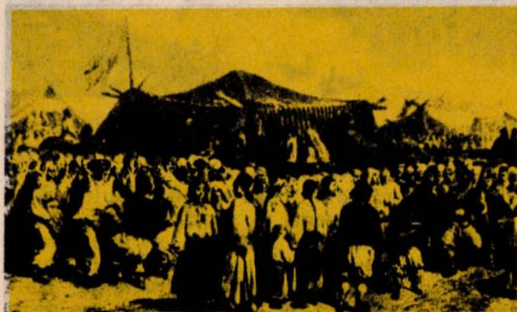
aparteuri, comentează deschis supleţea, şicul şi magnetismul (nu spiritist !) ale prea frumoasei Francesca Suhr, fiica şerifului local. Ea călăreşte mirific-mioritic caii puşi la dispoziţie de papá, dar, slabă ca orice femeie, dă buzna într-o căsătorie ad-hoc cu un Nicolae Ghica. Vai, ce eroare ! suspin eu, gelos, că doar Ghica nu mă numesc, dar treacă (şi asta) de la mine, treacă de la noi, lefteri dar liberi să admirăm şi pe mai departe pe alte şi alte focoase călăreţe, că Bucureştii duduie de femei frumoase iar unele, cîteva, practică „sportul ecuestru" ca nişte veritabile amazoane. Un sonet sau un gazel, acolo, tot merită şi frumuşica Francesca, ajunsă mai mîine soacra unui „mucalit prefect de poliţie" (G. Potra). Aşadar, las circul şi o iau la sănătoasa tot pe Podul Mogoşoaiei unde, pe mîna dreaptă, nimeresc peste Casa Bossel, de unde pot să trag cu praştia chiar în creştetul consumatorilor de pe terasa Oteteleşanu ; n-ar fi elegant, însă totul pare permis pe vreme de alegeri. Bossul se cheamă Friedrich Bossel, e sas şi tapiţer. Şi intreprid, fiindcă aci, curînd, se dau recepţii şi baluri nemaimirosite de mămăligarii Bucureştilor domniilor pămîntene. Are şi-o sală de spectacole măricică, iar reprezentaţii — cu duimul. Baluri mascate — cu toptanul. Cremă şi puhoi de lume, aici, cînd pe scenă se produc scamatorul Rodolfo sau subreta dansatoare (frumoasă ca-n poveşti, îmi şopteşte Poetul) Albina din Rhona, căreia, un mare îndrăgostit, Heliade Rădulescu, îi oferă totul, respectiv nişte versuri adulte şi italienizate : „Esci bellă Seraphito, belissimă'ntre toate..." **Enfin.** Concurenţa e grandissimă, aşa că-l prefer pe Herr Humpf, flautist notoriu, de vreme ce a apucat să concerteze şi dinaintea Sultanului, sau pe violonistul Apollinaire de Kontzky, care şi el a concertat în faţa ţarului Rusiei şi se iţeşte în Bucureşti într-o caretă trasă de opt cai albi şi înconjurată de-o legiune de arhangheli pudraţi şi purtători de torţe. Aşa o fi şi pe lumea cealaltă ?... Dacă da, atunci mă-nvoiesc... Merită să-mi revin din superlativul emoţiei aşa că mă voi spăla, pontic şi pillatian, pe mîini, taman la Puţul-cu-apă-rece, unde trag cu coada ochiului la monşer Henri Beudet, care, conform anunciului din gazetă, „prezintă o înălţare ştiinţifică, gimnastică, equestră şi grotescă (sic !) pe un imens balon. Vor evolua cinci magnifice şi colosale aerostate, două Mongolfiere, trei aerostate cu gas hidrogen... Spaţiul locului (sic !) representaţiunii a fost socotit să cuprindă 2 000 de persoane. Să nu omitem a fi printre ele". Doamne fereşte, cum să omitem ? !... Între atîtea figuri, populare, Bucureştii îl amintesc şi pe capelmaistrul Hübsch. De ce-i acesta popular ? Păi, uite, cînd dirijează orchestra Teatrului Naţional (că urbea are unul, în sfîrşit, are) şi galeria îi strigă : „Sîrba, **vogliamo** sîrba !" numai ce se înalţă Hübsch în scaun şi culege bagheta şi,

mulţumind din ochi galeriei, dă semnalul şi orchestra atacă dansul în tempo vivace şi aplauzele plouă şi ning şi nimeni nu-i mai fericit decît Herr Hübsch şi cum să nu îndrăgeşti pe străinul iubitor de muzică românească ?...

um îndrăgit e şi eroul Cilibi Moise, boccegiu, adicătelea vînzător de mărunţele, şi familist împovărat. Bate ţala Bucureştii şi cîştigă te miri ce, că mai cîştigaţi sînt alţii datorită vorbelor sale de duh (s-au şi tipărit cîteva într-o broşură, prin ce rafturi o fi amorţind ea ?...) Oricum, e un ilustrissim al urbei, ca şi doctorul Drasch, ce practică medicina în funcţie de 10 formule (ale lui ? ale altora ?). Multe legende ţes indigenii în jurul **panglicii** lui Drasch, aplicată „tuturor istericilor şi nervoşilor fără excepţie", zice Bacalbaşa. Cum face şi drege el ? Simplu ca bună ziua. Cu un

Trei acuarele din albumul lui Amadeo Preziosi

instrument adecvat dă o găurică în ceafa clientului şi prin asta strecoară, hocus-pocus, panglica cu pricina. Violenţa gestului şi fireasca reacţie dureroasă a suferindului, reunite, produc urgent o senzaţie de uşurare, bine speculată de ilustrul şarlatan care, dacă-i să-l cred, apucă să administreze bucureştenilor numai 32 mii de panglici. Haida-de !... Iar dacă nu se vindecă, n-are decît să-şi ia tălpăşiţa pînă la Teatrul Dacia, în fostul han Manuc, unde face senzaţie americanul James Lwone. Într-un acvarium nostim coboară şi, timp de 5 minute, scrie, citeşte, bea, mănîncă, fumează. Cum aşa ? Şi pe unde respiră ? se întreabă plătitorii. Truvaiul rămîne sechestrat în buzunarul artistului. **Sărmanul artist !** (dar ăsta-i titlul piesei în care se afirmă Pascali, în grădina Guichard). Şi fiindcă-i vorba de farse, atunci s-o amintesc şi pe cea legată de şederea în Bucureşti a parizianului Michel, adus de Gh. Bibescu pe postul de profesor de scrimă la recent inauguratul Jockey Club. Michel e petrecăreţ şi amator de nostimade, parcă-i născut pe cheiurile Dîmboviţei. În jurul orei opt, într-o seară, după ce-şi face turul de rigoare prin mai multe localuri, se opreşte tarat de amici la Grădina Episcopiei. Cineva propune o nouă haltă. Unde ? La Pisica Albă. Aprobare unanimă, numai Michel sare ca împuns cu floreta : — Imposibil, e deja opt şi trebuie s-ajung acasă. E ziua consoartei, Sfînta Maria, am şi invitaţi ! Ceilalţi fandează, izbucnind în hohote. — Dar Sfînta Maria a fost ieri !... Prin urmare, 48 de ore profesorul tot într-o petrecere... Important e că de-acuma bucureştenii juniori învaţă să dueleze şi, de-o pildă, un duel are loc la restaurantul Huges. Spadasini sînt Don Aladro, ministrul Spaniei la Bucureşti, şi C-tin Isvoranu, unchiul lui Marghiloman. Martori — D. Bărcănescu, M. Paleologu pentru spaniol ; Al. Ghica, M. Marghiloman, pentru român. Arma aleasă : un meniu, special alcătuit de conducerea localului. Condiţia victoriei : cine consumă mai mult. Totul, în două reprize. În cazul unui balotaj, urmează o a treia repriză, o a patra ş.a.m.d.

Transcriu primul meniu : „Huîtres d'Ostende, Caviar frais, Turtie-Loup, Consommé Royal, Paris-bouchées, Homard à l'americaine, Cotes de moutons pressalé sauce Bearnaise, Ragout de perdreaux à la Lucullus, Terrine de foie gras, Truffes au champagne, Punch glacé, Pied de céléri, Asperges en branches sauce hollandaise, Gateau Espagnol, Café, liqueurs, Fine Champagne 1855, Johnisberg Cabinet (cave Metternich), Grands vins de Chateau Lafitte (monopole Rousanée Cent 1869), G. H. Mumm et Roederer frappé". Natural, martorii înghit în sec. Totuşi, culanţi, le urează **Bon appétit** !... În rest, rabdă răbdători, doar e şi un străin de faţă, şi cu străinii, nu-i de şagă, lecţia o cunoaşte şi Radu Rosetti carele, cum declară gura tîrgului, ar fi „şi-un mare iubitor de sex frumos" — dar cine nu-i ? ! Pentru o femeie-femeie, Radu e-n stare de orice. Încît atunci cînd o cîntăreaţă franceză (numele-i sunător e închis sub cheie, şi ce cheie, şi ce cheie nu se pierde ? !) poposită în Bucureştii caniculari regretă, dinaintea lui, că n-a descins aici în miez de iarnă, spre a ajunge la teatru într-o sanie cu zurgălăi printre troiene, Radu Rosetti găseşte iute soluţia. Goleşte oraşul şi împrejurimile de tot zahărul disponibil, pe care-l presară pe jos, drept zăpadă, tocmeşte şi-o sanie şi diva, la ieşirea din teatru, urcă, fericită acum, şi ajunge la hotel, adică peste drum, aşa cum şi-a dorit-o. Căldură mare, domnule !

Şi-uite-aşa îşi trec zilele şi nopţile vegherii bucureştenii cei degustători de istorie şi istorioară, noroc că legendele se înmulţesc prin sciziparitate. O altă victimă e Pericle **Carpatino,** zis Basul. Faustic şi zurbagiu, dînsul pretinde muştar la savarine, zahăr tos la bulion şi frişcă la pîrjoale. Pînă într-o bună zi cînd, la o cîrciumă vegheată de o femeie (chipeşă ?), intră el în vorbă cu stăpîna casei : „— Eşti domnişoară ? — Nu, sînt măritată. — Ai copii ? — Am. — Mulţi ? — Trei. — Sînt mari ? — Nu, mititei. — Pune să-i frigă !" Altă dată, la Capşa, după ce consumă o singură şi copioasă măslină, înghite, hîm, trei sticle de şampanie. La întrebarea chelnerului dacă mai doreşte ceva, Pericle replică : „— Un compot." Pezevenghiul cu papion nu se lasă : „— De care, vă rog ?" Dar nici clientul : „— A, unul de iepure !..." Fără alte comentarii ; aici, la Capşa ; deoarece, peste drum, comentariile nu lipsesc, cum să lipsească, de vreme ce are loc primul congres internaţional ţinut pe teritoriul nostru. Dintre cele mai bine de 90 personalităţi străine participante, se numără şi Rodin, R. Strauss, Südermann, C. Flammarion ş.a. Cu această ocazie, Xenopol remarcă în Raportul prezentat Academiei că o atare reuniune echivalează cu „o eră nouă în viaţa noastră civilizată, data cînd Europa încununată cu razele ei artistice, ştiinţifice şi literare vine la noi, la noi cari pînă acum eram obişnuiţi a merge la dînsa". Frumos spus. Adevărat spus.

Teatrul Naţional ● Strada Stravopoleos ● Cartierul Tei ● Un „muscal" în aşteptarea clienţilor

Calea Victoriei ● Cartierul Curtea Veche și Piața de flori ● Bulevardul cu Palatul Eforie

entru localnici, nu mai puțin și pentru destui străini, cînd zici Capșa, zici București, și viceversa. Și iată că, într-o zbanghie zi de vară, cum de multe parte au Bucureștii, nădușesc cu alte sute de îndrăgostiți pe Calea Victoriei, pe sub streșini umbroase, pe sub copertine îmbibate în alcoolul zăpușelii. Deodată, prin dreptul Capșei, zăresc (și mă frec straşnic la ochi) o tînără negresă purtînd pantaloni. Nu-i o fata morgana de vreme ce-o cheamă Josephine Baker și coboară dintr-o trăsurică ancorată de un struț și așează dinaintea struțului un pumn de alune cojite și năvălește-n cafenea și dă de dușcă un mazagran în miezul unei societăți mie-n sută virilă și fîlfîie și se unduie și glisează în fața privirilor cloroformizate ale clienților și trecătorilor zăboviți și mă întreb și-acum dacă, aducînd-o la București, domnul Tănase de la Cărăbuș n-a ținut să joace o festă bucureștenilor. Sirena Tropicelor, cum aflu c-o dezmiardă unii, e tare sedusă de costumația chivuțelor bucureștene, iar Tănase o mulțumește cu uriașe maldăre de flori și cu montări fastuoase, aiuritoare, doar-doar nu i-o mai pretinde, la pachet, chivuțele... Directorul, surpriză, nu-și scoate cheltuielile. Ce-i mai rămîne de făcut, ca să nu rămînă de căruță ? Nimic alta, decît să monteze la București un spectacol cu tauri și toreadori. Vor așa ceva ai noștri ? Bănuiesc că nu, însă asta-i deja altă poveste. Cum altă poveste e și prezența (??) lui Chaplin aici. La o halbă, în pasaj, un amic mărinimos îmi șoptește că și Charlot a picat în tîrgul nostru. Parol, domne, l-am zărit cu ochii mei, ăștia doi ! Vedenii, zic, sceptic cum bine stă autohtonului. Aș ! face amicul. E cum îți zic. Jur și pe soață, doar știi cît țin ieu la onoarea mea de familist. Știu, știu, aprob iute și, stînd strîmb, judec drept : Chaplin nu poate să tragă decît la Athénée Palace. Las bîrfa, las berea, las amicul, las pasajul și dau o fugă pînă la recepție. Fatalitate ! Hotelul n-a fost capabil să rețină apartamentul comandat telegrafic de Chaplin. Unde să-l găsesc ? Unde să-l caut ? Intru în prima sală de cinema unde rulează **Luminile orașului.** Văd filmul o dată, de două ori, de... nimeni nu m-azvîrle afară-n stradă, deși n-am plătit decît un bilet. Îmbogățit cu imaginea comedianului de geniu, mîine îmi provoc amicul, tot la o halbă, tot în pasaj : Auzi, e formidabilă asemănarea. Care ?! sări amicul de pe scaun. Dintre om și actor, zic. Nici o deosebire. A ! scoase amicul, impacient. Tocmai că vreau să-ți aduc noutăți : Chaplin s-a deghizat oleacă și, ieșind cuc de singurel pe culoarele Radiodifuziunii, paznicii l-au înhățat de guler. Ei, taci ! exclam eu, afrontat. Era s-o pățească urît, completează amicul, în timp ce eu fierb, dau în clocot că, primo, el știe atîtea, și secundo, eu nici măcar nu i-am dat de urmă lui Chaplin pe străzile orașului...

Dar de-acuma, din anii 40—50, turismul internațional explodează. Turism sportiv și artistic, turism dirijat sau spontan, oricum, Bucureștii își sporesc exponențial capacitățile de cazare, în hoteluri ca și în legende, generoși cum se știu din veacul veacurilor.

Mircea Constantinescu

